

Interjú Kardos Juliannával

Készült: 2005 májusában

Készítette: Hadházy Ágnes

az 1956-os Intézet Oral History Archívuma részére készült

1. kazetta A oldal

K: Milyen családba születettél? Mi volt a jellemző és mik voltak a lényeges motivációk, amiről határozottan tudod, hogy meghatározták az életedet?

V: Értelmiségi családba születtem. Tehát ilyen értelemben értelmiséginek, sőt harmadgenerációsnak is nevezhetem magam. A nagyapám jogot végzett ember volt, aki különben úgy tudta csak elvégezni a jogot egy nagycsalád gyermekeként, hogy egy-egy évet kihagyott, olyankor tanított, keresett pénzt és akkor megint folytatta a pécsi egyetemen.

K: Ő a pécsi nagypapa volt?

V: Az édesanyám apja, Liber György, nem Lieber, hanem Liber. A nagypapa pécsi volt, igen. Később lett a pécsi iskoláknak a tanfelügyelője.

K: Mint jogász?

V: Nem. Ez olyan társadalmi foglalkozása volt és amúgy bíró volt, ha jól emlékszem. De ezt egész pontosan nem tudom. A nagypapa 20 évvel volt idősebb nagymamánál, Sziebert Teréziánál, az pedig egy... nem akarok kulákot mondani, egy elég jómódú sváb, németbolyi családnak volt azt hiszem, a legkisebb lánya (nem, volt még a Katica, ő volt a legfiatalabb).

K: Tehát Baranya megye, szintén.

V: Igen, Pécs és környéke. Ha én Pécsen maradtam volna, akkor én tüke lennék.

K: Igen.

V: Mert tüke az, akinek a nagyapja is pécsi. Na most ezek az anyai nagyszülők. Az apai nagyszülők közül a nagyanyámat nem ismertem, ő meghalt már, amikor én megszülettem. Különben is elváltak az apai nagyanyám és a nagyapám. Apai nagyapám Kardos Brunó, az

egy bohém ember volt, szeretett festeni, részt vett kiállításokon is. Kohn Fülöp volt az édesapja, de 1914-ben evangélikus vallásra tért át és azóta vagyunk Kardosok. Apai nagyanyám Simon Ilona, soproni lány volt, sokkal többet nem tudok róla. Ez tehát a nagyszülői bázis. Apai nagyapám és nagyanyám korán elváltak. Apám iszonyú szegény körülmények között nevelkedett, a Duna mentén van egy elég nagy község, Kulcs és ott volt kéthektáros föld, mikor megörököltük, csak úgy hívtuk egymás között a nővéremmel, hogy két katasztrófális hektár. Nem akartunk tulajdont soha. Ahogy anyám sem, volt az anyai nagymamának Pécsen egy másfél hold szőlője és gyümölcsöse és annyit kellett dolgozni, hogy anyám is szabadulni akart ebből.

K: És édesanyád gazdálkodott?

V: Nem, nem. De amikor már megtehetette volna, mondjuk, hogy egy kertes házba megyünk lakni vagy egy bérházba, ő a bérházat választotta.

K: Tehát annyira elege volt.

V: Annyira elég volt. Anyám is egyetemet végzett, ami abban az időben nagy dolog volt. 1908-ban született. Latin-francia szakos tanár volt. Ezen kívül tudott németül, megtanult olaszul, elég jól tudott angolul. És görögül is.

K: És a maga jószántából?

V: Igen, jó nyelvérzéke volt. Amúgy évfolyamtársa volt Lomb Kató. És hát mondta, hogy a Kató volt a legjobb.

K: Pécsen?

V: Igen. Egy évfolyamon végeztek apámmal, tehát az ismerkedés itt történt. Apámnak egyetemi társa volt, azt hiszem egy évvel idősebb volt, Fejtő Ferenc, akivel nagyon jóban voltak. A mai napig is, ha néha találkozunk Fejtő Ferencel, főleglegeti. Kezdte azzal, mikor megtudta, hogy én ki vagyok, hogy hasonlítok apámra. Ami régen biztos nem így volt, de lehet, hogy ma már az idővel...

K: És édesapád milyen szakon végzett?

V: Apám az magyar szakos volt.

K: Magyar szakos?

V: Magyar és talán olasz szakos lehetett. De ha talán nem is vette föl az olaszt - nem tudom, hogy a pécsi egyetemen volt-e olasz szak, - mindig az olasz vonatkozású dolgok érdekelték. Tehát az olasz irodalom, az olasz-magyar kapcsolatok. És a középkori kultúra. Humanizmus. A Bibliáról is írt, a huszita Biblia keletkezéséről. A Kossuth-díjat pedig „A magyarországi humanizmus kora” című könyvéért kapta, ami egyetemi tankönyv volt. Itt ugrottam egy elég nagyot. Közben az történt, hogy mi elég késői gyerekek lettünk, mert volt a világháború. Apám árja párja lett, majd elvesztette az állását.

K: Pécsen voltak akkor is?

V: Nem. A szüleim felköltöztek Pestre, a Szász Károly utcában laktak. És az volt az a híres ház, amelyet bombatalálat ért és a zongora úgy lógott a levegőben. Anyám a sok Zsolnayval - pécsi lány volt, - amelyek ripityára törtek megfogadta, hogy soha az életben nem fog könnyet ejteni törött cserépjáratért, és ezt be is tartotta. A háború alatt visszamentek Pécsre, a nagymamánál laktak. Amikor az oroszok kezdték már visszaszorítani a németeket, a déli hadseregcsoport nagyon hamar elfoglalta Pécsset. Ami Pécsset illeti nem voltak harcok. Az oroszok benyomultak. A németek elpucoltak. Pécs tulajdonképpen elég jól megúsza.

K: És édesapád akkor ott dolgozott?

V: Olyasmire emlékszem, hogy ingázott Budapest és Pécs között, különösen azt követően, hogy anyuka terhes lett a nővéremmel, aki Pécsen született '43 novemberében. A fényképek is azt mutatják - az albumok, - hogy a nővéremet kiskocsiban tologatják a János utcában, Pécsen. Nyilván nagyon sokat lehetett lent azért is, mert békés volt a város, és az ellátás is jobb volt. A háborút megelőzően, még amit meg lehet említeni, nem csak a Fejtő Ferenc és köre (Haraszi István, Kovács József, aki fiatalon meghalt), hanem az, hogy apám nagyon jóban volt már akkor Weöres Sándorral és baráti körével, négyen-ötven lehetek - Takács Gyula, Kolozsváry-Grandpierre Emil, Rajnai László, Csorba Győző, Gaál István, - legalább. Csupa ismert, jó költő és irodalmár, ennek ott van jelentősége, hogy apámat a háború után kinevezték a római magyar intézet igazgatójának és ő próbálta őket meghívni Rómába. Tehát mi 46-tól 49-ig voltunk Rómában, Rómában éltünk.

K: De te még itthon születted?

V: Én itthon születtem Pécsen, 1946 februárjában, apám előre ment, körülbelül fél éves lehettem, amikor anyám nővéremmel és velem utána ment Rómába. A római Magyar Akadémia akkoriban egy meglehetősen hektikus hely volt, a Via Giulia 1.-ben. És ott laktak, a

felső emeleten, egy emelet pedig valahogy maradt a Vatikáné. Mégis, mindenki mondja, hogy azóta se volt olyan szép és jó kulturális élet, mint amikor apám volt ott az igazgató. Ott voltak látogatóban vagy ösztöndíjasként Ferenczy Béni, Károlyi Amy, Weöres Sándor, Lukács György. Tolnai Károly Michelangelo szaktekintély is azt hiszem volt, de például a... egy híres régész, ókori régész... (Kerényi Károly) is. Szóval hihetetlen társaság. A Pilinszky, Nemes-Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Toldalagi Pál, Hantai Simon, Balázs Béla. Tényleg, aki akkor a magyar kultúrában neves író, költő, képzőművész volt, azok mind megfordultak.

K: Megfordult és egy részük...

V: Egy jelentős részük visszajött, de volt, aki nem. Például, az az ember, aki megcsinálta a jó forintot a háború után, az a közgazdász is ott megfordult, és nem jött haza....

V: Na most akkor apámat feljelentették. Még hozzá most már lehet tudni, mert megjelent a római Magyar Akadémia 100 éve (Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában, szerkesztette Csorba László), aki írta TDDSZ-es is volt...Csorba Laci.

V: És ezt anyám, aki 97-ben halt meg, még kéziratban olvasta. Onnan lehet megtudni... hogy... akit jó barátjuknak gondoltak, az jelentette fel (a magyar nagykövet Tolnai). Akkor apámat hazarendelték. És minket egy darabig ott hagytak akkor, nem is tudom, hogy kerültünk haza.

K: Tehát minden jövedelemforrás, minden...?

V: Minden nélkül. A fizetés késve, rosszul érkezett, állandó pénzhiány volt amúgy is, apuka cukorbeteg lett, valószínűleg genetikusan is hajlama volt, de ott Rómában tört ki rajta a betegség... a roham..., amelyhez a stressz biztos, hogy hozzájárult... Na most, itt volt egy darabig a bizonytalanság. Egyszer csak kiderült, hogy ejtették a dolgot, és csak arról szólt tovább a történet, hogy apám az olasz tanszékre, vagy a magyar tanszékre kerül-e az ELTE-n.

(összebeszéd)

K: És ez volt már az 50-es években?

V: Ő volt a megalapítója az Irodalomtudományi Intézetnek és akkor mindenféle volt, de már... az Akadémián belül?

K: Ő akadémikus volt?

V: Igen. Nem sokkal halála előtt lett akadémikus.

K: Levelező tag volt akkor?

V: Nem, nem, ez mind később. Az akadémiai úgymond karrier, az egy kicsit késett, az egyetemihez képest, de mondom, ő akkor egy elismert ember lett.

K: És azt nem lehetett érteni, hogy miért tették le őt, és hogyan szabadult meg ettől a keresztől?

V: Azt nem lehetett tudni, és én szerintem egyszerűen csak ejtették...., találtak egy jobbat, és én úgy tudom, hogy a debreceni egyetemen egy orvosprofesszort kezdtek el nagyon kicsinálni. Az orvosok, azok inkább szem előtt voltak akkor a sztálini Szovjetunióban is és Magyarországon is. Szóval egy nagyon híres, nagyon jó nevű debreceni professzor volt (Sántha Kálmán), így félemlítették meg lényegében, úgymond a mai értelemben vett akadémiai világot. Az egyetemi és akadémiai oktatást és kutatást. Na, most akkor jött 56. Apám éppen dékán volt. Nagyon lelkes volt és elfogadta a diákok követeléseit, sőt a diákokkal vonult fel ő maga is. És akkor volt egy olyan nap, hogy apám nem jött haza és itt voltunk négyen a lakásban és iszonyú tűzharc, csetepaté. És ez volt az a híres eset, amikor az oroszok figyelmeztették egy egyetemi küldöttség élén, ami állt apámból, a Hanák Péterből, I. Tóth Zoltánból és a Székely, nem tudom a keresztnevét pontosan (Györgyből), de később egyetemi dékán volt, mentek a petícióval. És az oroszok figyelmeztették őket, hogy most ne menjenek, mert nemsokára lövöldözés lesz. De ők valahogy elindultak.

K: Honnan, hova?

V: Az egyetemről jöttek és a Nádor utcában volt a pártközpont. Ők a pártközpontba akartak menni. Vitték a petíciót. És akkor történt az, hogy a Székely és apám simán bejutottak még az épületbe. A Hanák Péter comblövést kapott. Valahogy bevonszolták. És az I. Tóth Zoltán halálos lövést kapott, és azonnal meghalt.

K: Ágyú?

V: Nem. Ott, géppuskalövések voltak. Itthon pedig, nem tudom pontosan mitől .... de az biztos, hogy vagy 20 percig remegett a ház is (V. kerület, Stollár Béla utca 3/A), és akkor kimenekültünk anyámmal a legbiztonságosabb helyre (WC) ahol közfal húzódott és ott négyen toporogtunk.

K: A történet úgy folytatódik...

V: Apám bekerült és adta volna át a petíciót. De nem volt kinek. Egy irtózatosan izgatott jövés-menés volt. Mikojan ott volt, Elbert a tolmácsa.... És az egészet azért mesélem el, mert ennek a történetnek van egy csattanója. Apám ugye cukros volt. És már ideje lett volna, hogy megkapja az inzulin adagját. És hát ott vártak a sebesült Hanákkal és a meghalt társukkal, el nem mertek mozdulni, és akkor a Székely György azt kérdezte „... mi lesz velünk, mi lesz velünk”, és akkor apám „meghalunk, mint magyarok és kommunisták”. Ezt mondta.

K: Ő az volt?

V: Hát a Magyar Dolgozók Pártjának a tagja volt, mint egyetemi tanár, az kötelező volt.

V: Kötelező volt, gondolom, de nem tudom. De már akkor meg volt ez a kettősség, az akadémia létrehozásában az is benne volt, hogy oda tették a kevésbé megbízható elemeket. Az egyetemre olyan ember kellett, aki megbízható. És mi a legjobb kritérium, ha tagja a Magyar Dolgozók Pártjának. Na, mindegy. A lényeg az, hogy Apám, aki nagyon meghasonlott '56 után, amiért nagyon lelkesedett, és utána a retorziók és minden, és attól kezdve ő teljesen kiszállt. Ő nem politizált soha érdemben, de mondjuk, bizonyos értelemben visszavonult. Mindenféle ilyen társadalmi dologtól. Tanított, írta a könyveit.

K: Nem volt dékán?

V: Nem, semmi.

K: És akkor volt hány éves? Ő a nyolcas?

V: 1908-ban születtek mind a ketten, apám augusztus 2-án, anyám augusztus 23-án.

K: Még nem voltak 50 évesek, amikor ez történt.

V: Anyám, mikor visszajöttünk Rómából, már viszonylag idős is volt, mi még kicsik, beilleszkedési gondok, a nővéremnek különösen, mert nem tudott magyarul. Én még akkor nem voltam iskolaköteles, tehát volt időm megtanulni magyarul is. Problémák is voltak, a nővéremet csúfolták, hogy nem tud beszélni magyarul. Plusz ugye apám betegsége, ami külön diétát igényelt. És anyám valószínűleg nem is nagyon tudott találni állást. Tehát ő itthon maradt ezután. És nevelt minket és ellátta apámat. Fordított, gépelt. És társalkodónő is volt, mert értette mindazt, amit apám írt. Nagyon művelt asszony volt. És azon kívül egy nagyon nagy családnak volt. Hát a Sziebertek, azok körülbelül kétszázán vannak. És akkor még egy Sziebert lányt egy Manninger vett el, akkor a Manningerek újabb kétszázán vannak, tehát

anyai vonalon iszonyú nagy a család. De a közvetlen, szűk család is nagy, anyámnak sok törődni valója volt.

K: Unokatestvérek...

V: Ő a mindenki által elismert család matrónája volt. És ő ennek tényleg nagyon meg is felelt. Ahol segíteni kellett megpróbálta, és szolidáris volt. A családjával. És ő ebben, úgy gondolom, hogy nyilván voltak keserű pillanatai is, de úgy tulajdonképpen megtalálta a helyét. Nagyon nagy tekintélye volt. Szóval ő valaki volt. Ezt mindenki elismerte. Na, most akkor 56-ot említettem, akkor volt egy nagyon aktív időszak, de utána apuka visszavonult. És mi akkor ismerkedtünk meg. A Sándort¹ nagyon régóta ismertem. A Szűcs Juli révén ismertem meg, a családok összejártak és akkor egyszer a Szűcs Julinál volt valami maszkabál. És ott találkoztam a Sándorral. 11 évesek voltunk.

K: 11?

V: Igen és akkor a Sándor meghívott engem a Julival együtt a 13. születésnapjára. Hát így találkoztunk másodszor. Majd aztán ő ment egy másik középiskolába.

K: Hova jártál suliba?

V: Én? A Trefortba.

K: Általános iskolába is?

V: Nem. Általánosba a Szemerébe. Mind a ketten. Meg a Szűcs Juli is. Sok szemerés van, aki a mai napig is felismeri egymást, és jóban vannak egymással.

K: Tényleg?

V: Igen. Akihez járok, fodrász, az is... na szóval...

K: És akkor a Szemeréből mentél a Trefortba?

V: Igen. A Szűcs Juli jött a Trefortba.

K: És osztálytársak voltatok?

V: Igen. Meg a Kollár Márta...

K: Ilyen régóta barátnőd?

---

¹ Radnóti Sándor, később házasságot kötöttek

V: Sőt, eleinte egy osztályba is jártunk. Ötödiktől én maradtam a C-ben a Muskát Juli barátnómmal, Szűcs Juli meg átkerült az A-ba. Jóban voltunk. Hárman voltunk jóban, a Szűcs Juli, a Földes Antónia és én, akik imádtunk moziba járni. Volt olyan év, hogy én több mint száz filmet láttam. A maximum azt hiszem egy nap négy film volt. Az valami pécsi filmnapokkal függött össze később. Tehát mindent, amit lehetett. A mai napig meg van ez a kép- és mozi-szeretetem. A Sándor is. Úgyhogy a moziba járás az szinte a leggyakoribb.

K: De azért középiskolás korodban kezdődött?

V: Nem, ez már az elemi iskolában. Középiskolás korunkban mentünk, mentünk, de jobban be voltunk fogva. A Trefort egy erős hely volt. Ott azért kellett tanulni, mert az új kihívások ugye...

K: És az általános iskolában elengedtek, olyan szabadság volt otthon, hogy mehettél, jöhettél, mehettél, barátnókkal moziba, ide-oda?

V: Mehettem. Ilyen szempontból, akkor megbíztak bennem. Meg hát nem volt mit csinálni, mire kellett volna hivatkozni, végig kitűnő voltam. Úgyhogy nem volt kérdés. Általában nagyon jó tanuló voltam végig. Úgyhogy nekem... szóval elég liberálisak voltak a szüleim. Még anyám is, aki szigorú volt, mert azért valahogy rendre meg kellett tanítani a lányokat, és ez neki jutott osztályrészüln.

K: És ez ebben a lakásban volt?

V: Igen, itt laktunk, persze.

K: És melyik volt a te szobád gyerekkorodban?

V: Hát az változó volt. Mert az úgy volt, hogy ami most az ebédlő, ott is voltunk a nővéremmel. És akkor az történt, jól emlékszem, hogy a nagymamáék felköltöztek Budapestre, a nagymamám és a nagynéném. És felszámolták a pécsi házat és a szőlőt, és az unokatestvéremmel laktak Budapesten. Pécssett a János utcai ház lett volna eredetileg anyámé, de ő nagyvonalúan befogadta a kitelepített pécsi rokonokat, mert nem lett volna hol lakniuk, és mivel anyámnak volt itt Pesten lakása hát nem volt kérdés, hogy azok ott maradhatnak. Különben az a történet, amit mondtam, hogy anyám utolsó leheletéig küzdött mindenféle földszerzés ellen az ekkor úgy mutatkozott meg, hogy amikor végül úgy döntöttek, hogy apámat nem veszik eljárás alá meg minden, akkor viszont már lett két gyermeke és felajánlottak neki több lakás közül, hogy most válasszon.

K: Ez már Pesten volt?

V: Igen. Amikor hazajött Rómából, ez utána volt. Ez volt felajánlva (Stollár Béla utcai bérlakás), meg a Gellérthegyen, egy kissé romos, de nagyon szép villa, és ekkor történt, hogy anyám döntött és azt mondta minden magyarázat nélkül, semmi kertes villa, semmi. Ez (a bérlakás) a talpalatnyi föld.

K: Aha, aha, aha.

V: És állatot nem volt szabad ide behozni. Volt elég állattal is dolgom. Pécssett a szőlőben laktak. Na, visszatérve oda, hogy a Sándorral is nagyon régóta ismertük egymást, de igazán az érettségi után futottunk össze véletlenül. Én a Szűcs Julival mentem

K: De ő nem trefortos volt?

V: Nem. A Sándor nem. Sándor négy gimnáziumban végzett, ezt majd elmondom. Szép történet, és akkor az évnyitóra, minden évben az ELTE-n, a jogi karon van a gólyáknak évnyitó, én oda a Szűcs Julival mentem.

K: Mert ő ugyanoda jelentkezett?

V: Ő is az ELTE-re bölcsésznek. Én megnyertem az országos kémiai középiskolai versenyt és ugyan másban is voltak képességeim, földrajzban bejutottam a döntőbe, aztán oroszban, nem a fő döntőbe, de ott is elég sokáig húztam. És akkor az iskolai pályázatokon irodalmi versenyt nyertem és fizikaversenyen azt hiszem második voltam, valahogy így. Tehát mondom, elég jó tanuló voltam. De az a tény hogy megnyertem a kémia versenyt, és akkoriban nagyon nehéz volt az egyetemre bejutni, meg a függetlenség vágya eredményezte, hogy nem lettem bölcsész. Teljesen nyilvánvaló, az is számított.

K: Meg a lázadás bizonyos foka, nem?

V: Nem volt lázadás. Én nagyon jóban voltam apámmal. Ennek nem ilyen színezete volt, ennek függetlenség színezete volt. Még véletlenül se azért legyek valaki, vagy jussak előre az egyetemen, mert az apám az, aki. Ez egész biztos. Ez a fajta, az ilyen függetlenség iránti elkötelezettség, ez tényleg kisgyerekkorom óta megmutatkozott így, vagy úgy. Már amire emlékszem. Teljesen tudatos volt, igen. És hát fölvettek az egyetemre, és hát így lettem én vegyész. Nagyon jó kémia tanárom volt, most halt meg szegény dr. Körner Miklósné. És nyilván ennek is köszönhetem azt, hogy voltam ezen a kémiaversenyen. De nagyon jó magyar tanárnőm is volt (Tedeschi Mária). Na és akkor valahogy egyszer csak a Sándor megjelenik és

kérdezi a Szűcs Julitól, hogy „hogyan és mit csinál a Kardos Juli”. És a Szűcs Juli mondta, hogy itt van valahol. És tulajdonképpen akkor, nem azonnal, de összejöttünk...

(telefon)

V: Anyám testvére, Ili mama, az együtt lakott a nagyanyámmal és felköltöztek Budapestre. Ahol már itt élt akkor a lánya Frigyer Eszter reumatológus és az ideggyógyász férje Geréby György, akinek a fia bölcsész, legifjabb Geréby György. És annak a lánya a ruhatervező Geréby Zsófia, aki most telefonált....

K: Csak zárójelben...

V: Szóval akkor így jöttem össze a Sándorral. Akkoriban a Sándor nagyon jóban volt a Kenedi Jancsival. Együtt császkáltak.

K: A Sándor első éves volt?

V: Egyidősek vagyunk.

K: Akkor került be az egyetemre?

V: Akkor került be az egyetemre. Sándor az országos magyar versenyen volt döntős. És így került be. Hogy volt-e helyezett, nem tudom, de döntős volt, biztos. És ugye a döntőbe jutottaknak volt szabad felvétele.

K: Érdekes, a Benda Gyula is így került be.

V: Ott tartottunk, hogy bejutottunk az egyetemre, és megkezdődött az ellenzéki lét, de akkor ez azért még nem volt nyilvános

K: Minek az ellenzéke?

V: A létező szocializmus ellen. Akkor én szerveztem egy ilyen politikai vitakört, az volt a neve hogy Politikai Kör.

K: És KISZ meg párt, az játszott?

V: KISZ-tag voltam.

K: És milyen témákban dolgoztatok? Miről vitatkoztatok?

V: .... mindig igyekeztünk valamilyen módon a fő vonal perifériájára szorult volt politikusokat elhívni és megkérdezni... olyan embereket, akikről valahogy lehetett tudni, hogy fognak valami érdekeset mondani. Amiből megérthető, hogy miért lett olyan, amilyen... És

akkor ezt nagyon rossz szemmel nézték, merthogy ez nem KISZ szeminárium, ez az évfolyam milyen egyáltalán, az én személyem meg, ugye, az összefonódás a bölcsészkarral.

K: És az egyetem vezetése erről tudott?

V: Hogyne. Olyannyira, hogy én valahova elmentem nyaralni, miközben nagy botrány tört ki. A botrányt megelőzte, hogy volt egy jó barátom és évfolyamtársam, az évfolyam KISZ titkára és az évfolyam KISZ bizottságának a tagja (Sipos Tamás). Én ott nem voltam tag, hanem ezt a politikai vitakört szerveztem, az már egy kicsit gyanús dolog volt. És elég látogatott volt.

K: Az mit jelent?

V: 30-40 embert.

K: Aha...

V: A másik, hogy a Barabás elvtárs jött és volt nagy melldomborítás, hogy az ideológiai fejlődés az kicsit lassú, de különben minden milyen szép és jó, és akkor az én barátom, Sipos Tamásnak hívták, fölállt és azt mondta, hogy most már abba hagyhatnák ezt a rizsát. És lassú fejlődés mindenütt van, még Spanyolországban is. És akkor még Spanyolországban Franco volt. És Tamást ki akarták rúgni az egyetemről.

K: Ez hányban volt?

V: 69-ben.

K: 69.

V: És ugye 68-69-ben a párhuzam ott volt a levegőben és hát majdnem kirúgták az egyetemről. És ha nincs az, hogy történetesen volt egy tanár, az egyetemi pártbizottsági tagja, egy józan fizikus, akinél a diplomamunkánkat csináltuk, Tamás és én is, és az szólt, hogy ne hülyéskedjétek, ezért nem kell kirúgni valakit végzés előtt és akkor behívták az évfolyamnak a KISZ bizottságát az ELTE KISZ Bizottságra személyesen, mindenkit kikérdeztek, mondták, hogy renitensek és hogyan gondolják egyáltalán. Ez már nem is kari, hanem ELTE ügy volt.

(összebeszéd)

V: Szóval majdnem kirúgták ezért

K: És féltetek?

V: Nem. Nem féltünk. Bizonyos értelemben elmondhatom neked, hogy - és lehet, hogy ez a múltam, meg a családom is hogy sosem kaptam ki, de nem is volt miért kikapjak, értelmiségi szülők, liberális nevelés, - én bennem a félelem az nem volt. Most nem tudom, hogy mi lett volna, ha máshonnan jövök. Amúgy, a családban voltak kitelepítések. Voltak nagyon csúnya retorziók, amelyeket lehetett tudni, és mondom, apámat is majdnem elvitték, de végül nem érték el, és mégis én azt lehet mondani, hogy félelem nélkül nőttem föl. És talán ezért, de talán így is születtem, ezt nem lehet tudni, de ilyen nem volt bennem soha. A mai napig nincs bennem félelem. Na, most, apám fiatalon (65) és nagyon váratlanul halt meg. Az egyetemen felszólalt. Én akkor már dolgoztam a kémiai kutató központban oda telefonáltak, hogy meghalt. Felszólalt és közben rosszul lett. És meghalt. Amúgy abban az ügyben szólalt föl, hogy kevés pénzt adtak a bölcsészkaroknak, az lett mondva hogy a természettudományos nevelés a fontosabb.

K: Aha...

V: Ez a „szlogen” kvázi a modernizációnak egy elferdült lecsapódását jelentette az oktatásban. Mert amúgy az kétségtelen, hogy '45 és a politikai rendszerváltozás (1989) között egy modernizáció ebben az országban végbement. Ez tagadhatatlan. És az iskolarendszer jó volt, legalábbis. De diktatúra volt, kétségkívül. De egy modernizáció létrejött. És ennek a modernizációnak a jegyében valahogy hát a reáltudományok felé fordultak. A kemizáció. Hát tulajdonképpen vegyész azért is lettem, mert akkor nagyon mondták, hogy a vegyészeté a világ. Nos, én annyira idealista voltam, hogy akkoriban komolyan vettem Kapolyi Lászlót, aki járt az egyetemen és toborozta az ifjú vegyészeket az ő vállalkozásához, a szénkémiaihoz. A lényeg a komplex szénfelhasználás volt, vagyis a szenet ne arra használjuk, hogy elégezzük, hanem, hogy a benne lévő nagyon értékes kémiai anyagokat kinyerjük, meg a salakot is hasznosítsuk, meg minden. Erről aztán később kialakítottam a saját véleményemet, de tény, hogy a körülbelül 60-as létszámú évfolyamból 20 ember a Tatabányai Szénbányák Komplex Szénfelhasználási és Kutatási főosztályára ment dolgozni 1969-ben. Minden nap lejártam, két és negyed éven keresztül. Egy fantasztikus...

K: Akkor jártál le Tatabányára?

V: Igen. Ez egy fantasztikus iskola volt nekem. Szóval az igazság az, hogy egyáltalán nem bántam meg, holott megtehettem volna, hogy rögtön...

K: Bent nem maradhattál...

V: Bent nem, de akadémiai intézetbe azért el tudtam volna jutni a tanulmányi eredményeim alapján, de meg sem próbáltam, hanem arccal a gyakorlat felé, fölvirágoztatni a magyar ipart. Stb., stb. 20-an, egy harmada az évfolyamnak. Aztán szép lassan elszivárogtak az emberek. Én nem az utolsó voltam, de mondjuk az utolsó egy harmadban voltam, aki eljött és megelégtelt. És már kitanultam, megismerkedtem a dologgal. Hihetetlen érdekes tanulságok abból az időszakból...

K: Már a működésről? Vagy miről?

V: Hát arról is, hogy mit is jelentett ez szakmailag.

K: Nem a szakmai, én inkább azt gondolom, hogy...

V: Hát hogy miről? Az emberi kapcsolatokról.

K: Értem.

V: Hát ugye, nem is benn a trösztnél voltam, hanem a 12/A aknánál. Ahol létrehoztak egy ilyen kutató laboratóriumot. Magas hőmérsékletű plazmával kellett a salaknak a fémkomponenseit kinyerni. Egy redukciós eljárás volt. Újszerű dolog. Szabadalmak, ilyesmi volt várható. És elvben várható lett volna a salaknak egy hasznosítása. Hogy ez miért nem lehetett még sem, nem is lett belőle semmi, az egy külön történet. Most elég talán csak annyit mondjak, hogy akkor a kőolaj bázisra tértünk át és ugyanakkor, az akkori igazgatója a tatabányai szénbányának az a Gál József volt, akinek a Kapolyi egy igen kedves embere volt. Az úgy gondolta, hogy átmentse a várost, az ott dolgozókat, hogy meghirdették ezt az eocén programot és akkor, ennek ez volt tulajdonképpen a pozitív része, amúgy, szakmailag szerintem hát nagyon a képtelenség határán volt. Az én konfliktusaim is abból származtak, hogy a fél-üzemi kísérleteket kellett megindítani úgy, hogy előtte minimális szinten végeztünk volna laboratóriumi előkísérleteket.

1. kazetta B oldal

V: A Kapolyiban volt egy jóindulat velem kapcsolatban.

K: Kapolyi akkor még nem volt pozícióban.

V: Nem, utána lett miniszter. De már akkor is nagyon sok érdekes élményem volt, talán a legérdekesebb a későbbi szakszervezeti ténykedésemet és egy picit megalapozza. Az történt, hogy nem ment természetesen a fél-üzem. És akkor, akik felelősségre lettek vonva, azt mondták, hogy azért, mert nem érkezett meg a mészke idejében, mert a mészke és a salakból

csináltak egy por alakú salakot és a por alakúból könnyebben lehetett volna kinyerni a fémet, ez volt a koncepció. De nem működött jól az ilyen állapotú salak előállítás.

K: Nem volt jó a koncepció, nem volt előtte kísérleti bizonyítás?

V: Valami szabadalmi eljárást akartak lekoppintani, vagy valamit olvastak róla. Elvben talán még mehetett is volna, de nem azzal a technológiai fegyvellemmel, hogy még egy hőmérő, egy magas hőmérsékletű hőmérő sem működött a csőkemencén. Pont a hőmérséklet volt az, ami az önporladó tulajdonság miatt nagyon fontos lett volna. Még azt se lehetett pontosan tudni. Tehát nem ment, nem ment, nem jöttek az eredmények. És akkor egy nagy főosztály értekezleten, emlékszem, a Kapolyi mondta, hogy igen, az a baj, hogy nincs mészkö és miért nincs mészkö? Mert nincs, aki beszákolja a mészkövet. És akkor a Kapolyi azt mondta, ezek, ezek és ezek ilyen és ilyen elosztásban menjenek és zsákolják a mészkövet.

K: És ezek kik voltak?

V: Mindenki, illetve

K: Téged is?

V: A kutatók nem. Itt volt a konfliktus. 10-en voltunk azon az aknán, különben én voltam az egyetlen nő velük, becsültek és minden rendben volt. És ketten voltunk kutatók. Tehát 10 emberből két kutató és a többi, az nagyon magasan kvalifikált technikus, néhány segédmunkás, de mindenki nagyon értett a dologhoz és nagyon összeszokott gárda volt. A 12/A akna plazma-laboratóriumának a dolgozói pedig egy bizonyos napon, mondjuk, január 13.-án... 1972 január volt, rettentő hideg, mínusz 20 fok volt. És akkor az történt, igen, menjünk mészkövet zsákolni, ha ez a verdikt, jó, megyünk. Kivettünk szabadságot a két kutató, a Szentgyörgyi Géza és én. És mi is kimentünk zsákolni a többiekkel. Na, állandó probléma volt a trösztől kocsit kapni, de akkor megjelent mindjárt két kocsis a trösztből, és azzal akartak minket elvinni, mert a Kapolyi meg valahol a kiskörei vízmű tájékán, nem volt éppen a trösztben. De valahogy a többiek érezték, hogy ebből iszonyú baj lesz. Arra próbáltak minket rávenni, hogy mi menjünk el, ne legyünk szolidárisak a többiekkel. És aki ezzel a feladattal érkezett, hát az is egy kvalifikált ember volt, szeretett fizika professzorom az ELTE-ről Haiman Ottó. Megérkeztek az autókkal és kiszálltak. Nem felejttem el. Először meg akarták parancsolni, hogy menjünk el onnan. Nem lehet, szabadságon vagyunk, és akkor előlépett az egyik munkás és a kezében volt a lapát, amivel előzőleg lapátolt és azt mondta,

hát tudja - és akkor még csak támaszkodott a lapátra, - most így beszélgetünk, de tudunk mi úgy is beszélgetni, és felemelte a lapátot.

K: Aha...

V: Szóval látták, hogy reménytelen az eset. Na és sok volt a munka, sokáig kellett lapátolni. Az utolsó busz is elment. Nagyon messze voltunk Tatabánya centrumától, ahonnan én aztán haza tudtam volna jutni Pestre. És elindultunk gyalog, egy jeges úton, mínusz 20 fokban és valahogy eljutottunk egy olyan helyre, ahonnan egy busszal bejutottunk oda, ahonnan már haza tudtam menni Pestre. És egy hosszú séta volt, gondolhatod, és ballagtunk tízen az úton. És akkor ott mondták nekem, hát Julika, ez az igazi, amikor így együtt vagyunk. Tehát, hogy mi a szolidaritás. Erről van szó. És akkor bizony nagyon jól esett és azért esett jól, mert ebben tényleg részt vettem, és ez a saját ötletem volt. Most itt is mondom, hogy nem féltem, és nem féltem a következményektől. És talán a Kapolyi megtudta, nem tudom, valamit érzékelt és végül is nagyon nagy beszárás volt, és mindenkit berendelt, mindenki halál sápadt volt, miközben mentem be hozzá. Kivéve engem és ott leültem és a végén annyit mondott nagyon szelíden, hogy majd egyszer, ha maga főnök lesz, akkor meg fogja tudni, hogy így nem lehet viselkedni. Ő meg mosolygott, valamivel bölcsebb volt, ezt tudom mondani, mert egyszerűen a pályámba volt kódolva, hogy nem leszek teljesen béna a szakmában, előbb-utóbb ebből azért csak lesz valaki. Nahát, ez volt egy ilyen emlékezetes történet. Tehát Tatabányát egyáltalán nem érzem egy fölösleges dolognak. Talán egy kicsit előbb eljöhettek volna.

K: Hány évig tartott?

V: Kettő és negyed évig voltam ott.

K: És akkor már volt állásod, ahova el gyere? Vagy egyszerűen csak ott hagytad?

V: Nem. Tulajdonképpen az volt, hogy mindig azt mondtam, oké, eljönnék, de hova? És abban a pillanatban, amikor eldöntöttem, hogy ez így tovább nem megy, mindjárt eszembe jutott néhány dolog, és azoknak utána jártam és akkor kaptam egy egyéves akadémiai ösztöndíjat. És így kerültem a kémiai kutatóba. És tulajdonképpen ugyan változóan ezen belül, változó osztályokon, ami változó témát jelent, de végig. Köztük egy nagyon, nagyon gyökeres váltás volt a korábbi fizikai-kémiai érdeklődéshez képest. Mikor is? 76 tájékán. Amikor is hát gyakorlatilag rám parancsoltak, hogy muszáj témát váltani. A főnököm akkoriban éppen a nagydoktori disszertációját írta, én meg a kandidátusi megírásában voltam.

És akkor én azt mondtam - hogy miután akkoriban voltak ilyen munkaköri leírások, hogy három évig nekem mi a feladatom, mit kell csináljak - az igazgatónak, aki tényleg rendes ember volt (Holló János akadémikus), hogy nekem még volna mit tenni papír szerint három évig a régi témában, én kettőről lemondok, de egy évet kérek, hogy befejezhessem a kandidátusi disszertációm. Másképp nem.

K: Aha...

V: Tehát kompromisszumot ajánlottam, és valóban meg is csináltam a kandidátusit és utána, attól kezdve pedig elkezdtek azt a gyógyszer-téma vonalat, amiből tulajdonképpen kifejlődött mindaz, amit ma csinálok és akkor eléggé utáltam, a definiált kémia rendszerek, tiszta oldatok után a biológiai rendszer fekete doboz jellege miatt... Zavarta az akkori steril gondolkodásomat. De én ezt nagyon megszerettem, és úgy gondolom, hogy végül is ugyan a kényszer hozta, de ez az érdekesebb, tehát én elég hamar megszerettem ezt az újat és nagy érdeklődéssel csináltam. Az egy érdekes történet, hogy miért kellett nekünk abbahagyni.

K: Igen?

V: Azért kellett abbahagyni, mert a főnököm, Simonyi Miklós doktor, akitől a mesterséget tanultam és tényleg nagyon sokat köszönhetek neki szakmailag, különösen a tudományos gondolkodás és a dolgok megvalósításának az igényessége szintjén. Akkoriban ő nagyon fekete bárány lett azon az osztályon, ahol ő dolgozott. És én a Simonyihoz kerültem ezzel az ösztöndíjjal. És a fekete bárányság lényege az volt, hogy a Simonyi nagyon okos ember volt, persze ott több okos ember volt, nemcsak ő, de ő publikálni kezdett....

K: Külföldi lapokban?

V: Igen.

K: Amerikai, meg gondolom, nyugat-európai?

V: Hát igen. Különböző, külföldön megjelenő lapokban. És ez kezdett egy ilyen rivalizáláshoz vezetni. És kezdett lehetetlenedni a helyzete a főnöknek. Aki ezt érezvén, az első lehetőséget megragadta a kiugrásra, mert valamilyen módon megüresedett a tudományos titkári állás és felajánlották neki. És ő mondta, hogy elvállalja, de a csoportja is megy vele és a témát is vittük és most már igazi riválisok voltunk, mert már nem is az osztályon belüli tevékenység volt, hanem független tevékenység, és bizony ez az ember, Tüdős Ferenc akadémikus elérte azt, hogy kimondatta, hogy ugyanazt a témát nem lehet csinálni

ugyanabban az intézetben. Zárójelben: egy témát, még ha a neve ugyanaz is, két ember nem ugyanúgy műveli. Mindenesetre nekünk kiadták, hogy mással kell foglalkozni.

K: Ez csak az Akadémián belüli erőviszonyoknak volt köszönhető?

V: Ez az intézeten belülieknek, de amúgy ő egy nagyhatalmú ember volt.

K: Aha, aha, tehát bármit el tudott érni.

(összebeszéd)

V: Meghalt már szegény. De hát végül is neki köszönhetem azt a szakmát, amit nagyon szeretek csinálni... Akkor azt mondták, bármit csinálhatunk, csak nem a régít és arccal a gyakorlat felé és akkor találtuk ki ezt, hogy gyógyszerhatás és tervezés.

K: Ez benne volt a levegőben, vagy egyéb ismereteitek alapján?

V: Azt néztük, hogy amit tudunk, azt hol érdemes, vagy lehet hasznosítani. Ami gyakorlat. Hát a gyakorlat Magyarországon ma is, a legszínvonalasabb, a gyógyszeripar. A legjobb ipar Magyarországon - neve is van, története is van, - az a magyarországi gyógyszeripar. Ez elég világos volt. És így jött ez a téma, és emlékszem, írtunk egy ilyen tanulmányt többen, és úgy hívtuk, hogy a Kiáltvány. Ebbe írtuk le, hogy akkor most hogyan tovább, és hogy képzeljük el. És akkor ebből lett egy ... színvonalas kutatás.

K: És utána már nem gáncoskodtak ezzel?

V: Jó kérdés. Én sosem voltam egy szeretett ember, mert ugye volt a Charta 77-es és a 79-es balhé.

K: Ezek közben voltak?

V: Persze, a párttitkár és a személyzetis engem eléggé utáltak. Nem is bíztak meg bennem. Nota bene: joggal. Na, most az első Charta aláírási akciót a 77-est, azt jóformán észre se vették, az nem került nyilvánosságra. Valamennyire igen. Most viszontláttam magamat, amikor megrendezték ezt a szamizdat kiállítást .... a Fény utcai piac mögött.

K: A Millenáris park?

V: Igen. Persze.

K: Viszontláttad magad, mint mi?

V: Ott volt egy kiállítás a szamizdatról, az egész ellenzéki tevékenységről, amúgy egy nemzetközi kiállítás. Nem is tudom, német vándorkiállítás az európai szamizdatról és

ellenzéki tevékenységről és akkor ott van a 77-es Charta aláírásom, Kardos Julianna vegyész, ez egy éve, vagy hogy volt és akkor többen, mondták, hogy látták a nevemet. És ott láttam a Kószeg Ferit, meg mindenkit fiatalon, frissen és üdén. Bizakodóan és optimistán, mindennek dacára.

K: Az, hogy ment egyébként, akkor meséld arról, hogy hogyan volt ez az aláírás? A 77-es.

V: A 77-es az elég érdekes volt. Mert én véletlenül kerültem bele. A Sándor benne volt, evidensen, mivel a Hellerék köre kezdeményezte. Tehát a Lukács-kör. És akkor a Sándor már elment aláírást gyűjteni, őt nem érték el. Mindenesetre engem találtak otthon és akkor valamiért nekem át kellett mennem hozzájuk egy sürgős üzenettel, valamit el kellett intézni, amit nem akartam telefonon elmondani. Átballagtam tehát a Feriékhez (Fehér Ferenc).

K: A Hellerékhez?

V: A Hellerékhez és ott elég nagy társaság volt (Kiss Jancsi is) és hát erről volt szó, aláírás, meg minden, és volt egy érdekes momentuma, mert számomra evidens volt, hogy ezt én is aláírom. És akkor emlékszem, hogy a Heller férje Fehér Feri külön mondta, hogy Julikám, neked nem kell. Mondom, Feri, mitől félsz? Én egyetértek, teljesen egyetértek veletek. Úgyhogy így kerültem bele... Az 1979-es Chartában is hasznát vették a szervező képességemnek. De a komoly az itthon volt, össze kellett hozni a neveket, a listákat. És ugye akkor az Anna még nagyon picike volt. 2 éves. Hát, szóval az jelentett némi organizációs kihívást, hogy...

K: Ez melyik?

V: Most már a 79-esről beszélek. A 77-es az

K: Az csak egy ilyen rövid lista volt.

V: Rövid lista volt, majdnem szűk baráti kör. Ott nem volt probléma.

K: És abból lett valami problémád? A 77-esből?

V: Nem.

K: Az nem kapott itthoni nyilvánosságot, akkorát?

V: Nem. Nyilván feljegyezték valahol, de nem volt. Szemben a 79-essel, ami igen, és állítólag ki is adták, azt már veszélyesebbnek ítélték. Több ember volt. És kiadták az összes intézményi vezetőnek, hogy kötelezően el kell beszélgetnie, de nem húztak karóba végül is.

K: És ki beszélt veled?

V: Az igazgató.

K: A Márta?

V: Nem, a Holló.

K: És hogy zajlott a beszélgetés?

V: Micsoda marhaság, miért csinálta ezt? És elkezdtem mondani, hogy professzor úr, ezért és ezért. Jó, jó, menjen. Mondom, hogy rendes ember volt. Nem akart ebből ügyet csinálni. Az én intézetemben még a Gelléri András írta alá.

K: Igen. De aztán mondtad, hogy később nagyon utáltak ezért mások. A párttitkár, meg a személyzetis, meg a szakszervezetis

V: Jó, ez az igazgatóval volt.

K: De pártvonalon azért...?

V: Volt. Volt. Hát, amikor még nem volt ugye a fordulat, politikai fordulat. Nem volt 89. Bőven előtte volt az, hogy már valami a szakszervezeti vonalon elkezdődött, ha emlékeim nem csalnak, már voltak beszavazható, nem bombabiztos képviselők a parlamentben. Nem, amikor Tamás Gáspár Miklós bekerült (a Parlamentbe képviselőnek), de már előtte kicsivel, hogy már úgy valami mozgott. És akkor volt az, hogy engem, mert népszerű ember voltam az intézetben és a szakszervezet mit tudom én, így igényelte, választásban engem...

K: Szakszervezeti választásban?

V: Igen, ...képvisezőnek választottak volna, tehát aki fölfelé volt, nem emlékszem pontosan a terminusra, hogy mi volt ennek a neve.

K: Szakszervezeti fórumra?

V: Tehát valakinek, aki képviseli az intézeti szervezett dolgozókat valami ilyen-olyan magasabb szakszervezeti fórumon (szakszervezeti bizalmi képviselő). És te, itt minden követ megmozgattak, hogy ne jelöltessem magam, mivel rendkívül esélyes voltam, meg is választottak volna. A főnökömmel megüzenték, ha engem megválasztanak, akkor mindent el fognak követni azért, hogy ezt keresztbe húzzák, hogy én még se lehessenek.

K: És kik csinálták?

V: A párttitkár meg a szakszervezeti titkár.

K: Értem, tehát a helyiek?

V: A helyiek, a személyzetis, párttitkár is, és persze mondták, hogy lépjek vissza. „Nem lépek vissza, ha megválasztanak, elvállalom” - mondtam. Akkor már gyengült a diktatúra, az emberek nagy tömege hajlandó volt másként szavazni.

K: Igen.

V: Direktíva, ettől féltek ők. És azt tudták, hogy én nem az az ember vagyok, aki a vonalat fogja képviselni. Azt azért lehetett tudni. Akkoriban még érvényes volt a korábbi retorzió, hogy nem engedtek utazni. (Persze, fellebbeztünk Sándorral, mert mért ne fellebbeznénk, és akkor ugyanattól az ezredes hölgytől kaptunk egy levelet, aminek az volt a lényege, hogy „így határoztam, mert így határoztam”.) Arról volt szó, hogy mentünk volna együtt külföldre, miután én egy olaszországi konferenciáról épp visszajöttem. Sándor azért nem akart velem jönni, hogy ő nem lesz kísérő egy konferencián. Nem tud mit csinálni. Elég rossz felvetés. Tehát, Ő akkor nem jött velem, jöjjenek haza, és akkor majd együtt megyünk tovább. Na, ez volt a hiba, mert ha ő akkor velem jön, akkor már kint vagyunk és megcsináljuk az utunkat, és csak ez után vonják be az útleveleinket.

K: Tehát egy nyaralást terveztetek?

V: Igen, nyaralást terveztünk.

K: És Olaszországba azt is?

V: Ott is lett volna, azt hiszem.

K: Szóval Európa.

V: Európa, persze. Hazajöttem a konferenciáról, bevonták az útleveleinket és mondták is a Sándornak, hogy meg ne próbáljuk. A pirosat is elkérték, nemcsak a kéket. És meg ne próbáljunk a határra menni, mert a határok értesítve vannak. És akkor attól kezdve mi nem mehettünk. És hát ez... én nagyon szerettem utazni, már ifjú koromban is egy nagy utazással kezdtem, ez a bezártság, ez hihetetlenül bősztített, de mondom, nem volt különösebb retorzió. Azért a szakmámat csinálhattam. Konferenciára sehova nem mehettem természetesen. De csinálhattam a dolgomat. De ez nagyon fáj, akkor egy fájó pontra tapintottak és ezután az első utunk, mikor is volt,?

K: Hány évig tartott ez az egész kényszerpihenés?

V: ... tudom, hogy Anna két éves volt, amikor egy hathetes európai turnéra mentünk, iszonyú kevés pénzzel.

K: Tehát 77 következtében elvették az útleveleteket?

V: Azt biztosan tudom, hogy Anna két éves volt, amikor ismét utaztunk. Anna 75-ben született. Várjál, akkor még sem stimmel. Valami másért vették el az útleveletünket.

K: Nem a Sándor csinált valamit?

V: Igazad van. Na, én is ott voltam... látod, hogy most jönnek vissza a dolgok. Más ok volt, évekkorábban, az ok az volt, hogy mi együtt voltunk egy társaságban, Fehér-Helleréknél, volt ott még a Könczöl Csaba és az akkori felesége, a Gödrös Júlia. És a Sándor, meg én, és oda meg volt hívva egy német hölgy, aki egy nagyon neves református főpapnak volt a lánya különben.

K: Német? NDK?

V: Nem. NSZK. És a Márkus Gyurinak elkészült akkor a Lukács esztétikájáról egy műve. Ugye ők le voltak tiltva a publikálásról. És hát megkérték a Feriék a hölgyet, hogy vigye ki ezt a kéziratot. Na, most a nőt valószínűleg figyelték már, amikor bejött, figyelték, amikor elment, a repülőtéren elkezdtek egyből nézni, hogy mi van nála. És totál biztosra mentek. A nő bejedd, mindent bevallott, oda adott mindent, igen, és Fehér Ferenc és társai deviza büntetésben, - úgy deviza, hogy értéket képvisel egy ilyen kézirat és annak kicsempészése deviza büntetés – volt egy vizsgálat. Nyilvánvalóan ez előtt volt, hogy Heller Ágnesnek volt a korcsulai nyilatkozata, ami után kirúgták a Lukács-kör tagjait az állásaikból. Tehát ők már nagyon fekete bárányok voltak.

K: A korcsulai nyilatkozat szintén Charta ügyben volt, nem?

V: A korcsulai nyilatkozat, nem ..... (Csehszlovákia 1968-as megszállása miatt). A lényeg az, hogy az történt 1974-ben, hogy a Sándort behívták a Gyorskocsi utcába, a Feri is benn volt és három nap múlva engedték csak ki. Nem felejttem el, ott vártuk a Ferit...

K: A lakáson?

V: ... A lakáson, hogy mikor jön meg. És a Ferit hazahozták úgy, hogy elvették az övét, cipőfűzőjét, és úgy jött, hogy fogta magán a nadrágot. És cipőfűző nélküli cipőben... és ez volt az oka annak, hogy ők végül emigráltak. Mert emlékszem, hogy 77-ben akkor már tudtunk utazni és akkor hathétig utaztunk volna, de az utolsó hetet már nem bírtam ki,

hazavágytam, de Sándor se bírta. Egymásra néztünk és Bécsben voltunk, 200 kilométerre a lányunktól. Nem érdekelt bennünket és hazajöttünk egy héttel korábban. De hivatalosan én nem kaptam útlevelet, 1979-ben nekem volt folyamatban egy Amerikába szóló kiutazásom, egy meghívásom. (Oda, ahova aztán 86-87-ben mentem, tehát majdnem 10 évvel később. És még a meghívásra mentem. Ugyanattól a személytől, ugyanattól az intézménytől.) És már egész jól álltam. Azért volt olyan, hogy aki engem közelebről ismert, az nem akart nekem rosszat. De konfrontálódni sem akart senki én miattam a helyi, vagy kicsit följebb lévő autoritásokkal. De egész jól állt az ügyem, mert az Akadémiához bekérték az irataimat. Az intézetből kijutottak a papírjaim és ha már az Akadémia, úgy tűnt, bekéri a papírokat, az azt jelenti, hogy esetleg tényleg mehetek... És akkor...(a 79-es aláírás után) nem tiltották le, hogy nem, hanem amikor én érdeklődtem, hogy mi van a papírokkal akkor mondták, hogy nincs náluk... És amikor már nagyon nem jött az engedély, és kellett volna a kinti félnek válaszolni, akkor súgta meg egy jószándékú ügyintéző, hogy ne is várjam.... „Téged nem tartott vissza az akadémia semmitől, mert nem is volt ilyen kérésed náluk.”

K: ...

V: Nincs papírom róla. És akkor ez ilyen módon lett ad acta téve. Hivatalosan, úgy hogy kiengedtek, de nem támogatták, pénzt nem adtak akkor mentem, amikor a Sándor 84-ben Soros ösztöndíjjal ment az NYU-ra (New York University). És azon belül az Institute for Humanities és ott volt éppen a Göncz Árpád is, egy fordítói ösztöndíjjal. Sándor 3- vagy 4-hónapot volt összesen. És a Sándor ottlétét kihasználva meghívott és előadói körútot tartottam és a második meghívásom ennek volt a következménye, és az már sikerült.

K: És akkor így tudtál...

V: Így tudtam kimenni 84-ben, de még a Sándor költségén. Az egy nagyon komoly engedmény volt, hogy aláírta az intézet, hozzájárult, hogy én mehetek. Nem támogatta, de hát a Sándor fizette. Tehát nem akadályozták, hogy én menjek. Engem kétségkívül az egyik legérzékenyebb pontomon találtak el, ez az utazás, a szabadság.

K: És ez véletlen, szerinted?

V: Mi?

K: Hát, hogy itt fogtak téged?

V: Az lehet véletlen. De egy komoly kegy volt akkor. Az egy kegy volt utazni, abban az időben.

K: De az nem merült fel, hogy kirúgjanak az állásodból, mint másokat?

V: Hát karóba, mondom, nem húztak.

K: És ilyen értelemben a Holló?

V: Ilyen értelemben puha diktatúra volt.

K: Emberi magatartás, vagy pedig belejátszott már a te tudományos teljesítményed? Vagy mi? Melyik milyen mértékben? Mit gondolsz?

V: A nőket nem vették túl komolyan. A Holló rendes volt mindig. Nyilván megpróbálta bagatellizálni a dolgokat. Tehát ő nem fújta föl, ő nem az az ember volt, aki Heródesebb volt a Heródesnél. Nyilván a teljesítményem is számított, mert ott soha, szó nem érhetette a ház elejét, magasan ütött mindent. Korcsoport, mindenféle szempontból. Az is számított. És most visszatérnék arra, amikor a Sándort behívták a Gyorskocsi utcába Fehér Ferenc és társai deviza büntették ügyében. És a Ferit hívták be, a Sándort és a Könczöl Csabát, a három fiút.

K: Aha...

V: És az Ágít, a Gödrös Julit és engem nem. Olyannyira, hogy mikor a Sándort becipeltek, hajnalban, szombaton jöttek, én szaladtam át az Ágihoz, és ott már ott voltak a házkutatók különben, de hagytak engem duruzsolni az Ágival. Kimentünk a konyhába, biztos ott is lehallgatták... és a nőekkel bizonyos értelemben udvariasak voltak, politikailag nem számítottunk, ami abban az esetben, meg kell, mondjam, nem bántott különösebben, mint dolog. De ez volt az első jele annak, mulatságos, hogy nem vagyunk egyenrangúak. Én, aki addig úgy nőtem föl, hogy én teljesen egyenrangú vagyok. Nem is kérdés. Nem téma. Tudod? De ez volt az első, szinte hivatalos értesítés arról, hogy másodrendű állampolgárok vagyunk ebben a tekintetben is, ami adott esetben nem volt kellemetlen. Nem kell bemennem a Gyorskocsi utcába.

K: Akkor, ha akarsz pihenni egy kicsit, azt is lehet. De most el kellene mesélned a levél történetét.

V: A Losonczy-féle levél történetét?

K: Igen.

V: Ugye az első, a 77-esbe én belecsöppentem, ahogy elmeséltem, ott kvázi potyautas voltam. De ott se gondolkoztam a következményeken. Most a 79-es az egészen konkrétan úgy történt, akkor már tényleg nagyon jóban voltunk mi négyen. A Dalos Gyuri, a Dalos Rimma, a

Sándor meg én. Tudod, ezen az ellenzéki szférán belül is voltak ilyen csoportosulások. És mi nagyon jóban voltunk. Hát a Gyurinak állati jó humora volt. A Rimma egy jó költő volt. Szóval az egész olyan nagyon mozgalmas és színes volt és nagyon jóban voltunk és összejártunk. És egy ilyen összejárás volt, hogy a Rimma meg a Gyuri feljöttek hozzánk. Sándor szobájában csücsültünk négyen és hát politizáltunk, természetesen. Szídtuk a rendszert, akkoriban, nem a Szabad Európa Rádióból, nyilván onnan is lehetett tudni, még a magyar újságok is írtak arról, hogy megint letartóztattak egy csomó embert, a cseh, a prágai Chartások közül. És végzálják őket, nem hagyják élni. Hát ugye a későbbi elnök is közéjük tartozott.

K: De nem voltak személyes kapcsolataitok?

V: Nem, különösebben nem.

K: És azt is lehetett tudni, hogy ők miért léptek föl? Tehát lehetett tudni, hogy ez az egész Charta mozgalom, ez összefüggött a helsinki egyetemes nyilatkozattal, stb.?

V: Hát talán... de a csehek mindig jók voltak ellenállásban. Hát már kezdve a huszitáktól...

K: Ez azért érdekes, hogy inkább az volt...

V: Őket érte később az inzultus. A bársonyos forradalom után őket tényleg durván letarolták a testvéri tankok, beleértve a magyar tankokat is.

K: Igen, igen.

V: És az a rendszer nem tudott pacifikálódni. Nem volt olyan ügyes, mint a kádári rendszer. Meg nem is volt talán olyan veszélyes, nem is tekintették 56-nak. Mégis volt az ágcsernyői találkozó és utána letarolták az egész bársonyos forradalmat. Szegény Dubceket hidegre tették.

K: A tiltakozási motívum az erősebb volt.

V: Igen. Most ugye elégünk volt abból is, ami itt folyt. De ez olyan megfogható alkalom volt, hogy a rendszer valahol lényegi elemében megfogható és akkor erről (Kiss-Bencze-Kenedi tiltakozó leveléről) beszélgettünk nyilván, hogy most már börtönben vannak azok az emberek, hogy milyen tűrhetetlen. És én azt hiszem, a Dalos Rimma azt mondta, gyerekek, tiltakozunk. És nem azt mondtuk, hogy micsoda hülyeség, hanem elkezdtünk gondolkozni, hogy akkor igen, ha tiltakoznánk, akkor ezt hogy kéne megszervezni? És akkor mindjárt nem

csak azt, hogy hogy kéne megszervezni, hanem pillanatok alatt világos volt, hogy nagyon gyorsan kell. Pillanatok alatt világos volt, hogy kik azok az emberek, akiket elsőként értesíteni akarunk arról, hogy ez lesz, és segítsenek.

K: És hogyan értesíteni? Mert...

V: Hát nem telefonon.

K: Hát ezt már akkor tudtátok, hogy...

V: Igen, hogyne. Ez a beidegződésünk még bőven a politikai rendszerváltás után is megvolt. Telefonon semmi fontosat.

K: Aha...

V: Sőt, már bőven ezek után volt tíz évvel legalább, amikor én szerveztem egy ilyen aláírási akciót, mert az Akadémia akkori elnöke, Glatz Ferenc azt nyilatkozta, hogy az Akadémia Kémia és Fizikai kutató Intézete az a sztálinizmus fellegetvára. Amit lehet, hogy nem gondolt komolyan.

K: Ez 99-ben volt, azt mondd?

V: A rendszerváltás után bőven. Nem tudom. Glatz volt az elnök. Ezt nyilatkozta, nyilván a pénzelosztásra vonatkozó javaslat volt, hogy mi kevesebb pénzt kapjunk. Mindenesetre ebbe az ideológiai köntösbe tette. És akkor ez engem, és néhányunkat, nem voltam egyedül, úgy felháborított, hogy elhatároztuk, hogy most akkor megtámadjuk, és akkor megcsináltuk az aláírásgyűjtést. Akkor már e-mail volt, pillanatok alatt lement. Pillanatok alatt a sajtóban volt. A HVG-ben... minden ilyesmi, 180 valahány ember volt. Pillanatok alatt, szóval úgy tűnik, hogy termékeny talajra hullott a felvetés magja, maradjunk a képnél és sokkal ezután megkérdezte tőlem valaki, hát Júlia, árulja már el, ugye én Julianna vagyok,

K: Igen.

V: de Julit is mondhatnak, Júlia, árulja már el, hogy hogyan szervezték meg. Bejött a régi reflex és azt mondtam neki, tudja mit, legyen ez az én titkom. Pedig tényleg, nem gondoltam volna, hogy ebből rám bármilyen retorzió lenne, nem. És ezek a régi reflexek voltak. Amit a Donáth Feritől tanultam. Aki különben nagyon megbízott bennem, nagyon. És abszolút titkos dolgokat bízott rám, jobban megbízott bennem, mint Sándorban vagy bárki másban. Szóval tudta, hogy a hallgatásomra számíthat. És azt mondta, hogy csak az nem szívárogo ki, amiről nem tudunk, és egy kiránduláson megesketett, hogy még a Sándornak se mondom el,

mondtam nem és akkor kért meg engem, egy kis papír fecni xerox-másolására, Nagy Imre írta, a snagovi fogságban... Losonczyrak... írta, hogy megpróbálták rábeszélni és nem vállalta (szerepet a forradalom leverése utáni kormányban), ez a papírka ceruzával írva, és ezt xerodoxom le.

K: És nem mondtad meg senkinek?

V: Már rég túl voltunk a rendszerváltáson, 89-en, sok, sok évvel utána, a Feri is rég meghalt, már mindenem túl voltunk, mikor valami apropója volt ennek, Nagy Imréről beszélgettünk, és akkor mondtam el. Tudniillik ez teher is a másoknak.

K: Igen.

V: Aki nincs eléggé felvértezve, elszánva, felkészülve annak az teher.

K: Amúgy is, ha az ember titkot akar tartani, akkor arról legjobb nem beszélni.

V: Na, tehát, hol is tartottam? Az aláírásnál. Tehát akkor itt rögtön úgy kvázi nem csak megbeszéltük, hogy mi a teendő, hanem nekiláttunk. A szöveget alapvetően Sándor meg a Dalos Gyuri fogalmazta, de én is beleszóltam, arra emlékszem. Ilyen élesítő, pontosító dolgaim voltak, az biztos.

K: Igen, igen.

V: Arra emlékszem tehát, hogy az elvi részét tényleg a Sándor, meg a Gyuri, azt hiszem, főleg a Sándor, de ez mindegy is, megcsinálták. Rimma nem, mert ő nem magyar anyanyelvű. Ő ehhez nem szólt hozzá. De ott asszisztált és rettentő boldog volt, hogy végre történik valami. Nagyon, úgy fel volt dobva..... És akkor elindult az akció, fel lettek osztva a feladatok

K: Várjál. Mire számítottatok hogy hányan fogják aláírni?

V: Ezt nem kalkuláltuk akkor.

K: De gondoltátok, hogy milyen körben kell, csak a szűk baráti körben vagy pedig legyen szélesebb körben? Adtatok időt, hogy...?

V: Azt meghatároztuk, hogy ennek három nap alatt le kell menni, mert különben tuti, hogy a rendőrség beavatkozik, hogy minél gyorsabban kell. Ezzel számoltunk. És akkor rögtön ilyen embereket kerestek, ők is felosztották egymás közt. Tehát a Dalos Gyuri, a Rimma, és Sándor meg én és megkezdődött a szervezés.

K: Hogy ki, kinek szól?

V: Igen. És akkor a Kis Jancsinak szóltunk és nagyon egyetértett vele. Hát néhány abszolút fontos káder.

K: Kik voltak a legfontosabb káderek, akiknek rögtön szóltatok az első körben?

V: Hát nézd, erre nem tudnék emlékezni. De nyilvánvaló ezek a mi nagyon közeli barátaink. Valahogy a Szilágyi Saci, az tudom, hogy kezdettől fogva benne volt. Iványi Gábor, az elejétől fogva benne volt. Csaba természetesen, a Könczöl Csaba, a Kis Jancsiék is természetesen.

K: De felmerült bárkiben, hogy más legyen a szöveg, hogy akár puhább, akár merészebb?

V: Nem, nem. Ehhez a szöveghez kellett viszonyulni. Ezt kellett elfogadni, aláírni, vagy nem aláírni. Ezt egyébként a későbbiekben is mindig alkalmaztam. A nem politikai ügyekben is, szóval kell tenni egy ajánlatot, és az ajánlathoz viszonyuljanak a többiek. És akkor vagy nem tetszik nekik, akkor nem írják alá, ha tetszik, akkor aláírják. Biztos, hogy nagyon sok emberrel beszéltünk, de akik effektíve elkezdtek gyűjteni, a Petri Gyuri nagyon aktív volt. Óh. A Gyuri, a Csaba, a Dalos Gyurka. A Sándor és mondom a Donáth Feri, Makk Karcsi. És a Zádor is... emlékszem, nekem volt egy olyan feladatom, hogy hát semmit nem lehet telefonon, találkoztam a Donáth Ferivel és a Makk Károllyal és együtt át kellett menni a Tordai Zádorhoz, én vittem el.

2. kazetta A oldal

K: A telefonos szervezés az maximum annyi volt, hogy figyelj, te, találkozunk itt meg ott?

V: Valamennyi telefon volt. Azt hiszem például az, hogy a Donáth és Makk kell, mert az más irányú szervezés. Ez a feladat én rám volt osztva. .... Így találkoztunk a Margit-híd pesti hídfőjénél, és megbeszéltük, hogy hová megyünk (Tordai Zádorhoz)....., ha csak nem követnek, de a Margithídi találkozót azt telefonon. Most lehet, hogy akkor már követtek, de mindenesetre Makk Karcsi ezért mondta, hogy csak nem képeled, hogy kocsival jöttem. Hogy ne hogy tönkre tegyék, még azt hiszem, azon is gondolkodtunk, hogy most gyalog menjünk át a Visegrádi utcába Tordai Zádorhoz, vagy villamoson. .... És tény, hogy a „fehér” követés az megvolt. Tehát teljesen látványosan jelezték a jelenlétüket. Megfélemlítési céllal, természetesen.

K: Igen, de ez azt jelenti, hogy valahol mégis már elég korán tudomást kellett, hogy szerezzenek az egész akcióról. Hiszen három nap alatt lezáródott és nem tudom, hogy a Sándornak mikor derült ki, hogy őt követik?

V: Azt hiszem a második napon, valószínűleg őt végig, már a második nap észrevehette. Én is észrevettem. Amikor a kocsit is tönkretették.

K: Most komolyan az merült fel bennem, hogy nem volt-e már eleve a lakások bekábelezve?

V: Azt nem tudom.

K: Ez nem merült még fel bennetek?

V: Az, hogy a lakás be lett volna kábelezve, ezt nem gondolom. A telefon az lehet, hogy be volt, és ezt abból gondolom, hogy időnként nagyon érdekes elhalkulásai voltak, és ezt később mondták nekem, hogy ez azt jelenti, hogy egy harmadik személy is bekapcsolódott. Azt én nem gondoltam, de lehetséges. De tudod az, hogy mi megfigyelés alatt álltunk, az valószínűleg elsősorban a Dalos Gyuri és Rimma miatt volt, akik viszont megfigyelés alatt voltak.

K: Tehát eleve meg voltak figyelve?

V: Eleve, ezt viszont biztosan tudom, hogy amikor 89, vagy 90-ben egyszer csak négy úriember megjelent a Rimmánál, ugyanabban a lakásban, ahova mi összejárogattunk, és se szó, se beszéd.... megkeresték a poloskákat. Többet összeszedtek a lakásban.

K: Miért? Mert leltár volt, vagy mi?

V: Nem, hát akkor még új volt a rendszerváltozás és akkor még tényleg fel akarták számolni a régi rendszert, szóval meg akarták szüntetni.

K: De ők? Saját maguk?

V: Igen. Csak ők lehettek.

K: Ez olyan, mint a leltározás.

V: Ők tudták, hogy hol van. Kijöttek és kiszerezték, négy ember, és összeszedték a poloskákat. Tehát ők be voltak poloskázva. Amúgy a rendszer rondaságát mutatja, hogy közben egy kicsit átrendezték a lakást. Nagyon kicsi lakásban laktak, elég szegényes körülmények között.

K: Világos, igen.

V: .... ez speciel nemcsak Magyarországon, ezekben a diktatúrákban volt.

K: A mindenkori lehallgatások, persze, persze.

V: És minálunk ilyen emberek nem jártak. És jó, ez nem feltétlenül bizonyíték, de úgy gondolom, hogy ahol tudták, hogy ők elhelyeztek, oda elmentek és elvitték. Mindenesetre a Dalos Gyurkáéktól elvitték, az biztos. Na most elég volt az, ha ők be voltak poloskázva, mert hát hallhatták, hogy mi folyik. De mi nem voltunk, én gondolom, hogy nem, de a telefonunkat lehallgathatták.

(összebeszéd)

V: ... és akkor viszont az mutatja, hogy már puha diktatúra volt, hogy megfélemlítéssel próbálkoztak, tehát hogy követték, Sándor autóját tönkretették. De teljesen látványossá tették, hogy mi követve vagyunk. Ijedjünk meg. ....Azon a bizonyos estén, amikor Sándor a Széll Jenőt megkereste és onnan visszafele szembe találkozott a követőkkel, akik ott kiköptek. Este volt, szitáló köd és eső, és onnan ment át egy következő helyre, de a következő helyen megkért egy embert, hogy vigye őt el a városba, mert nem akarta, tartott attól, hogy esetleg már nem csak kiköpés lesz a reakciójuk, hanem...

K: De akkor, amikor itt elterveztétek, hogy hogyan fog menni az aláírásgyűjtés, akkor ilyesmivel is számoltatok? Tehát volt-e ebben valami, hogy ennek lesz következménye?

V: Tudtuk, hogy nem lesz egy gyalog galopp, de nem tudtuk, hogy mi. Nem tudtuk, hogy mi és akkor később állítólag azt nyilatkozta, a híres mondása volt az Aczélnak, és látod, nem tudom hogy ez 77-ben, vagy 79-ben mondta, összefolyik ma már, de azt mondta, hogy ezek a földszintes Dugonics Tituszok. És ezen röhögött akkor a fél kulturális elit, hogy ugye Dugovics Titusz vagy Dugonics András. Ezt ő összetévesztette. És erre csak azt tudom mondani, hogy nem lehetett tudni...

K: Hogy földszintes Dugonics Tituszok?

V: Igen. Nem lehetett tudni, hogy most földszintről, vagy emeletről, mert azt senki nem tudta biztonsággal, hogy hogyan fognak reagálni, ezt nem lehetett tudni. De mindenképpen jellemzi a helyzetet, hogy olyan feszült volt már a helyzet, hogy ez már nem is egy olyan szűk körben terjedt, mert ez a második, ez már nem egy szűk baráti kör volt, láttad, hogy nem mindenkit ismertem föl, vagy ismerem. Voltak itt más személyek, akik hoztak a listára,

nemcsak a Sándor, én vagy a Dalos Gyurka, vagy a Rimma. Ilyen módon nem feltétlenül a szűk baráti kör vagy annak egy kis holdudvara, klasszikus értelemben vett társaság. Ez már egy bővebb dolog volt. És nem lehetett tudni kik, és tulajdonképpen, ha most így visszaemlékszem, arra emlékszem, hogy újabb és újabb jelentkezők és újabb és újabb aktivisták jelentek meg, akik szereztek újabb tagokat. Tehát a dolgot experimentálisan nem azért zártuk le, mert ne lett volna még valószínűleg aláíró, hanem azért mert féltünk attól, hogy most már közbe fognak lépni.

K: És hogy csináltátok? Volt, többször le volt másolva a szöveg? És akkor azokat írták alá az emberek?

V: Igen és ez lett összesítve, és ezt csinálta a Szilágyi Saci, az Iványi Gábor és én.

K: Az összesítést. És az eredeti papírok hova kerültek?

V: Annak meg kell lennie. És lehet, hogy a Dalos Gyurkánál van. Az tuti, megvan. A Szilágyi Sacinál is lehet, de én arra tippelök, hogy ez a Gyurkánál van.

K: Mert ez még mindig egy fontos dokumentum lenne, amit valahol el kéne helyezni.

V: Szerintem a Dalos Gyurkánál lesz ez meg, de mondjuk a Szilágyi Sacinál is...

K: Tehát magyarul, nem tűnt el? Nem kobozták el.

V: Nem.

K: Nem lopták el házkutatásnál?

V: Parádés gyorsasággal és fegyelmezetten zajlott, egyszerűen nem volt módjuk. Valószínűleg nem is tudták, hogy milyen terjedelmű lesz a dolog.

K: Tehát valószínűleg azt sem, hogy mire megy ki a játék igazából?

(összebeszéd)

V: A szöveget valószínűleg nem tudták. De valamit kellett tudniuk, hiszen a Daloséknál volt poloska. Meg hát a Kis Jancsinál... gondolom, a Jancsi is be volt poloskázva. Nem vagyok biztos benne természetesen, de nagyon érdekes, hogy most egy kicsit másik vonalra térjünk át, hogy amikor végül 86-ban én kikerültem, ugye először nem sikerült az amerikai utam, de 86-ban már sikerült és akkor egy másfél évre elmentem dolgozni az USA-ba. Dolgoztam a Georgetown Universityben. És ott én megismerkedtem azzal az emberrel, akit a Sándor már 84-ben megismert, aki a Göncz Árpád egyik barátja volt. Aki baloldali kisgazda

volt, még itt, Magyarországon (Hám Tibor). És őt is verték rendesen a katonapolitikai osztályon, addig, amíg el nem ájult. És akkor-kiengedték, nyilván nem lett volna vége, de akkor ő elhagyta, a várandós feleségével és kisgyerekével hagyta el az országot és az USA-ba ment. Washingtonba....

K: Hányban mentek ki?

V: Azt hiszem, 45-ben, de nem tudom.

K: A második világháború után, tehát a koalíciós időkben.

V: Amikor már elkezdtek a kiszáradást üldözni, és a Göncz Árpádnak barátja volt. És a Sándor meg a Göncz Árpád 84-ben Soros ösztöndíjjal kint volt New Yorkban. És akkor fölvtették persze rögtön a kapcsolatot. Így Sándor megismerkedett Tiborral. És amikor én Washingtonba kerültem dolgozni, akkor

K: Kézbe voltál adva.

V: Kézbe voltam adva. És szükség is volt rá, mert első hónapban fizetésem se volt, 50 dollárom volt, a keret, azzal mentem ki és kifejezetten szűkölködtem, de akkor én a Tiborékhoz elmentem, a feleségét Gittának hívták, pont úgy, mint a szüleimet, Tibor és Gitta. És akkor kaptam tőlük kölcsönbe 200 dollárt és ebből éltem, amíg az első fizetésemet megkaptam.... Végig nagyon jó kapcsolatban maradtam velük. Időről-időre meghívtak, bevezettek az ottani magyar társaságba. ... Akkoriban ismerkedtem meg a Charles Palmerrel, aki később az amerikai nagykövetség lett itt Magyarországon. Meg voltam hívva egy társaságba, ahova ő is eljött. .... két úriember kísérette. Odaült szorosán mellém és engem halkán elkezdett kérdezgetni. És akkor ez a két felvigyázó oda ült a Palmer mellé, jobbról, balról és hallgatta .... Amikor én felálltam és elmentem egy kis gyümölcssalátáért akkor ő is felpattant, jött és tovább kérdezett. És oda már nem jöttek utána ezek az emberek. Tehát megteremtette magának azt az 5-10 percet, amikor engem a magyar ellenzékéről kérdezhetett.

K: Bizalmas körülmények között

V: Bizalmas körülmények között kikérdezett,

K: Ez érdekes, hogy még Amerikában is.

V: Igen. És ez onnan jutott eszembe, hogy, amikor megérkezett Sándor és Anna is Washingtonba, és együtt elmentünk a Hám Tiborral, ebéd meg minden. Elmentünk az arlingtoni temetőbe, katonai temetőbe... nézzük meg... atmoszférája van... és akkor... a Tibor

leült a padra, jobbról Sándor, balról én. Elkezdte mondani, hogyan verte őt Kardos György, de nem vallott. Az volt a szerencséje, mondta, hogy elájult.....

K: Akkor még nem lehetett tudni a Kardosról?

V: De. A Sándor tudta... lehetett tudni, hogy ott volt a katonapolitikai osztályon. Ő azt állította magáról, hogy ő nem vert senkit. Stb., stb. És akkor mind a ketten elképedve néztünk rá, és hogy miért nem írja meg, mert ez dokumentum, ...

(összebeszéd, nagyon halk)

V: Göncznek nagyon jó barátja volt, oly mértékben volt jó barátja, hogy mikor Göncz hivatalos úton volt az USA-ban, akkor a Tiboréknál lakott. És a Tibor egy nagyon jól menő orvos volt, klinikája volt. Egy hatalmas objektum, hatalmas kerttel és akkor mesélte nekem később a Gitta, a Tibor felesége, hogy amikor az Árpi ragaszkodott, hogy náluk akar lakni, az FBI megszállta, és egyszerűen nem volt életük, sem nyugalmuk... nyüzsgött a védelem. Bizonyos védelem kijár az államfőnek.

K: Persze.

V: Tehát ugye azért meséltem ezt el, hogy a Hám Tibor ennyi évvel az események után sem beszélt erről nyilvánosan, ugye ez 87-ben volt, mert ... Sándor és Anna '87 második felében jöttek Washingtonba hozzám egy félévre

K: 40 évvel utána

V: .....csak úgy, hogy mások ne hallják. És már nincs aktualitása. Az arlingtoni temetőben

K: Hihetetlen.

V.: Beidegződik az emberekbe. Mint, ahogy az is beidegződött a túlélőkbe, hogy ezek szerencséjére minket nem érintettek. Ami érintette, az is beidegződött. Ezek az ifjúkori emlékek, nem is az emlékek, mert azok elhalványulnak, hanem a dolog lényege az, hogy a reakció. A reakció. A készségeink valahogy ahhoz alkalmazkodnak és...

K: Nehezen tudják felülrni újabb tapasztalások.

V: Igen, ami azért érdekes, mert én rólam azt mondják, hogy én bizalmatlan és gyanakvó ember vagyok, de ez nem igaz, ez egyáltalán nem igaz. Sőt, én úgy gondolom, hogy inkább túl bizakodó... hogy nem vagyok eléggé gyanakvó. ... De tény, hogy ha valamiről azt gondolom, hogy az bizalmas azt nem mondom el. .... Ha nagyon megpiszkálom, akkor anyámra is igaz,

hogy bízzunk istenben és tartsuk szárazon a puskaport. És ez a nagymamában aztán végképp benne volt. Jó néhány puskaros évet, benne az első világháborúval - megélt. Tehát tulajdonképpen ez a dolog, ami egy ilyen elővigyázatosság vagy inkább egy ilyen nyitott realitás, az onnan jön, hogy hála istennek hosszú életű volt a nagyanyám (94)... és anyám is szép kort ért meg (89). És beszámolt mindenről és valahogy átadta ezt az egészséget, és volt, ami ellen talán berzenkedtem, esetleg volt, ami nem tetszett, vagy lázadtam ellene, de megmaradt nagyon élesen, hogy anyám reakciója mi volt egy adott helyzetben, ami meghatározta a továbbiakat. Ez nem egy nyílt tanítás, egy nyílt pedagógia, de hogy nagyon hatékony, az egyszer biztos. Visszatérve az aláírási akcióra. Azt elhatároztuk, hogy nagyon gyorsan kell lenni, mielőtt felébrednek... Most elég hamar felébredtek, de akkor már bizonyos értelemben minden sínen volt és azt meg ők nem tudták, hogy mikor akarjuk befejezni. És lassú volt, na, a bürokrácia már akkor is lassú volt. Szerintem mire ezt ők le akarták volna inteni, hatalmi szóval, akkor már nem volt mit leinteni.

K: Erre, ha jól érzekelem nincs bizonyíték.

V: Mire?

K: Hogy le akarták inteni.

V: Nincs bizonyíték.

K: Amit eddig olvastam, abban nyoma nincsen, hogy menet közben bármilyen döntés született volna arról, hogy utólag szó volt róla, nagyon rövid időn belül, a Kádár beszéd, a Központi Bizottság ülésén, meg hogy jelentést kellett írni az Aczéléknak, hogy akkor mi is történt, meg mi a javaslat, a Politikai Bizottság elé, ezek a dokumentumok megvannak, de....

V: Hogy a BM leállította volna-e, nem tudom.

K: Nem lehet tudni, tehát gyakorlatilag ti sem tudtok róla, hogy erre...

V: De ez egy egészséges ösztön, hogy erre minél előbb reagálni fognak

K: És akkor összegyűjtötték a papírokat, és ide hozták? Csak egy izgalomban voltatok, nem? Vagy a szervezés lázában...

V: A szervezés lázában voltunk.

K: Tehát nem volt izgalom?

V: Nem voltunk félelemben, nem féltünk...

K: Nem a félelem, inkább az izgatottság, hogy hogyan sikerül?.

V: Az igen.

K: Ebben a dologban volt-e pozitív vagy negatív tapasztalatotok? Mert ez azért volt egy olyan akció, ahol fel lehetett mérni, hogy a sok, közösen gondolkodó ember valójában tényleg egyetért-e, ezekben a lényeges pontokban? Amiről addig nyilván beszéltek.

V: Hát figyelj, csalódás volt, de nem tudom biztosan, nem volt sok. De mondjuk a legnyilvánvalóbb, amiről lehet tudni az, hogy az Illyés Gyula nem írta alá. Mert a Csoóri igen, de ő elmagyarázta, hogy az Illyés miért nem. Vannak féltetni való pozíciók.

K: Ez azt jelenti, hogy az Illyés?

V: Hát a Csoóri megpróbálta rábeszélni. És az Illyés nem.

K: Nem lehet ítéletet alkotni, mert nem lehet tudni, hogy kiben, milyen megfontolás zajlott le akkor, milyen félténivalója volt? Ez nem is kérdés.

.....

V: Nem, tulajdonképpen nem volt rossz szájíze az egész ügynek. Gyakorlatilag majdnem mindenki... És voltak olyanok, akiket nem is ismertünk. Csatlakoztak. De a létszám, az minket is megdöbbsentett.

K: Volt valami előzetes számításotok, elképzelésetek, hogy mi lesz?

V: Nem.

K: Nem is beszéltek róla?

V: Azt tudtuk, hogy az ellenzéki kemény mag, hogy így mondjam, aláírja.

K: Az akkor hány ember volt, szerintetek?

V: Hát annyi, aki az első aláírást csinálta. Nem sokkal több. Mondjuk ötven. Ez elég nyilvánvaló volt. De ez, hogy nem ötven

K: Hanem 250... mondjuk ez a nagyságrend, ez meglepett benneteket?

V: Ez meglepett, igen. Ez hihetetlen jó érzés volt. A szolidaritás érzése, ami nem magyar ügy, hanem ez a demokratikus szabadságjogokért való küzdelemnek egy paradigmátikus megtestesítője. Hogy a szomszédos országban zajló disznóság ellen tiltakozunk, és ez ennyi embert és köztük nem ismert embereket mozgósít. Azért ne felejtsetd el, hogy az ismert

emberek bizonyos értelemben inkább védettek voltak. Hogy hol van a tűrőképesség határa, ez az, amit nem lehetett tudni. Nem tudtuk. Nem tudtuk, hogy milyen nagy az elkeseredés, a düh, az elég volt... és ebben az 56 is mozgott, amikor még 10-12 éves gyerekek voltunk, de már gondolkodni tudtunk. Szóval az igazán kemény tapasztalatokat korábban a családból szereztük és tulajdonképpen ilyen értelemben szimbolikus, hogy ennek következményeként kialakult Charta 77...

K: Hogy akkor nem lehetett mit csinálni és akkor most van egy olyan, amivel lehet törleszteni?

V: Igen, igen. Nem a törlesztés, hanem ez valami, ami meg tudja mutatni a szolidaritást, az elkötelezettséget a szabadságjogok iránt, hogy ezt mi is akarjuk. Nem csak ők. Ez egy akció is volt. Hazafelé is volt egy üzenete, de feljűk is, a sorsközösség vállalása. És valahol nyilván ott volt az, hogy mi is lesz ennek a letarolásából, ez biztos benne volt.

K: Akkor begyűjtöttétek, ide hozták a lapokat? Az aláírási papírokat és itt összesítettétek?

V: Igen. ... hiteles aláírások voltak...

K: És akkor ti ebből csináltatok...

V: Egy listát.

K: Listát. Kézzel?

V: Hát írógéppel. Mondom akkor már mindenki kidőlt. Itt, ott aludtak. Csaba ott horkolt a padlón. És a Szilágyi Saci, az Iványi Gábor és én raktuk össze a listát. Az volt a verdikt, hogy abc-be. És a Gábor itt is maradt már. És emlékszem, hogy hajnali 3 körül lettünk készen, és akkor a Saci és Iványi Gábor hazamentek. És akkor a Sándor, a Csaba meg én elmentünk a Nyugati, a Marx téri főpostára. És ott akkor feladtuk ajánlottan.

K: Postán adtátok föl?

V: Persze, ajánlottan.

K: Ki volt a feladó?

V: Ki volt a feladó? Ez egy jó kérdés. Nem tudom.

K: Merthogy a feladóvevényre ki kell tölteni.

V: Igen, igen.

K: Ha ajánlott volt.

V: Biztos, hogy valamit oda kellett írunk. Konkrét dolgot. És szerintem a Sándor volt a feladó.

K: És hány példányban készült el a végső változat?

V: Hát nem tudom, de kellett, legyen másolat. .... És szerintem Dalos Gyurkának meg is van. De egy példánytadtunk fel, úgy emlékszem. Losonczi Pálnak. És a postás veszi föl hajnalban, ott megjelenik hajnali 3 és 4 között három figura. Ugye két férfi és egy nő, tehát láthatóan valami akció van, egy levél megy az Elnöki Tanács Elnökének, vagy hogy hívták.

K: Az volt akkor, igen.

V: Szeme nem rebbent, ajánlott levél, ő felvette, mi fizettünk és elmentünk.

K: Hány forint volt, nem emlékszel?

V: Nem. De nem lehetett sok.

(összebeszéd)

V: Fölvette, ez egy levél, és kész. Ugye azt el tudnám képzelni, hogy olyan mélyen ütött volna vissza a Stázi az NDK-ban, hogy a postáskisasszony föl se veszi ott.

K: Ez is felmerült bennetek, hogy akkor mi történik? Arra is kell tervet készíteni?

V: Megvalósítási tervet, ha nem veszik föl. Azt hiszem, akkor személyesen vittük volna el. Nem emlékszem már, hogy mi volt a döntés. De hát hála istennek a magyar posta működött. Vagyis a postáskisasszony.

K: Igen.

V: Vagyis valószínű olyan biztonságban érezték magukat, hogy már a postán nem örködtek

K: És aztán mi történt? Bemondta a Szabad Európa Rádió

V: Bemondta a Szabad Európa... utána nem csak az volt, hogy minden intézményi vezetőnek ki volt adva, hogy az aláírókkal tessék elbeszélgetni... ez az én esetemben hála istennek nem jelentett semmit. De azért az is ki volt adva, hogy azt a kérdést fel kell tenni, hogy ez miért lett elküldve a Szabad Európának? És a helyzet az, hogy mi nem a Szabad Európának, hanem Losonczi Pálnak postáztuk vasárnap hajnalban. Az is tény, hogy hétfőn a Szabad Európa Rádió bemondta.

K: Postán nem lehetett volna földadni, az nyilvánvaló.

V: Postán nem. Ezt nem vitte volna el a posta. Sem egy faxot 79-ben egy ilyen politikai tartalommal. De egy zárt levelet feladni, végül is a haza egyik fontos fő méltóságának, mért ne lett volna jogunk?

K: Hát küldtek is nyilván az emberek ilyen leveleket.

V: Itt inkább a körülmények voltak kicsit gyanúsak. Ugye a hajnali három.

K: A Csizmadia könyvben azt olvastam, hogy azt hiszem, a Bencze telefonált... talán felhívta Fejtő Ferencet és a Fejtő által értesült a Szabad Európa.

V: Lehet.

K: Ezt te nem is tudtad?

V: De tudtam akkor, de elfelejtettem. De biztos, hogy ez az alapakcióban nem játszott és az alapakció, hogy mi, így, négyen a Losonczi akartuk erről értesíteni. Ez teljesen nyilvánvaló volt. És a Szabad Európa, mint védelem, vagy épp hogy nem, a csuda tudja, csak másodlagos volt. Mert ez nagyon csípte az illetékesek szemét. És ki volt adva, hogy nekünk hivatalosan, ezeken az elbeszélgetéseken el kellett volna határolni magunkat a Szabad Európához való kijuttatástól. És akkor én erre azt mondtam az igazgató úrnak, mi ezt nem küldtük el a Szabad Európának, hogy került a Szabad Európához, azt nem tudom. Én egyetértek azzal - mondtam én -, hogy a Szabad Európához eljutott. Tehát mondjuk, én egyáltalán nem deferáltam és tudtommal mások sem, hát amennyire a beszélgetésekből ez kiderült. És igen, miért ne lehetett volna ez a Szabad Európának egy híre. Ez érintett elég sok embert. Hadd tudják meg. Mert a magyar rádióból biztosan nem tudták volna meg.

K: Azt a dolgot is jó lenne tisztán látni, hogy állítólag a nevekben a bizonytalanság abból adódik, hogy beolvasták telefonon a neveket, tehát nem effektív fizikailag kaptak egy példányt a levélből. A Szabad Európából hallották vissza a neveket Magyarországon, tehát a hatalmasságok. Mert azokból a dokumentumokból, amiket olvastam, tehát mind a Kádár beszédéből, mind az Aczélék jelentéséből, még úgy tűnik, mint hogyha a levelek később érkeztek volna meg hozzájuk, mint ahogy a Szabad Európa bemondta.

V: Talán a Sándor erre emlékszik...

K: Vagy a Szilágyi Saci.

V: A Saci is emlékezhet rá.

K: Mert mondom, a Csizmadia elég határozottan állítja...

V: És a Fejtő mintha tényleg benne lett volna. Nem tudom... nem emlékszem pontosan. Én tényleg el voltam foglalva az abc-vel, meg a szervezéssel. És olyan halálosan fáradtak voltunk utána, mert ugye 72 órás nem alvás lényegileg, hogy akkor a postáról hazajöttünk, volt már 4 óra. Lefeküdtünk aludni. És akkor telefon ébresztett fel minket reggel a Makk Karcsi, azt hiszem életében először történt meg Sándorral akkor, hogy felvette a telefont és nem tudta, hogy ő ki...

K: Hogy ő ki? Aha...

V: Hogy ő ki. És aztán, hogy hol van, de azt, hogy ő ki, azt nem tudta, olyan fáradtság volt rajta. De akkor azért dadogva elkezdett valamit mondani, és nyilván az volt, hogy akkor sikerült, mindenki föladata a magáét, stb., stb. És az akció ilyen módon lezárult. És akkor kicsit aludtunk. Na, de a Szabad Európa Rádió, az szerintem ugye megint a Donáth elve, bárki tette is nem mondta meg, és jól tette, hogy nem mondta meg.

K: Igen.

V: Jól tette. Így a többieknek ahhoz semmi köze nem volt, hogy oda kikerült. Egy kis fricska... A Holló igazgató úr azt mondta, „mars ki innen”, ez volt az összes retorzió. Ő elmondta, amit kiadtak neki, hogy elmondjon. Hogy aztán erre én mit mondok azzal nem törődött.

K: ....

V: Igen. És akkor ilyen módon nem is lehetett pontosan tudni, de tény, hogy ugye mire a posta továbbítja, ha mondjuk hajnalban feladtuk, akkor azt reggel szétosztályozzák, akkor még expressz is adtuk, legjobb esetben délután kerülhet a Losonczy Pál kezébe.

K: A feladóvevény lehet, hogy nálad van?

V: Elvileg meg kéne lenni, ha nem is nálam, valahol a Sándornál, nem dobtuk el. De nézz itt körül, hogy itt megtalálni bármit is? Különösen a lakás renoválása után, de valószínű itt van. És lehet, hogy a Sándornál megvan a lista is. De őt nem tartom olyan precíz embernek... na most tehát ily módon a telefon valóban gyorsabb, de a telefonban benne van a hiba.

K: Persze, persze.

V: Faxolás még nagyon nem volt.

K: Mert erre lehet hivatkozni... hogy ezért lettek hibásak...

V: Vagy kimaradtak... mit tudom én... De tény, hogy a Szabad Európából tudta meg az egész ország. És lehet, hogy az külön böszítette őket, hogy ők még nem kapták kezükbe.

K: Ez külön hivatkozási pont, nem is tudom kinek, talán pont az Aczél-Óvári-féle jelentésnek, hogy előbb mondta be a Szabad Európa és csak egy-két nappal később érkeztek meg a levelek a Kádárhoz.

V: Ez szerintem túlzás. Nem egy-két nappal. Most várjál... mert ez hét végére esett, akkor ebben valóban benne van a késés, nem tudom. Ezt talán te tudod pontosan.

K: Ami anyagot olvastam, úgy emlékszem, hogy az volt, hogy 29-30-31. október.

V: Igen, de milyen napra esett, ez a kérdés?

K: Hétféje volt.

V: Azt hiszem, mégis tudatos volt. Na most így visszagondolok, hát az érthető, hogy a szervezésre jobban értünk rá. Én például dolgoztam, de mentem ide, oda.

K: Csak akkor, ha szabad szombat, vasárnap volt.

V: Nem tudom, szabad szombat volt-e már akkor?

K: Volt, volt.

V: Akkor viszont szombaton. Péntek, szombat, vasárnap lehetett...

K: Tehát ha ti vasárnap hajnalbanadtátok fel, akkor péntek, szombat vasárnap volt az összejöveteletek...?

V: Igen, igen. És ha vasárnap hajnalban ezt feladtuk, akkor az elment hétfőn, délután egy ajánlott-expressz ott lehetett.

K: Hát igen, de postabontó is van a világon. Tehát az ilyen hivatalos szervekhez mindig egy-két nappal később érkezik.

V: Azt hiszem, Sándor volt a feladó.

(összebeszéd)

V: Ilyen értelemben a BM előbb ébredt föl.

K: Hát ez az érdekes, hogy onnan hogyan jut el az információ a párt KB-ba? Mert ha jól rémlik, akkor az a Kádár beszéd részlet, ami a Csizmadia könyvben megjelent, az mintha november másodikai KB ülés előtt, KB ülésen elmondott beszéde egy része volt.

V: Tehát két nappal a lista lezárása után... tehát ha 31. vasárnap volt, akkor hétfőn megkapták, valószínű.

K: Vagy megkapták, vagy pedig a Szabad Európa anyagát felvették. Mert a bizalmas anyagokat fölvtették. Aztán nagyon érdekes a csoportosítás, hogy kik vettek részt benne. Azt nem tudom, hogy kategorizálnak, de vannak azok, akik már 68-tól kezdve, fiatal ultra-baloldali nézeteket valló, vagy a rendszert erősen kritizáló fiatalok... van egy ilyen kategória. Akkor, akik mindennel elégedetlenek, akkor van egy olyan kategória, a régi, a pártfunkciók gyerekei. Most ez is érdekes, mert ilyen igazán a Rajk Laci, tudjuk.

V: Nem, a Kis Jancsi is.

K: Igen? Akkor már szerepelnek a nevek, hogy kik a szervezők. Tehát a Sándor, meg a Dalos neve az egyértelműen benne van.

V: De nem pártfunkciók gyerekei.

K: De, hogy mint szervezők. Azt azért tudták, hogy kik szervezték. Lehet, hogy a feladás, lehet, hogy azért, mert ő adta föl. De lehet, hogy már előzetesen, a követésekből már, a BM jelentések már összeálltak és már megkapták a többiek.

V: Ha a Sándor volt a feladó és én úgy emlékszem, hogy így volt, akkor egyszerűen csak fel kellett hívni a BM-ben valamilyen illetékest, hogy tudnak-e valamit... és akkor, ha akció volt azt jelenteni kellett, a Kis Jancsival volt érintkezés egyébként, azt hiszem a Dalos Gyurka ment a Jancsihoz. Személyesen és nem telefonon, és akkor jött a Gyurka és arra még emlékszem, hogy a Jancsi egyetértett az akcióval. De a Jancsi és közvetlen barátaival, a Lukács óvodának hívták, ott már azért szétszakadások voltak. Szóval már nem volt felhőtlen a viszony közöttük, de a szolidaritás természetesen mindig fennállt.

K: Értem.

V: ... (nagyon halkán beszélgetnek)

K: Később hogyan értékeltétek az akciót?

V: Jól sikerült.

K: De mondjuk a 80-as évek első felében, amikor már beindul a szamizdat butik, amikor már talán szélesedik ez a kör?

V: Pozitív élmény volt. Egy megerősítő tapasztalat volt, hogy jó úton járunk. Nem vagyunk egyedül. Ugyanakkor én tudom, hogy senki, senkinek, beleértve Kis Jancsit, nem jutott eszébe, hogy a rendszer összeomolhat a mi aktív életidőnkben

2. kazetta B oldal

V: ... a rendszer összeomlását, ezt mi nem láttuk. És később mi biztos nem is gondoltuk, hogy így mi ebbe szöveget vertünk volna. Elég világosan láttuk, hogy a rendszer összeomlása a Szovjetunió összeomlásával és a Reagan elég kemény és tulajdonképpen a mi szempontunkból pozitív magatartásával függött össze és kétségkívül, aláfestésként ott voltak ezek a mozgólódások és elégedetlenségek. Ami esetleg az itteni rendszernek a jó érzését, a hatalom érzékelését...

K: Igen.

V: rontották. Elbizonytalanították őket. De az, hogy ez tényleg összeomlott, abban nagyon fontos szerepe volt a csernobili katasztrófának, amiben Gorbacsov realizálta, hogy nem működik a rendszer, hogy szinte ő az utolsó aki megtudja, ekkora katasztrófa történik az országban, nemzetközi botrány volt, a svédek... jelezték, hogy baj van...

K: Igen.

V: És Gorbacsov maga, mint egy reform ember, ezt ne felejtsük el, ő azt az ágat fűrészelte, amelyen ült. A változtatásokat, amit ő megcsinált, az mind a válsághoz vezettek. Tehát a Gorbacsov személye, a változások a Szovjetunióban, döntő szerepet játszottak és a Reagan nagyon erős, nagyon antikommunista attitűdje, ez volt az a nagypolitikai helyzet, ami végül is oda vezetett, hogy összeomlott a szocialista rendszer... és azt megelőzően... (nagyon halkán beszél) Tény, hogy sok-sok évvel korábban, még Berija volt a Szovjetunió belügyminisztere, nagyhatalmú gyilkos,

K: Ötvenes évek.

V: Igen. Akkor fölmerült már, hogy ...

(összebeszéd)

V: Akkoriban volt hogy Ausztriából kivonultak, és akkor felmerült, hogy a csatlósok, a Szovjetunió körüli államokból is és a Berija hajlott volna. De az orosz belpolitikai helyzet volt olyan, hogy meggyilkolták a Beriját. Tehát ez azért 56 előtt is felmerült, az 56, az viszont egy súlyos presztízs veszteség volt nekik. Azt nem engedhették meg. Ha ők maguktól elengednek, mert olyanok a Szovjetunió belüli hatalmi viszonyok - az más. De az, hogy külső nyomás hatására, egy ilyen kis, mákszemnyi országnak a lázadása, ezt nem engedhették. És akkor azért, 56-ban, azt állítom neked, hogy nagy szerencse volt az oroszoknak a Szezei válság kirobbanása. Az elterelte a figyelmet. Akkor mindjárt mondhatták, hogy a szezei válság miatt jöttek, stb., stb. ez olyan mértékben így volt, hogy itt kis katonák táboroztak...

K: Tudom és keresték, hogy hol van

V: Ez én szerintem az én anyámmal történt meg. És persze mindenkinek mesélte. Hogy ő itt ment és valaki, egy kis orosz katona kérdezte tőle, hogy ez a Nílus-e? Nem tudom, valamilyen tört, valamilyen nyelven. Hogy ez a Nílus-e? Érted? Ők azt hitték, nem is Magyarországra voltak kivezényelve, hanem Szezeire. Tehát azzal, hogy az angolok akkor léptek, ugye, a brit nagyhatalmi mámor, akkor léptek, amikor ők úgy gondolták, hogy a Szovjetunió el van foglalta... és ezzel viszont jól bebetonozták azt, hogy minket le kellett fékezni, bármilyen eszközzel, hogy tudjanak oda koncentrálni. Hát ez egy ronda dolog.

K: Trianon ügyében is, ha jól tudom, Anglia volt az egyik legkeményebb

V: Az is szörnyű. Szóval Trianon nemcsak Magyarország vonatkozásában, nagyon sok sebet ejtett. Trianonból egyenesen következett a második világháború. De mondjuk ez köztudott ma már.

K: Nem volt ez közhely pár évvel ezelőtt az iskolában.

V: Rá kellett jönni...

K: Így van, persze.

V: Egyébként ez mulatságos, mert én, mint eminens, volt, amit bevettem, de bennem volt mindig ez a kritikai szellem. Ez nem volt kérdéses. Hogy meddig mentem el a kritikai szellememben, azért azt meghatározta az is, hogy itthon például nem is politizáltunk. Más volt itthon a helyzet...

K: Egyáltalán nem?

V: Nem. Nem.

K: Miről beszélgettetek?

V: Hát a Mátyás királyról.

K: Középkori történelemről?

V: Igen. Meg Lukrécia Borgiáról. De apám ebéd előtt rettentően éhes volt szegény, és akkor nem volt szabad semmivel sem felmérgeíteni. Sosem mondtunk neki semmit. És akkor bekövetkezett az ebéd és akkor jó volt, és nyájas volt és mesélt elképesztő, jobbnál jobb történeteket, a Mediciekről, Lukrécia Borgiáról, Mátyás királytól, ami úgy jött. Amivel éppen foglalkozott, onnan jöttek a történetek.

K: Nem is ismerted a politikai nézeteit?

V: Nem.

K: Vagy mi volt a véleménye 56-ról?

V: Hát azt tudtam... én az előtte lévő korszakot nem tudtam.

K: Hogy az 50-es évekről...

V: Akkor egyrészt kicsi is voltam. Akkor sok minden új volt, el voltam vele foglalva. Nem kérdeztem, ő meg nem mondta, lehet hogy.... nem is beszélt komolyabb dolgokról. 56, az volt egy ilyen választóvíz, és akkor láttam, hogy apám mennyire lelkesedik. Neki nagyon jó barátja volt a Szabolcsi Bence és akkor órákig beszélgették... telefonon, lehúzott redőny mellett és értékelték az eseményeket. És talán apámnak ez a lelkes viszonya és végül is politikai szerepe is volt, ugye...

K: Igen.

V: Ez is oka volt annak, hogy neki az akadémiai karrierje elég későn indult el. Neki fontos volt ez. 73. december 20-án halt meg. Karácsony előtt közvetlenül. Mondom, bement az egyetemre, én meg bent voltam egy szemináriumon és kihívtak. És akkor mondták meg. Szóval a gyors halál annak, aki meghal,

K: Hát annak jó.

V: Igen. De a családtagoknak.... Anyámmal olyan mély és szoros kapcsolatuk volt, hogy ő csak sírdogált. Teljesen összetört. És részben ezért határoztuk azt el, hogy ide költözünk

K: Már ide, hozzád?

V: Igen. És akkor költöztünk vissza. Na most a dolognak ott van jelentősége, hogy mikor mégis, a Lukács halála után, 74 (?) végén felmerült, hogy Hellerék menjenek el, és akkor nem lesz bántódásuk, és akkor kapnak emigráns útlevelet, mi is beszéltünk erről, több alkalommal...

K: Már a szüleiddel?

V: Nem.

K: Ja, hogy...

V: Fehér Feriékkel, Márkusékkal és mással. És bizonyos ausztráliai állás ajánlatok is voltak és akkor emlékszem, hogy Feri összehívta a társaságot. Mindannyian mennénk és akkor... én hozzászóltam, a magam részéről, amikor...

K: Amikor rád került a sor...

V: Azt mondtam, ez volt a szófordulatom, hogy én nem. És egyrészt, mert Sándor azt mondta, hogy nem. Másrészt én nekem könnyebb a helyzetem, a szakmában biztos, hogy találok valamit, de neki nem. És a harmadik ok pedig anyám, most veszítette el a férjét, gyászban van, de amíg él, én nem tudok a világ másik felére menni az anyám miatt. Feri akkor nagyon megharagudott, és Misura (Vajda Mihály) is, aki szintén nem akart menni. Érdekes személyiség volt.

K: De ők idősebbek nálatok?

V: Igen. Érdekes személyiség volt. Én szerettem őt, ő volt az, aki azt mondta, hogyha nem szeretnél, akkor gyűlölnél. Ráadásul, ő már akkor kezdett kicsit kitörni a Budapesti iskolából (rettentően halk a beszéd)

K: Önállósodni bizonyos értelemben.

V: Igen. Szóval érdekes volt, hogy a Misu sem akar menni és elmondta, hogy ő nem hagyja el az országot, de volt ebben másféle dolog is.

K: Ő akkor egyedül volt?

V: Nem.

(összebeszéd)

V: És akkor mondták, ugyan már, ha már én ott vagyok és állampolgár vagyok, akkor jövök haza, amikor akarok. És azt tudom neked mondani, hogy egy jóval későbbi

tapasztalatom ezt alátámasztotta, hogy én csak másfél évre mentem Washington DC-be, és nagyon-nagyon hiányzott a családom és hazamentem Karácsonyra. Akkor láttam egy fél év után először a családomat. És utána vissza kellett mennem, és a családomban nem csak a lányom, meg a Sándor, hanem anyám is nagyon hiányzott. Biztos konfliktusaim is voltak, emlékszem és tudom, de ez egy olyan szoros kötelék volt, ez egészen biztosan az is volt, nemcsak, hogy nem hagyom itt anyámat nagy bánatában, nem is tudok elszakadni tőle. Ezért volt aztán az a mondatom később, amikor apám és anyám nem volt, hogy az az igazán felnőtt, akinek már se apja se anyja nem él.

K: Igen.

V: Akkor vettem észre.... És nagyon érdekes, hogy amíg anyám élt, addig az apám halála utáni űr, a fájdalom végig ott működött... És én tényleg nagyon szerettem őt, és azt vettem észre, hogy anyám halála után viszont egyre inkább veszi át anyám ezt a szerepet..... eltelik egy csomó idő és nincs nap, hogy ne gondolnék rá, így vagy úgy, jelen van, tényleg jelen vannak. Én nem vagyok egy vallásos ember. Nem úgy vannak jelen, hanem úgy vannak jelen, hogy bármiben, amit cselekszem, vagy döntök, így vagy úgy. Vagy akár ezt a lakást, ha megnézed, hát ez is egy nagy relikvia.

K: Igen, abszolút.

V: És mostanában inkább az anyám, hogyan reagált volna egy adott helyzetben, mit csinált volna, mit mondana, vagy örülne-e annak, ami éppen történik, mit mondana, anyám egyébként nagyon bölcs ember is volt. Most mindenén túl.

K: És milyen jó pogácsákat sütött!

V: És ő annál sokkal többet tudott, mint amiről beszélt, tudod? Én ilyen szempontból büszke vagyok arra, hogy én láthatóan anyám természetét örököltem, hogy elég sok minden ide bejut, de innen nem jut ki. Szóval én azt gondolom, éppen a munkahelyemen volt valami konfliktusszerű dolog, és ezt tárgyaltuk ki és valahogy arra a következtetésre jutottam, hogy azzal kellett szembenézni, hogy én miért vagyok egy optimista személy?

K: És miért?

V: Szerintem ez. A szüleim, ezt egyértelműen a szüleimnek köszönhetem és jó, a képességeimnek is nyilván. Mert most eltekintve a politikai retorzióktól, tehát azt is kerestem magamnak, de én nekem általában sikerültek a dolgok. De miért sikerültek? Mert eleve úgy indultam neki, hogy sikerülni fog. Ez az, amit...

K: Ezt nyomon követed az ő életükben is? Nyomon követhető volt?

V: Nem, valami olyan szeretettel és megértéssel voltak irányunkban, és hihetetlen bizalommal a kultúra iránt

K: Kultúra?

V: Tisztelettel és bizalommal, hát ez valahogy mindent meghatározott

K: És ezt ők alakították ki ezt a speciális attitűdöt? Vagy szintén hozták, a családjukból hozták?

V: Nem. Apám szülei nem (nagyon halk a beszélő) az édesanyja egyedül élt és apám a tüdőbajos édesanyjával úgy tudott tanuláshoz jutni, hogy hajlandó volt elvállalni a ministrálást. És apámnak hajnali 6-ra kellett Rácalmásra menni...

K: Szomszéd falu...

V: Na most gyalog, Kulcstól Rácalmásig, hóban úgy, hogy egyetlen egy cipője van, és az is lyukas, úgyhogy mire hazaér a megoldandó feladattal egyetlen világító test van a kemence. Apámat megtámadta szintén a tébé, ez a gyerek holtbetegen került be a bencésekhez. A bonyhádi bencés gimnáziumba. Kiváló volt és fölvetették az egyetemre Pécssett. Közben például ilyen történetek vannak a nagyanyámról, akit sosem ismertem, hogy ugye Kulccsal szemben van egy sziget, és ott van egy kis falucska, Makád.

K: Tudom, mert a 6-os útról ez mind nyomon követhető.

V: És Makádról jöttek át félrészeg legények, ott elkezdtek randalírozni és a nagyanyám akkor még relatíve fiatalasszony kellett, hogy legyen. Teljesen egyedül volt és szabad prédának gondolhatták. A nagyanyám beszerzett egy puskát és közéjük lőtt. Úgyhogy aztán több baj, ilyen nem volt. Nagyon, nagyon kemény élet volt. A nagyapám... hogy mi vezetett oda, hogy ők elváltak? Annak is van egy története. És ott maradtak irtó nagy szegénységben..., nagyanyám viszonylag fiatalon tüdőbajban meghalt. Úgyhogy amikor anyámmal megismerkedett a pécsi egyetemen,.... akkor ott maradt Pécssett és megházasodtak

K: És hogy fogadta édesanyád családja őt?

V: Hát a nagymama, az, ugye két veje volt, apám meg a nagynénémnek a férje. Aki egy jól menő orvos volt.

K: Az rendben volt.

V: Úgyhogy az volt az „arányus” vő, apukám meg a „burzas” vő.

K: Milyen?

V: Hát a Mórának van egy nagyon szép novellája, valakinek két lánya van, az „arányus” és a „burzas”. Nahát, apám volt a „burzas” vő. De aztán a Laci papa, a másik vő fiatalon meghalt szívinfarktusban, nagyon fiatalon. Ugye akkor még nem tudtak a koleszterinről

K: Nem tudták, hogy mi, megelőzni.

V: És az komolyan szedte az áldozatait. ...Mikor már csak apám maradt, Kossuth-díjat is kapott, a nagymama is megtanulta becsülni a „burzas” vejét. És nagyon jó viszonyba kerültek. Apám nagyon kedves volt. Érdekelte őt az életnek ez a része és ebből következett egy olyan kedvesség, egy olyan teljesen nyílt és kicsit olaszos kedvesség a nők irányába, nagyon nyájas és kedves tudott lenni. Nem tudott lenni, hanem kedves volt.

K: Te voltál a kedvesebbik lánya?

V: Azt nem mondanám. Ez egy érdekes kérdés. Nagyon büszke volt rám, ez teljesen egyértelmű.

K: A nővéred nem volt olyan jó tanuló?

V: Nem. A nővérem életét meghatározta, hogy mikor hazajöttünk Magyarországra, azonnal kellett iskolába mennie, az első iskolai élménye katasztrofális volt.

K: És inentől kezdve az iskolában...

V: És közben nagyon értelmes, nagyon jó humorú nő a nővérem.

K: Egyszer találkoztam vele.

V: Igen? És nagyon szép is volt, egy átmeneti pubertáskori meghízástól eltekintve. Gyerekkorában fél Róma csodájára járt. Én is szőke voltam, de a nővérem az majdnem platina fehér hajú volt, és voltak hozzá nagy, sötétzöld, mandulavágású szemei. Megvannak a fotók. Csodaszép kislány volt, és akik megfordultak ott az Akadémián mindenki a csodájára járt, Csorba Győzőtől kezdve...

K: A Csorba, tényleg.

V: (Csorba Győző írt egy nagyon szép verset a római Akadémiáról.) A Marina szép volt én meg hát úgy elmentem, nem voltam csúnya gyerek, de neki csodájára jártak. És apám nagy tisztelője volt a nőknek és a szépségnek. Marina érzékenyebb volt és apám ezt valahogy

megérezte és külön szeretettel, odafordulással viselkedett. Ugyanakkor a nővérem később nem volt olyan sikeres, mint én, nem volt olyan önálló, mint én, aki problémátlan gyerek voltam.

K: És kevesebbet foglalkoztak veled.

V: Igen. De engem ez egyáltalán nem zavart. Pontosan elég volt, amennyit foglalkoztak velem és valószínűleg zavart volna, ha jobban. De hát anyám viszont nem jól tűrte ezt...

K: Nem?

V: Igen, a nővéremnek több konfliktusa volt anyámmal ilyen téren. És akkor mondom átmeneti idő után, már mint fiatal egyetemista, megint nagyon szép volt. És akkor hozzáment Szigethy Gáborhoz. Egyetemi ismeretség volt, elég hamar, egyetemistaként megszülte a Gabit, aztán később jött az Anna. És aztán a házasság elromlott. És aztán nővéremék elváltak.

K: Neki két gyereke van?

V: Kettő, két lány. Nagyon lányos család.

K: Nincs fiú...

V: És amikor én megszülettem és kiderült, hogy lány vagyok, akkor még nem lehetett előre jelezni, hát „lány, de nem dobjuk ki a hóra”. Ha fiú lettem volna, akkor János lettem volna. Én jóban voltam a világgal. A nővérem kevésbé, de így is született. Azt akarom mondani, hogy a későbbi dolgokban az, hogy neki beilleszkedési nehézségei voltak az iskolában, biztos, hogy súlyosan estek a latba, de ő eleve egy érzékenyebb lélek volt. És apám ezt nagyon nagy szeretettel meg tudta oldani. És apám, amikor Marinának konfliktusa volt anyukámmal, akkor ezt megoldotta. Ha nekem volt konfliktusom anyukámmal, akkor jött, „Juli, az isten szerelmére, kérj bocsánatot”. És akkor elkezdtem mondani, miért kérjek bocsánatot? Nem követtem el semmit. Akkor is.

K: Akkor is?

V: Akkor is. Apámról tudtam, hogy egy liberális, felvilágosult gondolkodó, és minden, és ez számított, hogy azt mondta, hogy akkor is. És ilyenkor mentem és bocsánatot kértem olyanért is, amiről tudtam, vagy legalábbis akkor biztos voltam, hogy nem vagyok hibás. De bocsánatot kértem. És később ezt egyáltalán nem bántam meg.

K: Te, és édesapádnak ez a felvilágosult és liberális gondolkodása, azért ez érdekes, mint mondtad, mert bencések nevelték és mégis gyakorlatilag önmagának alakította ki az életszemléletét?

V: Hát gondolom, hogy az, amivel foglalkozott az hozhatta az ő alaphozzáállását. De nyilván az is visszahatott, amivel foglalkozott...

K: Befolyásolta...

V: Nyilván az is, hogy bár azt hiszem nem utazott annyit, azért volt Olaszországban, Horvátországban, Franciaországban, Angliában, mégis világlátott ember volt a tudásában és a tanulmányain keresztül. Most azt mondják, hogy nagy despota volt. És neki nem lehetett ellentmondani. Ezt is mondják. Nekünk szabad volt. Ezért nem tudom ezt elképzelni. És én időről időre ellent is mondtam neki. Nagy bajom sosem lett belőle.... És ezek is szárnypróbálgatások voltak. És nem az ellentmondás tulajdonképpen, hanem, hogy meddig tudok elmenni. És nagyon be tudott gurulni, hirtelen haragú volt. Kolerikusnak mondják, nagyon hamar lett mérges, és nagyon hamar lecsillapodott. Na, most nem is ez az érdekes, hanem az, hogy a nővéremmel való viszonya, mert ebből indultunk ki, milyen volt. És a nővérem úgy emlékszik, ... hogy apám vele bizalmasabb volt. Ez lehet, lehet, hogy ebben tényleg az van, hogy apám valahol érezte, kicsi gyerekkorától fogva, az érzékenységet és az oda fordulást. És ennek apám örült és miért ne lett volna ez egy más viszony? Én nekem az apám az az apám, az egy valaki. És ahhoz én így vagy úgy viszonyulok. De bizalmasság nem volt. Ilyenfajta, mint a nővéremnél és ebből az következik, hogy apám valószínűleg kétféle módon szerette a két lányát. Ezt én nem érzékelttem soha különösebben, de én azt, amit a nővérem igényelt, én azt nem is igényeltem. Ergo miért lettem volna erre féltékeny?

K: Igen.

V: Ezzel szemben, amit én igényeltem, megkaptam, a megbecsülést. A büszke tekintetet. Jól van lányom, jól csináltad. Mit tudom én. Tehát végül is apám tekintetében egész biztos, hogy nem volt közöttünk rivalizálás. Ahol lehetett volna, mert a nővérem úgy érezte, hogy van diszkrimináció - ott sem volt. .... Ha a nővéremnek volt ilyen jellegű konfliktusa, akkor nem velem volt, hanem inkább anyukával..... Anyám mikor már idősebb volt és mi akkor még nem tudtuk, hogy nem volt messze a sírtól, akkor én azt láttam, hogy a Marinához jobban kötődik. .... Voltak persze kedvencei. A Rimma is ide tartozott. A Szilvia is, a Granasztói Szilvia. Becsülte ... a nőket, az öregeket és erre oda is figyelt. A családban is... Szerintem Athén azért lett nagyobb, mint Spárta, mert hagyta az öregeket. Mert ami a lényege egy társadalomnak, hogy a gyengéket és elesetteket is befogadja, mivel az is a mienk, az is hozzánk tartozik. Vagyis a szolidaritás végső soron, ami természetes, de ugye Spártában nem volt az. Ha meg kell fogalmaznom, a szolidaritás miatt volt nekem fontos az egész szakszervezeti

aktivitás - érdekes módon csak 90-ben fogalmaztam meg explicit, amikor is a Pali (Forgács Pál) jóvoltából Manilában voltam. Az úgy volt, hogy valaki más ment volna a Ligából, de az utolsó pillanatban lemondta és akkor Pali azt kérdezte, hogy Juli, tudnál-e menni? A századik szabad május elseje megünneplésére Manilába. Lesz egy nagy ázsiai összejövétel és várnak a kelet-európai új szakszervezetekből is embereket. ....

K: A századik május elseje, csak Ázsiában volt a fő rendezvény – gondolom.

V: Igen. Volt ott valaki a lengyel Szolidaritásból, Magyarországról még a Buda Géza (a Szociáldemokrata Párt képviselőjében). A következő történt. Először is VIP voltam, de ez hagyján. Meséltem, hogy a Göncz Árpád és a Hám Tibor jóban voltak, de a baráti társaságnak volt egy harmadik tagja, ifjabb Csicsery-Rónai István.

K: Író?

V: Történész, elhíresült a Teleki szobor kapcsán, amit nagyon felróttak neki.

K: Ő volt az egyik, aki kezdeményezte?

V: Igen és a Göncz is azért került bele, mert nagyon jó barátok voltak, közben ez egy rendes szivar. Csak ő hálás a Telekinek, mert amikor ifjú baloldali kisgazda volt - még is csak a zsidótörvényeket akkor hozták, de mindegy, tragikus véget ért – a Teleki Intézet nagyon sok, kicsit ilyen, a rendszer által nem nagyon megtűrt embert befogadott, többek között ifj. Csicsery-Rónai Istvánt is és ezért hálásak voltak. Egy kicsit más viszony, én értem, hogy miért akarták ezt, de akkor is ez, ebben a mai magyar politikában.....

K: Ebben a kontextusban rosszul veszi ki magát.

V: Igen. Ez az ember azt mondta, hogy addig nem jön Magyarországra - és nem kívánt amerikai állampolgárságot sem, pedig megkaphatta volna, mint menekült - addig, amíg az oroszok itt vannak Magyarországon, nem teszi be a lábát az országba. Ez tény, hogy megvárta, amíg kihúznak, jó, egy héttel előbb megérkezett. És akkor ő azt mondta, hogy ő ismeri a Manglapust.

K: Az ki?

V: Az akkor volt a külügyminiszter, a Mrs Aquino kormányában. És küld neki egy levelet. És képzelj, én eleve is úgy vagyok fogadva, mint egy VIP, hivatalosan. Egy kicsit gyanakodva kérdeztem, hogy van-e nekik egy Manglapus nevű külügyminiszterük – nem bíztam teljesen a Pista információjában,- mert én hoztam neki egy levelet egy közös

barátunktól a számára. Átadtam. De ettől független volt az, hogy ez egy nagy ceremónia volt. És mi meg voltunk hívva, a szakszervezeti bosszok, Mrs Aquino elnöki palotájába egy ebédre. Ami aztán, mint fotó, a Manila Times címlapjára került szépen. És ott vagyok látható frissen és üdén, eltekintve egy ronda kiütéstől az arcomon, de ez nem látszott ezen a rossz felbontású képen és tölem a második ember, aki ült, Mrs Aquino volt. Én még ilyen biztonsági rendszert nem láttam, beleértve Hongkongot, szinte katonai....

K: Amikor mentél ki?

V: Amikor mentem ki. De vissza is. Szóval Hongkong borzalmas volt akkor. És aztán hazajöttem, és arra jöttem haza, hogy Vági Gábor meghalt. Szóval az egy nagyon kemény nap volt. És fáradt is voltam mellesleg.... Visszatérve.... megérkezem Manilába, és bejelentik, hogy nekem majd beszélnem kell. Angolul. Mint valaki, aki a magyar szakszervezeti mozgalom képviselője, új és nem a régi, és ott is volt egy nagy konfliktus a régi és az új között. És a Johnny Tan nevű szakszervezeti vezető mondta, hogy

3. kazetta A oldal

V: Ne tekintsék páriának az előző szakszervezetet. Itthon meg dúlt az MSZOSZ kontra Liga.

K: Vagyon megosztási hercehurca.

V: Harc, meg minden. És a Liga próbálta volna karanténba tenni az MSZOSZ-t. De végül is az MSZOSZ győzött. És ettől nem lesz szebb, vagy jobb az MSZOSZ, lehet, hogy ez egy hibás politika volt. Én ott, Manilában azt láttam, hogy ez a szakszervezeti elnök, ez a Johnny Tan, ez mintha bölcsőbb lenne, tekintettel, hogy hajlandó volt kiegyezni az előző, a Marcos diktatúrában leszerepelt szakszervezetekkel, hajlandóak voltak emberszámba venni és kezdődtek a megelőző tárgyalások. És mindezt azért, hogy stabilitás legyen az országban. Aquinot mindenki szerette még és támogatni akarták Mrs Aquinot. Na és akkor beszédet kellett mondanom, nem volt hosszú, de forsrifitos volt. És a szolidaritásra most térek vissza, mert ez volt a lényeg, indítottam a francia forradalommal, szabadság, egyenlőség, testvériség, vagyis a szolidaritás még mindig aktuális. Lehetetlen volt a Buda Géza, akit a szocdem pártból hívtak meg.

K: Nem is tudtam, hogy a Géza szocdemes volt.

V: A Szocdem párt őt küldte. És hát a Géza elsősorban nem tudott angolul, és a másik, hogy ugye megérkeztünk, hosszú, fárasztó út után, és azt látom, hogy jön szembe velem egy ismerős alak, fürdőruhában a szállodában. Az ismerős alakban fölismerem Buda Gézát

K: Aha...

V: És ez rosszul esett, ha már egy magyar ide keveredik....., de ennél súlyosabb teher lett belőle. Mert neki is kellett beszédet tartania, és nem tudott semmit angolul. És könyörgőre fogta... átállt az órarendem, és nem tudtam aludni, se éjjel se nappal bizonyos értelemben, az önmagában nem zavart, hogy az ő beszédét is meg kellett írnom.

K: Aha...

V: Azon kívül... hát félhettem attól, hogy egy nagy botrányba fullad az egész. Végül botrányba nem fulladt. És részben azért, mert az én szereplésem forsrifos volt, beszéltem a Johnny Tanról és ott gyors felmérés alapján őt éreztem a legfontosabb személynek, meg az ő környezetéből is az embereket. Hihetetlen felvilágosult, bölcs és okos ember volt mikor megismerkedtünk, egy darabig még leveleztünk, annyira jól összejöttünk. Mert a szolidaritás hiánya nagy baj, és a mai napig állítom, hogy ennek az országnak a boldogulásának, nagy a szó, de mégis állítom, hogy egyik komoly akadálya az, hogy nincs szakszervezet, ami volt, az volt, az oly mértékben erodálódott a szocializmus évei alatt, tehát ilyen értelemben nagyon bűnös az átkos kettő, hogy ezt építette le.

K: Igen, értem...

V: Ami megvolt is leépült, ha volt. És utána jött ez a hirtelen nagyon nagy változás, ami komoly, nagyon komoly megrendülést okozott a társadalom több rétegében. És itt meg hibát követett el úgy az MSZP, és én most azt nem hibáztatom annyira, mert sok közöm nem volt hozzá, de az SZDSZ-t hibáztatom, akkor, a kezdet kezdetén, hogy ők nem támogatták a szakszervezeteket, mint egy olyan képződményt, ami akadálya a gazdasági fejlődésnek.

K: Hát emlékszel, a Forgács Pali temetésén a Vásárhelyinek a beszédére, ami gyakorlatilag a legfontosabb üzenet az volt benne, hogy magára hagytuk a szakszervezeti mozgalmat, és ez hiba volt.

V: Igen.

V: Na most ezt már a Gazsi belátta. Mondtam neki, hogy hiba volt, hogy most már késő, megfelelő időben akkor kellett volna...

K: Meg hát bízni azokban, akik másképp gondolták.

V: Nem, nem. Elvi alapon nem támogatták. És erre mondtam azt, hogy rossz elv volt, hogy hibás gondolatkör. És az, hogy ma itt vagyunk, ahol vagyunk, az részben azért is van, mert az a szolidaritás is megszűnt, ami még volt a 90-es évek elején. Ami meg tudott maradni, vagy újra tudott szerveződni 50 év diktatúra után, azt se hagyták, engedték megerősödni. Elvi doktrínák alapján. És most már bánhatják, mint a kutya, akárhányat kölykezik. Most már bánhatják. Mert akkor volt az ideje a lépéseknek, akkor nem ragadták meg a pillanat üstökét, ezt a Gazsi el is ismerte. És ő ezt most őszintén gondolja. Ez a fordulat abszolút őszinte. Mások ezt kifogásolják. Én tudom, hogy őszinte. De én erre azt mondom, hogy az lett volna az igazi bátorság, meg előrelátás, ha egyáltalán lehet előre látni a politikában. Ezt nem tudom.

K: Alkalmasint vannak olyan személyiségek, akik előre látják.

V: Én nem nagyon tudok ilyen. Azok nagyon nagy politikai tehetségek kellene, hogy legyenek. Mindenesetre azt mondtam valamikor az est folyamán, hogy senki, beleértve Kis Jancsit, soha nem képzelte azt el, hogy az ő aktív életében itt komoly változás be tud következni. Ezt nem látta előre senki. Aki ezt mondja, az nem mond igazat.

K: És ezért nem is volt felkészülve.

V: Nem is volt felkészülve.

K: Tehát tulajdonképpen ez volt a nagy probléma, hogy a lépések nem voltak kigondolva. Ott születtek meg a ...

V: Megszülettek és részben elég zseniálisak voltak.

K: Például?

V: Részben Tölgyessy Péter tehetségének köszönhetően. De a probléma ott van, hogy nem volt szerencsénk. És azt kell mondanom, hogy ma már Antall egy hős, ahhoz képest, ami utána jött.

K: A következő... igen.

V: De már az Antall se volt az igazán megfelelő személy. Nem volt szerencsés. Mert amennyire szerencse volt az időzítésben, nagyon jó pillanatban történt. Nagyon élen voltunk,

nagyon megragadhattuk volna. Volt egy olyan komoly társadalmi fellélegzés, hogy nem kellett ahhoz fegyver, meg vér, meg nem tudom mi, sok mindent keresztül lehetett volna vinni. De ha ők nem, akkor utána az a hatalmas többséggel rendelkező MSZP. De ők ketten tulajdonképpen nem tudták, nem tudták, és egy dolog volt, ez a sokat szidott Bokros, aki szerintem a legnagyobb jót tette. Rendbe tette a gazdaságot

K: Még mindig nem akarja senki elismerni. De azért az idő csak meg fogja hozni. Ezt meg fogjuk érni, szerintem.

V: Ezt megérhetjük.

K: Mert az egész közgazdasági...

V: És ha olvasod közben, amit a Bokros mond, meg megír, nyilatkozik a televízióban, egy formátumos ember, ez egy szociáldemokrata. Komolyan gondolja.

K: Igen, viccesen néz ki, de...

V: Viccesen néz ki...

K: De komolyan gondolja.

V: Ez egy komoly ember. És nagyon okos ember és érti a dolgát. Tehát én csak azt tudom mondani, hogy itt nem volt szerencséje az országnak. Lehet, hogy egy dologban volt szerencséje, a Göncz Árpáddal, és ezzel kész. Én különben akkor az USA-ban voltam mikor kikiáltották a köztársaságot. Hám Tiboréknál voltam. A CNN mutatta.

K: Igen, igen.

(összebeszéd)

V: Zsúfolásig megtelt Kossuth tér és akkor ez a lesárgult káder, a Szűrös, de mindegy is, bejelentik a köztársaságot, te, én ott elbőgtem magam. És ugye ez után jött a négy igenes szavazás. A Tiborral ott izgultunk, győztünk! Ez az ember, isten tudja mikor elhagyta az országot, de volt benne annyi patriotizmus, igazi patriotizmus, hogy tudta, mi a fontos. Az volt egy nagyon jó húzása az SZDSZ-nek. Az volt az SZDSZ tündöklése. Az egy nagyon jó húzás volt és az, hogy akkor az SZDSZ nem tudott nyerni, az már, az már...

K: Előrevetítette...

V: Nemcsak, az már ugye mutatta, hogy az országnak nem kell a liberalizmus. De a kezdeti idők, a Kerekasztal tárgyalások azok tényleg nagyon felemelő pillanatok voltak. Ott

születtek nagyon szép, alkotmányos gondolatok. És az, hogy egyáltalán működőképes, mint alkotmányos demokrácia, az azoknak az alkotmányos alapozásoknak köszönhető. Ilyen módon Tölgyessy Péternek is köszönhető, bármit is gondolunk azóta róla. Azok nagy pillanatok voltak. A reménynek a nagy pillanatai. Ami sorozatosan, folyamatosan erodálódik. Ezt látom. Nem volt szerencsénk. Nem tudtuk megragadni a pillanat üstökét. Nemcsak a szakszervezeti vonalon, hanem a politikai szférában sem tudtunk jól profitálni. Mindegy is, attól még lehet jól élni és kell is élni. És az az igazság, hogy azért a mai nap, tehát ma 2005 május elején is azt tudom neked mondani, hogy minden, ami azóta történt, és kiábrándító és felháborító, én még mindig azt mondom, hogy én soha nem képzeltem el azt, hogy az én életemben ez bekövetkezhet. És én mindig nagyon boldog vagyok ettől, hogy ez bekövetkezett, és bizonyos értelemben attól is boldog vagyok, hogy nem kell már nekem politizálnom ahhoz, hogy szabadon élhessek. Mert szabadon élek. Jó. Néha bosszankodom, ha bekapcsolom a rádiót és meghallgatom a híreket. És akkor mi van?

K: Igen.

V: Bosszankodtam. De nem járja át úgy a mindennapi életemet, mint 20-25 évvel ezelőtt. Aláírásokra most már nincs olyan nagy szükség, mint akkor volt. Egyébként most aláírtam ezt a mozgalmat, hogy a...

K: Ami Interneten, e-mailen terjedt.

V: Igen, én a hajléktalan ügyet írtam alá. Azokért, akik az utcán vannak, az ÉS kezdeményezett egy ilyen akciót

K: ...

V: Mindegy, azt én az ÉS-ben olvastam. És ott az ÉS-ben láttam egy e-mail címet, amire írhatok, utána rögtön megkerestek, hogy akkor aktivista is lennék-e? Arra már nem válaszoltam, mert arra nekem nincs időm. De arra, hogy ez egy megoldandó feladat, mint ahogy például a Tudor Alapítvány... a szegény gyerekeknek a felkarolása.

K: Arra adsz pénzt?

V: ... arra adok, az adózott jövedelmemből...

K: Egy százalékot arra adod?

V: Azt adtam. Majd visszajött a papír, hogy rosszul töltöttem ki a papírt. Valamiért nem érvényes. És ha befizetek 4500 forintot vagy valami hasonlót, és fellebbezek, akkor utólag

elérhetem azt, hogy az a pénz ott landoljon, ahova én terveztem. Utólag rájöttem, hogy valószínű az történt, hogy ezt külön borítékba kellett volna feladni.

K: Nem együtt, külön borítékban.

V: Nem én intéztem, az egészet Anna intézte, a Sándorét is, meg az enyémet is. Tehát nem tudom végül is, hogy volt-e külön boríték vagy nem. És mikor ezt elpanaszoltam a Gönczöl Katinak egy társaságban, azt, hogy kaptam ezt az értesítést és mások is megkapták. Erre a Kati azt mondta, hogy ez volt az ő utolsó akciója, mint ombudsman, hogy elérte azt, hogy legalább értesítsék azokat, hogy mi lett a felajánlások sorsa. Azelőtt is mindig az alapítványnak ajánlottam föl, mióta az eszemet tudom, mert elég régóta létezik és ugye apám sorsából kiindulva, gondoltam, hogy ez valami, amit én támogatni akarok. Akiben megbízom és számított az is, hogy ki kezdeményezi. És az összeg soha nem jutott célba. És kiszámítottam egyszer milyen összeg, és elég nagy összegre rúg, úgyhogy akkor nem voltam rest, felhívtam Annát és mondtam, hogy Anna, szerintem ez egy téma, majd a Katinak is elpanaszoltam, és Anna is tovább fűzte a dolgokat.

(összebezzéd)

V: De én ettől függetlenül ugye ezt a százalékot felajánlottam. Külön fizettem 20-25 ezer forintokat, attól függ, hogy álltam anyagilag, tölem mint közalkalmazottól ennyi telik.

K: Ez elég szép összeg.

V: Persze, még ha ezt az egy százalékot is hozzáadjuk, úgyhogy ilyeneket támogatok. Például a cunami felajánlásban nem vettem részt. Éppen előtte fizettem be ezt a 25 ezret a Tudor Alapítványnak, akkor én a magam részéről oda tettem a pénzt, ahol tudom, hogy jó kezekben van. És láttam azokat a gyerekeket. Ebből tovább tudnak tanulni és úgy gondolom, hogy nagyon jó helyen van. Tanárokat, akik ezt csinálják, nyilván a szabad idejükből, szóval ez szolidaritás.

K: Tehetséggondozás.

V: Tehetséggondozás, és egyébként meg fogsz lepődni. Nem csak, nem csak roma gyerekeknek van, hanem a szegény gyerekeknek, mert elkallódnak fiatal gyerekek.

K: Juli, beszéljünk a TDDSZ-ről ma?

V: Talán most már nem, mert gondolj arra hogy végül is hatkor keltem, és ahhoz képest lásd be hogy egészen friss voltam. Nem vagy éhes?

(...)

V: Időről időre, mikor éppen úgy adódik, és hogy mikor adódik úgy, nyilván valamilyen emlék, nehezen meghatározható emlékfoszlány kapcsán kicsit elgondolkozóbb hangulatban szokott előjönni az, hogy meg kéne írnom a család történetét, kicsit saját életrajzi perspektívából is. És erre az alapot az adja, két dolog, az egyik, hogy édesanyám megírta az anyai ágának a történetét. A Sziebert család történetét.

K: Az Sziebert.

V: Sziebert, de a kezdet kezdetén volt, hogy Szibert, volt hogy S-sel... de végül is a németbolyi Sziebertek történetét mondanám így, és akkor ez elég egyértelmű. Nagyon nagy család, és őket az 1700-as évek végére lehet visszavezetni.

K: Tehát Mária Terézia kora...

V: Sőt, már talán a kalapos király, tehát nem egészen világos, mert ott volt egy közös regnálás is egy darabig, Mária Terézia és a kalapos király valahogy, nem emlékszem pontosan a történelemre. De az 1700-as évek végére lehet visszavezetni a Sziebertek történetét itt, Magyarországon.

K: Honnan jöttek, azt lehet tudni?

V: Valahonnan Bajorországból.

K: Bajorországból.

V: És

K: Mik voltak?

V: Ez tényleg érdekes és ilyen értelemben méltó leszármazottjuk vagyok, mert egyrészt tanítók voltak, tehát tanáreberek voltak, vagy cserzővargák. Amihez kell némi kémiai tudás. Én meg úgy gondolom, hogy a kettő együtt most jelen van itt az én mai életemben. A tanítás is, meg a kémia is. De ez nagyon érdekes, ahogy különböző generációk keresztül, pedig nagyon nagy család volt, rengeteg utóddal.

K: 10-12 gyerek.

V: Abból nem maradt ennyi életben, mert nagy volt a halandóság, de az 5-6 gyerek elég átlagos volt. Aki tovább vitte a nevet, a foglalkozást, egyáltalán az egész életet, ott azon a környéken, Pécs környékén, Németbolyon és meg hát ugye nemcsak Németbolyon, Mohácson

is voltak, a Dunántúlon, Pécestől nem túl messze. Ez definiálható. És ez váltakozott, ez a két foglalkozás. Tényleg, egészen döbbenetes. Ez a kettő volt. Na most tehát anyám ezt megírta, rendkívül jó stílusban, humorral, képekkel illusztrálva, valahogy összeszedte a régi fényképeket is, ezt édesanyám amúgy egy karácsony alkalmából adta ajándékba.

K: Kézzel írta?

V: Igen. A kéziratot én megkaptam, hogy őrizzem meg. De gépiratban is megkaptuk néhányan a családban. Aztán sokkal később anyám, nem sokkal halála előtt viszont megírta a Szent Erzsébet történetét. Ami nagyon érdekes, mert anyám, noha katolikus volt, nem volt egy igazán vallásos ember, de ez a magyarországi Szent Erzsébet, ez valahogy nagyon megfogta. És ezt megírta.

K: És miért kellett megírni? Utána járt?

V: Utána járt. Könyvtárban érdeklődött, hogyne. Nagy filológiai tudása volt különben. Tehát nem az a része volt az érdekes. Ami igazán érdekes az az, hogy miért pont ez?

K: Igen.

V: Azt el tudtam volna képzelni, hogy a család másik oldalának a történetét is elkezdí írni, de azt nem vállalta.

K: Gondolod, hogy a Kardosokat, vagy kicsodát?

V: Hát a Kardosokat sem írta meg, de a saját apai vonalát sem. A Liber György nagypapát nem, azt nem. Na, most ez egy kisebb epidémiát keltett, mert akkor a Sziebert család más tagjai is megpróbálták megírni, mondanom sem kell, hogy köszönő viszonyba sincs azzal, amit anyám írt, mert anyámnak jó stílusa volt. Volt tudása. Nem volt abban sehol semmi cukros, inkább egy kis irónia, tehát az egy nagyon jó írás. Ha én valaha mégis megcsinálnék egy ilyen kötetet, egy az egybe beletenném azzal, hogy anyámtól van. Na most a másik, ami nem ilyen rendszeres, az apám különböző életrajzai. Amit ugye háború előtt adott be, különböző

K: És ezek megvannak?

V: Meg. Meg.

K: Hihetetlen.

V: És ezek az életrajzok, ezek fantasztikus lenyomatai a kornak, amikor ő kérelmezett valamit, egy állást, ösztöndíjat, bármit és ez megint nagyon pikáns.

K: És hány ilyen volt?

V: Sok.

K: Egy tizes... nagyságrendben...

V: Igen, körülbelül. Igen. Tehát ez a két dolog lenne az alap. Meg hát a kicsit elmosódó memóriám. Mert én ezt nem akarnám pontosnak én ezt úgy szeretném megírni, ahogy én most erre emlékszem. Amiben lehet tévedés, és hogyha valamiről biztosan tudom, hogy most biztos rosszul emlékszem, akkor akik még élnek azokat

K: Azt meg lehet kérdezni.

V: De már nincs kit megkérdezni. Különben anyám testvére, Ili mama, aki noha idősebb volt, később halt meg, őt még megkérdezhettem volna, mert az jól emlékezett dolgokra. És akkor van a keresztanyám, a Kata, az is elég jól emlékszik. De azért az utóbbi időben, ha néha feltettem neki egy-egy kérdést, akkor azt mondta, hát Julikám ezt a Gitta néni tudná. Na most, akkor a kör bezárult. Mert ugye ő az anyám. Na, mindegy is, a lényeg az, hogy néha elgondolkozom azon, hogy érdemes lenne megírni. A kérdés az, hogy az ember egy ilyenben hol áll le.

K: Meg kinek írja?

V: Én azt kell, mondanom neked, hogy hát a nagyközönségnek, akkor ez egy rendes nyilvánosság

K: Tehát akkor ez egy kitárulkozás a világnak.

V: Igen és nem tudom hogy én erre képes vagyok-e? Mert nem vagyok egy ilyenfajta, szerintem minden íróban kell, hogy legyen egy kis exhibicionizmus vagy ilyenfajta jó értelemben vett gátlástalanság, ami nem biztos, hogy bennem megvan. Sőt, azt gondolom, hogy nincs. Tehát én valahol biztos, hogy lezárnám. Vagy hát ezt, hogy megoldani, ez már egy írói feladat lenne és egyáltalán nem biztos, hogy nekem erre van képességem. De íráskészségem az biztos, hogy van. Többször már bebizonyosodott, írtam már ilyen kisebb dolgokat. A Vajda Misu emlékkönyvében, a zsidóság problémája, akkor a Heller Ági emlékkönyvébe, a Barátságáról, szoktam így írni. De azt tudom, hogy ez tőlem aránytalanul sok energiát vesz el. És akkor másra nem telik.

K: Nehogy elaprózd magad...

V: Ilyenkor utána olvasok. Na mindegy, és majd meglátjuk.

K: A nyugdíjas időszakra is kell valami

V: Igen, az édesanyám is elég későn kezdte megcsinálni.

K: Annából nem nézünk ki 5-6 unokát, ami olyan nagyon lekötne majd az idődet.

V: Nem, az biztos. Talán kettő lesz, nem tudom. Na, tehát ez mindenképpen fontos volt és mutatja, hogy anyám tényleg egy ilyen *mater familiaris* volt. Szóval már csak ebből is látszik, hogy összefogta a családot és...

K: Családban gondolkodott...

V: Családban gondolkodott. Valamit azért én ebből örököltem. Csak már nem egy ekkora család léptékében. Hanem konkrétan, ugye a nővérem külföldön él, akkor az ő két lánya, az unokái, Sándor közvetlen rokona. Hát egy van neki, az unokatestvére. Szóval így egy olyan 10-15-ös létszám van, amit próbálok egy kicsit összefogni, de korántsem az az állandó figyelem

K: Igen, igen.

V: Ugye van a Sartre-nak az a híres mondása, lehet, hogy most nagyot nyúltam mellé, de mindegy is. A lényeg az, hogy az apa tekintete, hogy az milyen fontos volt az ő fejlődése szempontjából. Most nálam az anya tekintete és az egész család számára egy ilyen tekintet volt, aki fontos volt a családnak, hogy neki mi a véleménye, mit gondol, milyen tanácsot ad. Hát ő tényleg egy igazi matróna volt. Ebben az értelemben. Na most hát, ami engem illet, én úgy gondolom, ha későn is, a késői érésnek, idézőjelben, már a szakmai érésnek, annak kifejezetten voltak politikai okai is. Mert én azon személyek közé tartoztam, akit soha nem engedtek el. Volt, hogy egyáltalán nem, volt, hogy nagy kegyesen megengedték, hogy elmenjek valami rövid időre, ha nem került nekik pénzbe.

K: Értve ez alatt ösztöndíjakat, meg ilyesmit?

V: Soha. Semmikor. Nekem az első komoly külföldi létem az, amikor a Sándor meghívására mentem, aki Soros ösztöndíjjal a New York Universitynél volt. És akkor ő a saját pénzéből meghívott. Hathétig voltam ott és közben ilyen előadói körutat tartottam Washington DC-ben. Meg New Yorkban. Meg Bostonban volt előadásom.

K: De úgy, hogy

V: Megszerveztem előtte.

K: Erre voltak kapcsolatok, akik ezeket felajánlották, vagy magad bejelentkeztél?

V: Nem. Volt kapcsolatom, szakmai kapcsolatom és írtam nekik, hogy megyek Amerikába. És meglátogatnám őket és akkor visszaírtak, hogy ne csak meglátogassam őket, hanem tartsak is egy előadást.

K: És akkor jelentek már meg írásaid?

V: Persze. Hát nekem több mint száz cikkem van, megjelent már. Csak a problémát az jelentette, hogy valamit mondtam talán a korábbi ülésünkön, hogy én egy egész más területen kezdtem – szerveskémiiai téma, de fizikai-kémia megközelítésben, egy reakció típus molekuláris mechanizmusa. A műanyagok - elszíneződését hogyan lehet megakadályozni. Hogy a gyakorlati vonatkozását mondjam. Amúgy alap kutatás tisztán, de volt egy ilyen gyakorlati vonatkozása is. És ebben tényleg nagyon jó voltam. 11 cikkem jelent meg. És akkor már épp a kandidátusi disszertációt írtam.

K: Orosz lapokba?

V: Nem, dehogy, oroszban én nem publikáltam soha. Magyarban is azt hiszem, összesen két publikációm van, amit annak idején meg kellett indokolni. Nekem megvan a papír. Hogy meg kellett indokolni, hogy miért nem jó nekem ez magyarul, miért kell ezt nekem külföldön publikálni. De erre külön engedélyt kell kérni. Kézirat külföldre juttatásához. Az hagyján, de mikor a cikket elfogadták és mondjuk a nyomdai kefelevonatot megküldték külföldről, arra ismét külön engedélyt kellett kérni. Szóval rém bürokratikus volt. Nehézkes.

K: De azért ezeket megadogatták?

V: Igen. Megadogatták, de nem volt automatikus, egyáltalán nem. Az egy ilyen Canossa-járás volt. Az összes autoritásnál, a KISZ-vezető és a Párt-vezető is alá kellett, hogy írja. Ezekből egyet-egyét eltettem emlékül. És az tényleg elég érdekes volt, hogy egyszer én elfelejtkeztem erről, hogy mindenhez kell papír, és egy ilyen kefelevonatot, mivel három napon belül kérték, feladtam postán. És több hét múlva visszajött, hogy nem továbbítják, nincs rajta az engedélykérés, ugye már minden határidőn túl...

K: Ennyire figyelték?

V: Figyelték, figyelték. Lehet, hogy csak engem, nem tudom, hogy ez pont mikor volt, és akkor már indokolt volt-e az én figyelésem? Nem tudom. Nézd, én nekem eleinte eléggé gyorsan ívelt a karrierem, ugye volt a tatabányai szerződés, arról már meséltem és utána bekerültem ebbe az egész egyetemi, akadémiai szférába. És ott nagyon gyorsan ment föl a karrierem, ugye akkor még nem politizáltam. És még egy akadémiai ifjúsági díjat is kaptam. Körülbelül ez volt az utolsó díj, amit az Akadémiától kaptam, és utána jöttek ezek az évek, amikor már politikailag én nem voltam a rendszer, nemhogy féltett gyermeke, hanem épphogy megtűrt gyermeke.

K: Ez az aláírás után volt, az aláírás volt az a pont?

V: Nem. Igazán a Heller. A Radnóti Sándor felesége rossz társaságba, Heller Ágnes, Fehér Ferenc, Márkus György és az ellenzék rossz társaságába keveredett. Ezt azért akkor már úgy lehetett tudni. És az, amit meséltem is neked, a Fehér Ferenc és társai deviza büntette, a kézirat, szerintem az volt egy bűn, akkor vonták be az útleveleinket is. Amiről biztos, értesítették a munkahelyet is. Na, most különben pedig olyan voltam, amilyenek megismertél a TDDSZ-ben. Véleményem mindig volt, azt nem hallgattam el. Tehát ezt se nagyon szerették. De ez még nem lett volna olyan súlyos, még azokban az időkben sem, mert annyira hermetikusan el volt zárva egy akadémiai intézet, ugyanaz az egyetemen már biztos súlyosabban esett volna a latba. De hát többek között ezért is hozták létre ezeket az akadémiai intézményeket, hogy a szakemberek képzését ne akadályozzák meg, mert azért erre adott a rendszer, hogy legyen egy képzett szakembergárdája. Ilyen értelemben ez egy modernizáció volt. De arra gondosan figyeltek, nehogy a mótelyt, a nézeteik mótelyét beeresszék. Na, így aztán én nem kerültem ki sehova sem. Amikor aztán jött a kényszerűség, hogy más témára kellett mennem, ezt itt már említettem, és tulajdonképpen úgy éreztem, hogy nem is volt ez olyan rossz dolog az én életemben, és amit most csinállok, az mélyen, komolyan érdekel. És valószínűleg jobban érdekel, ezért akarom tovább folytatni.

K: Tulajdonképpen ez kérdés, hogy egy jó alkalmazkodó készség-e?

V: Lehet. Az is lehet. De nem. Én mindig is érdeklődtem az orvosi vonatkozások iránt, szóval, ha én nem vegyész vagyok, én valószínűleg egy orvos lettem volna. Mert ezek mindig is nagyon érdekeltek. Tehát ez sosem volt idegen. A családban rengeteg orvos is volt. Az elmúlt 50 évben, az unokanővérem, a férje, az unokanővérem édesapja, a Sándor édesapja, sok orvos volt a családban. És mindig is nagyon érdekelt a gyógyítás, és kapcsolts részei. De hát azért nem véletlenül lettem vegyész. Illetve részben véletlenül, mert volt az a díjam, amit

megnyertem és akkor úgy éreztem, hogy így az egyetemre kerülésre sima az út. Na, de visszatérve, és belecsöppentem egy olyan helyzetbe, hogy egy olyan téma, ami akkor nagyon, a világban is nagyon felfelé menő téma volt, és új téma volt, de nem tehettem azt meg, mert nem engedtek, hogy elmenjek egy jó külföldi laboratóriumba megtanulni. Nem mehettem, itthon kellett kiküszködni. Tulajdonképpen mi itthon kitaláltuk azokat az eszközöket, amivel ezeket a dolgokat lehetett csinálni, amik egyrészt nagyon jó eszközök voltak. Másrészt korántsem voltak olyan effektív eszközök, amik lehetek volna, és sorozatban előfordult, hogy mire valamivel készen lettünk, ami akkor vadonatúj volt, mikor neki kezdtünk végre publikálni, X-Y-Z valami nagyon hasonló dolgot publikált, tehát mindig éppen lemaradtunk. És ez egész biztos, hogy összefüggött a szakmai környezet szegényességével. És azzal, hogy én nekem ezt mind itthon kellett megcsinálni anélkül, hogy én bármikor láttam volna, hogy ezt a nagyvilágban hogyan csinálják. Már pedig a nagyvilágban mindig úgy csinálják, hogy a fiatalok elmennek oda, ahol ezt magas szinten művelik, elsajátítják, és haza viszik.

K: És mi volt ez a téma? Nem tudományosan...

V: Hát a téma az akkor konkrétan a központi idegrendszerre ható nyugtató szerek, de ezen belül is a tranquilláns minorok, Seduxen, Valium, altató-nyugtató benzodiazepin vegyületcsalád molekuláris hatásmechanizmusának vizsgálata, stb. Elég hamar, a központi idegrendszerrel kezdtem foglalkozni, a mai napig ez az, amivel foglalkozom és ezen belül is természetesen a molekuláris szintű mechanizmusokkal. Amit én azóta kitaláltam és az osztályomat is úgy hívják, Neurokémiai osztály. Tehát ez az idegrendszeri kémia. Kémiai folyamatokkal, kémiai jelátvitellel foglalkozom és ezeknek a különböző alrendszereivel. És ez az érdeklődésem mindig megmaradt, hogy valamilyen vonatkozással van a medicinával, a gyógyítással. És ilyen értelemben indokolt is, hogy ezt egy kémiai intézetben belül csináljuk, ahol a vegyületek szintézise, módosítása, tervezése, ehhez való teljes infrastruktúra, és kapacitás megvan, tehát a kémiai kapacitások kooperációban. Én ezt el tudom érni, hogy valami vegyületet, ami valamire alkalmas, azt ki is próbáljuk. Mert itt megcsinálják. Tehát elég hamar rájöttem, hogy ez egy nagyon érdekes terület és megszerettem, és mondom, komoly nehézségeim voltak, de, de végül is úgy gondolom, hogy ezeken túljutottam. Ez egy késést jelentett. Mások, hasonló szintre 10 évvel korábban tudtak eljutni a világ boldogabbik felén. Na, most a 90-es évek ezt a nyomást, a politikai nyomást megszüntette. Még akkor is el kellett telnie pár évnek, amikor

K: De azért tudományos fokozatot szereztél?

V: Persze. A kandidaturát megszereztem. Azt hiszem, 78-ban kaptam meg. És akkor a nagydoktorival hát várnom kellett, a publikációim megvoltak hozzá, de ezzel meg kellett várnom a rendszerváltozást, és akkor azt hiszem, hogy 90-ben, szóval pont egyszerre védtünk a Sándorral. Az oklevél kiosztása is egyszerre történt. Én külföldön voltam, Sándor vette át. És akkor utána viszont történt egy sajátos ügy, miközben már a politikai szabadság az megérkezett...

K: De anyagi romlás.

V: Iszonyú anyagi helyzetben voltak az intézetek. Ezt már a TDDSZ-ből is tudjuk és ez nem hét szűk esztendő volt, ez inkább tíz. És már majdnem 2000-ben, kicsit előtte, akkor elkezdődött valami javulás. Ami nagyon hullámzó és nem állítom, hogy egy biztos trend. De most azért egy picit jobb. Mert legalább pályázati lehetőségek vannak.

K: Jobban vannak.

V: De a pályázatokkal meg az a baj hogy, ugye a világ boldogabbik felében, ha pályázol és megnyersz egy pénzt, akkor az a működésedhez ad pluszt. Itt a működésed egy részét biztosítja ebből, és ha sokat nyertél, akkor egy kicsit többet is tudsz, mint ami feltétlenül kell a működésedhez, marad pénz egy jó műszerre, még egy emberre, egy szakemberre. De az állami, vagyis akadémiai leosztás eredményeképpen, amit kapsz, az a bérre esetleg elég.

K: Lényegében új finanszírozási rendszer alakult ki, mindent ki kell termelni.

V: Na, most ez nálunk elég régóta így van. Nálunk már a rendszerváltozás előtt is kitalálták a kémiai kutatóintézetben az önfinanszírozást, tehát ilyen értelemben ez a része nem lepett meg, ilyen értelemben ez már egy kellemetlen kényszerűség volt már megelőzően is, ami a kémiai intézet sajátos helyzetéből fakadt, aminek meg az volt a lényege, hogy nálunk volt egy nagy építkezés, egy új épület és a hozzá tartozó laboratóriumok, tanácsterem, meg minden, aminek mindenki nagyon örült. De az egy akkora beruházás volt, ez egy akadémiai szintű döntés volt, hogy akkor kimondták, hogy akkor viszont most egy darabig az intézet nem kap semmi pluszt. És akkor nagyon hamar ott találtuk magunkat, hogy amit az Akadémiától kapunk, az akkor még a TB-re se volt elég. 50 százalék alatt és már akkor megszoktuk, hogy iszonyú mennyiségben kell külső munkákat elvállalni. De tény, hogy ilyen módon, amikor a rendszerváltozás után bekövetkezett szűk esztendőkből szükségessé vált az már nekünk bizonyos értelemben nem kis rutin, azt nem állítom, de bizonyos értelemben rutin volt, hogy különböző gyárakkal szerződést kötni, elvégezni a munkát, bejáratott kapcsolatok

voltak. Bizalom hosszú éveken keresztül már kiépült. Szóval végül is nagyon, nagyon takaréklángon, de valahogy túljutottunk a szörnyű éveken. Volt olyan év, emlékszem, hogy főigazgatói engedéllyel lehetett csak januárban - mert akkor kellett az egész intézetnek a gáz számláját, a villanyt, nem tudom miket, visszamenőleg fizetni, szóval mindig a január volt egy szörnyű hónap, ami a háztartásokban sem egy jó hónap - hogy 10 ezer forint feletti bármilyen rendeléshez főigazgatói engedély kellett. Most nálunk, ha levegőt veszel is 6 ezer forint, a vegyszerek elég drágák.

3. kazetta B oldal

V: Például csak azt képzeld el, hogy a műszerjavításoknál a kiszállási díj, a műszereszeknek 25 ezer forint, tehát van egy műszered, egy mérleg, ami minimum ötszázezer forint és akkor csak az, hogy kijöjjön megnézni, hogy mi a baja.

K: Az 25 ezer forint?

V: Igen. Úgyhogy emiatt sokszor megjavítottam én a mérleget.

K: Saját magad?

V: Mert lehet, hogy csak ki kellett pucolni. Na, tehát nagyon sanyarú évek voltak. Na most én velem az történt, hogy körülbelül '94 volt az az év, amikor úgy éreztem, hogy most már kinőttem azokat a kereteket, amiben előtte dolgoztam. És tényleg, kölcsönös megegyezés alapján

K: Mi volt a beosztásod addig?

V: Főmunkatárs voltam. De nem is ez, azt a keretet, lényegében azt az osztályt, ahol dolgoztam azt nőttem ki, mert az én érdeklődésem kezdett egy kicsit elterelődni. Nem esett egybe az osztály fő profiljával.

K: Mert az mi volt?

V: Hát hasonló volt, csak én elkezdtem menni a biológiai mechanizmusok irányába is, nemcsak a kémiai, molekuláris szintű mechanizmusok érdekeltek már, mondjuk így, ha nagyon meg kell fogalmazni, mi is volt itt a lényeg. Mindig utánamentem, utána egy lépéssel annak, amit találtam. De akkor ez miért van, az miért van. És valahogy ebből adódott, hogy

engem elkezdtek érdekelni a biológiai mechanizmusok is. Nem csak a kémia. Egy adott vegyszer, egy gyógyszer hatásmechanizmusa, vagyis biológiai tesztek. In vitro, in vivo, és hát ennek fedezetet is kellett teremteni, meg minden. És ez nem volt az akkori osztályomnak már a fő profilja. Mondhatnám így, hogy ez volt a lényeg. Más dolgok is ráakódtak, de ezek tulajdonképpen így visszanezve, ennyi idő távlatából, nem voltak lényegesek. A lényeg az volt, hogy eltolódott az én érdeklődésem, amihez már nem tudtam és nem akartam az addigi osztálynak a forrásaiból elvenni. És ketten, Kovács Ilonkával, meg egy technikusom, akinél intelligensebb embert keveset ismertem - ez is ad az optimizmusra okot, hogy nem a diplomán múlik az intelligencia, ezt már többszörösen megtapasztaltam - tehát ővele, hárman, kiváltunk az osztályból és ez 95 januárjában kezdődött volna, ha én 94 decemberében nem töröm el a lábam. De elkezdődött és ilyen értelemben akkor a Sándor meg az Anna nagyon rendesek voltak. Mert autóval szállítottak engem föl a Rózsadombon lévő intézetbe már ezzel a műanyag járógipszemmél. Végül is nem okozott komolyabb törést az elindulásban, de hát azért ez egy törés volt. És nem kívánom senkinek. Az szörnyű, talán még egy kéztörés is jobb, mint a lábtörés, mert akkor nem vagy járóképes. Nagyon kiszolgáltattott az ember. Csúnya is volt a törés, tehát nagyon lassan gyógyult. Nehezen rehabilitálódott, de végül is nagy szerencsém, mert jó orvoshoz kerültem.

K: Egyébiránt sima volt a kiválás?

V: Hát figyelj, sima volt abban az értelemben, hogy nem akartam sok dolgot elvinni. Nem is volt sok

K: Ki dönthetett arról, hogy ilyen...?

(összebeszéd)

V: A főigazgató. Igen, a Márta Ferenc volt a főigazgató.

K: És ő mit szolt?

V: Engedte. Az igazság az, hogy kellettek a politikai változások, hogy ilyen merész és megengedő volt velem

K: Hasonlók szoktak történni?

V: Nem. Azt hiszem, az enyém volt az első. Valamit azért tudnék még találni, ha nagyon kutakodnék az elmémbe. De ez egy ilyen elég látványos dolog volt és végső soron nem szólhattak semmit. Ott voltak a publikációim, akkor már túl voltam a nagydoktorin.

K: Igen. Amúgy is magadat láttad el.

V: Igen.

K: Anyagilag nem függél az intézettől.

V: Nem függtem, még az osztálytól sem. Mert az ügyek között, ami miatt én eljöttem, az is volt, hogy a legtöbb gyári munkát én csináltam, mivel hogy velem kötötték meg, merthogy bennem megbíztak. Nem mintha másokba nem bíztak volna meg. De valahogy tőlem kinézték ezt a fajta gyakorlatias gondolkodást is. Ez tényleg meg volt bennem. Így aztán én szereztem meg azt a plusz pénzt, ami kellett a működéshez. És mások szorgalmasan és szépen dolgoztak, de lényegében ez azt jelentette, hogy én nekem a munkaidőm egy jelentős része egy gyári, nem cikk-képes munkával megy el.

K: Aha.

V: Amit még nem is utáltam csinálni. Nem utáltam. De az biztos, hogy az én szakmai előmenetelemet, hát, csak nagyon indirekt módon szolgálta.

K: Világos.

V: Tehát ez is egy szempont volt. És részben ez szempont volt arra is, hogy én meg tudok állni a magam lábán, mert ezeket meg tudnám magamnak szerezni. Így is történt különben. És ennek eredménye, hogy tulajdonképpen 10 év alatt abból a három személyből most körülbelül tizenhatan vagyunk, velem együtt és mondjuk, az osztály költségvetése, becslés szerint 108 millió. Ebből körülbelül negyvenet más forrásból tudunk megszerezni. Pályázatokon, meg szerződéses munkákból. És most az osztály működése három évre biztosítva van. Tehát most már három évre megvan a munka fedezete

K: És hogy álltok a nemzetközi vérkeringéssel? Mennyire vagytok benne?

V: Hát nagyon, azt kell mondjam, hogy nagyon. Engem egy hangyányival mindig jobban elismertek külföldön, mint itthon. Ugye itthon megvan a tudományos életnek ez a megosztottsága, vagy merevsége, például vannak a különböző tudományterületek és azok között minden szorgalmad ellenére nincs átjárás.

K: Talán még a történelem és a biológia között is van, ad abszurdum...

V: Igen, papíron szó van, de ha te egy ilyen pályázatot adsz be, akkor nem tudnak vele mit kezdeni. Limitált a keret, és akkor az első körben annak adják, aki tisztán kémiát, vagy tisztán biológiát csinál. És ha van egy ilyen, hogy kémia is, meg biológia is, aztán fizika, meg

matematika, akkor azzal már pingpongoznak. És akkor jó esetben kevesebbet adnak, szóval akkor annak már kisebbek az esélyei. Na most, tehát ez azért nehéz olyannyira, mert a globuszon kell versenyképesnek lenned. Amikor az intézetben megalakult egy ilyen nemzetközi tudományos tanácsadó testület - öt külföldi neves professzorból állt, igen, ötből - amikor ők először megérkeztek, akkor volt egy ilyen előadás-bemutató, én nekem is volt előadásom és azt mondták, hogy amit én csinállok az World Class.

K: Az mi?

V: World class, világszínvonalú.

K: És csak te kaptad ezt?

V: Ezt csak én. Ami természetesen lehetett egy pillanatnyi eredmény, mert én is úgy gondolom, hogy rendben vagyunk a glóbuszon, amit csinálunk az teljesen megállja a helyét a világ bármelyik pontján. Beleértve az Egyesült Államokat is, de az, hogy ez éppen így, egy véleményben is hangot kapott, az valószínű amiatt volt, hogy nagyon jó formában voltam azon az előadáson. Nézd, én nem szoktam túl sok előadást tartani különben, de én azt gondolom, hogy jó előadó vagyok és...

K: Csak egyszer, kétszer voltam tanúja annak, hogy mennyire alaposan felkészülsz...

V: Hát nem csak, felkészülni az természetes. De akkor ezt átadni úgy, hogy kontaktus van a közönséggel, hogy az meg is értse, hogy felfogja a dolog jelentőségét, hogy érdekelje. Az már azért készség is és ezt a készségemet, a főnökömtől tanultam...

K: Ő kicsoda?

(összebeszéd)

V: Simonyi Miklós, rendkívül tudatos előadó, tudja hogy ezt hogyan kell csinálni.

K: De nem a fizikus Simonyi az?

V: Nem, csak névrokonság. A fizikus Simonyival az édesapámnak volt baráti kapcsolata. Nagyon jó kapcsolat volt közöttük.

K: Férjem nagy bámulója volt neki, még tartott előadásokat a Műegyetemen.

V: Iszonyú művelt volt. Hát így kerültek össze apámmal. A humán érdeklődés...

K: Már késői barátság volt?

V: Ez már viszonylag késői barátság, nem tudom pontosan, talán valami akadémiai ülésen találkoztak össze. És aztán ez a barátság, apámmal, sőt utána is, a családdal egy darabig mi, anyám, gyerekek összejártunk. És a Simonyi Károlynak a fia, a Simonyi Károly az az...

K: Az IBM-nél...

V: Az IBM-nél dolgozik. És alapított egy díjat itthon különben. Úgyhogy azzal a Simonyival és családjával jóban voltunk, együtt kirándulgattunk.

K: Nem olyan régen megjelent és a férjem nagy erőfeszítéseket tett, hogy beszerezze. A magyar fizika és kultúrtörténete, szintén tőle.

V: Nekem csak az van meg...

K: Neked a nagy van meg, a fizika története...

V: Igen.

(összebeszéd)

K: Az egy külön kis kiadvány, ami talán az utóbbi 10 éven belül valamikor jelent meg és akkor a Laci megtudta, utánajárt és megszerezte.

V: És megszereztétek?

K: Igen.

V: Azt szeretném kölcsönkérni. Én becsületes vagyok.

K: Jó, majd szólok a Lacinak. Lehet, hogy van neki még több példánya. Mert külföldre szakadt barátainkra való tekintettel is többet szerzett be, de lehet, hogy már csak a mienk van meg. De tényleg, az Andrisnak is nagyon ajánlgatjuk, hogy... érdemes... fizikai érdeklődésű...

V: Igen? Az nagyon jó. Én nagyon szerettem a fizikát.

K: Hát ő végül is biofizika szakra jelentkezett.

V: Egyre szeretnék figyelmeztetni, most fölvevünk egy fiatal lánykát biofizikusként végzett és képzelj el a biofizikán nem tanítanak kémiát.

K: Ezt mondtad a múltkor is és nagyon furcsa volt.

V: Nagyon furcsa volt, most nagy tanszabadság van, lehet, hogy ő fölvehette volna, de a biológiát se tanították meg jól neki. Ezt meg a biológus kollegák mondják. De én nem rovom fel neki, de ezek nincsenek jól kitalálva, ezek...

K: Hogy mit tanítanak még mellé.

V: Hogy mit tanítanak még mellé. Na, most szerintem a kémiát muszáj tanítani. Hát, ha csak egy oldatot kell megcsinálni, ha a gépeket be kell állítani, egy nyomást be kell állítani a műszeren. Hát elemi kémiai, de mégis emelt szintű tudásra, labor gyakorlatra van szüksége még a biofizikusoknak is, na mindegy. Az oktatás és az oktatási rendszer, az egy külön problematika, amivel mi akkor foglalkoztunk a TDDSZ-ben. És tudod, negyedéből, harmadából, megtörve, kis és nagy hibákkal, de tulajdonképpen abba az irányba halad, amit mi akkor tudománypolitikának leírtunk, megyeget. Viszont sosem volt bátorság a reformot egyszerre elkezdni, és akkor mára már előbbre lennénk. De hát, úgy megy ez is, ahogy minden megy.

K: Mert kikényszeríti, tényleg a modernizációt...

V: Meg az Unióhoz való csatlakozás, de lehetett volna ezt saját kútfőből is és nem igaz, hogy nem látták ezt jó néhányan. Elég sokan látták, mások is látták. De nem volt elég erő a kivitelhez. Hát mindegy, lassan minden elérkezik, lassú fejlődés mindenütt van, itt is van azért, ezen a területen is van. Most visszatérve az én szakmai pályafutásomra, én úgy gondolom, hogy én a helyemen vagyok. Mondom, azzal a megszorítással, hogyha 10 évvel fiatalabb lennék, nem a korommal vagyok bajban, a korommal teljesen ki vagyok egyezve.

K: Igen.

V: Hanem úgy gondolom, ezt az ismertséget, és ami ehhez kell, ezt már 10 évvel korábban is nyugodtan megszerezhettem volna, és akkor ma versenyképesebb lennék, lennénk, egy közösségről beszélek. Aki most már

K: És szerinted ezt a témát már senki nem kutatja Magyarországon?

V: De. Van. Hát a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézetben...

K: Igen?

V: Tulajdonképpen a KOKI-ban ilyen irányú kutatások, azt kell mondjam, hogy vannak, és elég magas színvonalon vannak, bár ott inkább az anatómia irányában dolgoznak. Nagyon ismert és elismert nevek. Freund Tamás...

K: Agykutató?

V: Igen. Na most a vicc az, hogy tulajdonképpen nagyon hasonló az érdeklődési területünk.

K: És a megoldások is?

V: Nem, ott nyilvánvalóan koncentráltabban vannak meg az eszközök. De elég hasonlók, és mondjuk 99-ben volt a második európai farmakológiai konferencia és akkor ott éppen az elnök úr - akkor még nem volt elnök úr - kért fel, hogy szervezzek egy szimpóziumot egy olyan területen, amiről úgy gondolta, hogy ehhez én értek, és én ezt meg is csináltam és tulajdonképpen azt kell mondjam, hogy...

K: Az volt itt Magyarországon?

V: Igen, a kongresszusi központban - jól sikerült. Az én szimpóziumom is jó volt. Jól szerveztem meg.

K: Aha...

V: Hogy ő engem ezzel a feladattal megbízott, ez azt mutatja, hogy valahol azt is sejtette, hogy én tudok szervezni. Mert ugye egy dolog a szakmai hozzáértés és egy dolog az, hogy ezeket a dolgokat meg kell tudni szervezni. Azt kell mondanom, hogy egész másféle feladat. De ebbe is benne van az a fajta gyakorlati készség, ami talán a cserző vargától származik. De tény, hogy megvan. Mindig is volt egy ilyen képességem arra, hogy a dolgokat megszervezzem. Az ember végiggondolja, hogy mi történhet, mi nem, és erre felkészültem, alternatívát kidolgozni és végül is sikerült. De ez egy más fajta készség és ez nem azonos a kutatásban mutatott készséggel.

K: Igen.

V: És ez ma már nekem nem kellene, mert az igazság az, hogy nem sok köze van a szakmához, a szakmai tudáshoz.

K: Igen.

V: De kell, e nélkül nem tudsz boldogulni.

K: És mit szólsz az íráshoz, a nagyobb terjedelmű íráshoz?

V: Hát nézd, a mi szakmánkban most egy elég érdekes tapasztalatom volt. Egyébként a múlt évben jelent meg egy majdnem 100 oldalas összefoglalóm. Egy kötetben. Amit az Elsevier adott ki. És a Horányi Gyuri volt a főszerkesztője, vagyis fölkeríttek erre, nagyon szép a kötet. Tulajdonképpen, mikor nekem szóltak, hogy ezt csináljam meg, akkor először vonakodtam, mert igen nagy munka és tulajdonképpen hezitáltam

K: De nem újat kellett írni?

V: Nem, nem, hát épp ezért az ember gondolkodik rajta. Mert állandó versenyfutás van az idővel. És az újakat kell előre venni, de részben mert a Gyuri szólt, részben mert alkalom volt arra, hogy az Ilonkának emléket állítsak a végén, ezt elvállaltam és ez meg is jelent. Tehát azt kell mondjam, hogy

K: Ilonka hányban halt meg?

V: Akkor, 2003-ban. Amikor ezt le kellett adnom.

K: Mi a címe a kötetnek?

V: Radiotracer Studies of Interfaces. Na most ehhez azt kell tudjad, hogy amit én csináltam, az inkább egy technikai rész, vagyis én úgy kerültem ide bele, mint aki a nyomjelzési technikának az alkalmazását mutatja be, biológiai membránokban. Az én szakmámban a radioaktív nyomjelzési technika egyike az alaptechnikáknak, és egy biológiai membrán, a sejteket határoló membrán a központi idegrendszerben, az egy határfelület és a neurokémiai folyamatokat, amelyeket radioaktív nyomjelzőkkel követünk azt írtam le, tehát egy általam alkalmazott technikának és módszereknek az összefoglalása. Na most ez, mondjuk egy nagyobb lélegzetű dolog ami mögöttem van. Az utóbbi időben egy tavaly nyáron megjelent cikkünk alapján, a Journal of Medicinal Chemistry-ben jelent meg különben, felkértek

K: Mi az a jó lap?

V: A tartalom szempontjából, meg az olvasottság szempontjából, amelyet az impakt faktor mutat

(összebeszéd)

V: Tehát, hogy mennyire olvasott a világban. És ott megjelenni mennyire nehéz.

K: Először jelentél meg benne?

V: Ott először. Van róla egy cikkem, cikkünk, ez mindig egy közös munka eredménye. Na most ennek alapján én kaptam novemberben egy felkérést, hogy egy folyóiratnak - ami különben így működik, hogy meghívott szerkesztőik vannak, és van egy fő editor, aki bizonyos dolgokról, amiről úgy gondolja, hogy most nagyon aktuális

K: Csinál tematikus számokat?

V: Igen. És akkor fel lettem kérve, hogy annak a cikknek az alapján, amit megjelentettünk, annak a bázisán csináljak egy tematikus számot. Na most én ennek kapcsán megtapasztaltam azt - jó neveket kerestem, persze és olyanokat, akik tényleg valahol ezt a témát járják körül, felkértem őket, valami 15 ember volt a névsoromon azzal, hogy van, aki nem fogadja el - hogy valóban volt, aki nem fogadta el. És azt mondja, de hát Júlia - amúgy oxfordi, nagyon neves ember, magyar származású, Péter Somogyi. Abszolút nagy név. Szentágothai tanítvány - tudja, hogy nem szoktam review-t írni, és a vicc az, hogy tényleg nem szokott, visszagondoltam, tényleg nem, csak annyira alaposak a cikkei. Annyira alaposak a cikkei, hogy tulajdonképpen ha egy ilyen primer adatközlő cikkét elolvasol, annak is a bevezetőjében és a diszkussziójában olyan komoly, komoly érdemi bevezető van, hogy szinte egy review-val felér. Amúgy megígérte, hogy egy kollegáját rábeszéli, hogy csinálja meg és általában azt vettem észre, hogy a mi szakmánkban - annyira kompetitív ez a terület, nemcsak a neurokémia, a neuro tudományok is - most már mindenki versenyt fut az idővel és ezért aztán már összefoglalókra nem is nagyon van idő. Hanem mindenki csak az újat publikálja.

K: És gyorsan egy cikket arról, hogy éppen most csináltam valamit,

V: Tehát a mi szakmánkban nem olyan, mint a bölcsész szakma, ahol igazán komoly a könyv.

K: Aha...

V: Nálunk az igazán komoly a cikk.

K: Aha... majd egy gyűjteményes kiadás várhat rád, amit magad szerkesztesz.

V: Igen. De időnként viszont még is úgy gondolom, hogy kellene írni egy kicsit, szóval végül is, akkor én azt tényleg nyűgnek éreztem azt az összefoglalót, amiről az előbb beszéltem. De most, hogy megvan, most akkor élvezettel nézegetem és úgy egész jól össze van hozva. És tény, akárhogy csűröm, csavarom, végülis ilyen összefoglaló még erről nem volt. Tehát tulajdonképpen elég meglepő, hogy noha ezt a technikát rengetegen alkalmazzák szerte a világban, erről így, mint technikáról összefoglaló tulajdonképpen nem látott napvilágot.

K: Jó, de ez azt jelenti, hogy a szakirodalmat folyamatosan kezelni kell, igaz?

V: Hát persze.

K: Ez hány százaléka az idődnek?

V: Nagyon sok. Hát mit tudom én. Fölmész a webre, és pillanatok alatt megvan, amit keresel. Amit a weben megtaláltál, a legtöbbhez ingyen hozzáférsz, amihez még se férsz hozzá ingyen, akkor ezt egy könyvtári kölcsönzéssel megkérhetem. Ma már a könyvtár közötti kölcsönzés sem az, hogy egy xerox kópiát küldjenek el, hanem a beszkenelt képet, mit tudom én, pdf-ben, és elektronikusan másnap megkapod. Ez döbbenetes. És ma már egy kísérleti protokoll megbeszélése is úgy történik, hogy leülünk és megbeszéljük, hogy mit kéne, és hogyan, igen, de vajon erről mit lehet tudni? És miközben folyik a megbeszélés, itt a komputeren felmegyünk a web oldalra és mondjuk öt, maximum 10 perc alatt megtudod a releváns legfrissebb információt...

K: Ez az utóbbi öt évnek a hihetetlen fejlődése?

V: Ez egy forradalom, információs forradalom és ezt

K: Aha...

V: Ezt nagyra értékelem. Különösen olyan bezártság után, amiben éltünk, de hát ezen túlmenően, nagyon segíti a munkánkat.

K: Oktatás. Tudom, hogy ez neked...

V: Én mindig is nagyon szeretem tanítani.

K: És hol volt lehetőség tanítani?

V: Hát a politikai fordulatig sehol, de ugye ez már egy kicsit családi hagyomány is és hát apám végül is ott volt az ELTE-én, tanszékvezető egyetemi tanár. 56-ban itt állomásoztak előttünk az orosz katonák, és apám itthon tartotta meg az egyetemi óráját. Közben bejöttek a diákok abba a kis szobába és körbe ülték és apám leadta az órát. Ő is nagyon fontos dolognak tartotta a tanítást. Na most én is mindig nagyon szerettem tanítani, és úgy gondolom, hogy jól is tudom átadni a dolgokat. Fel tudom kelteni az érdeklődését az engem hallgató embereknek. Tulajdonképpen így már szereztem néhány kiváló munkatársat is. Mert tanítottam őket

K: Hol tanítottál?

V: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Kémia Doktori Iskoláján vagyok akkreditálva, tehát én a kémia doktori iskolának vagyok az akkreditált oktatója, közben megszereztem a habilitációt, meg a magántanári oklevelet is...

K: Egyetemi tanár lennél?

V: Hát igen. De mondjuk, én jól vagyok, köszönöm szépen. Jól vagyok az intézetben. Én nekem ez így most már jó. Mert ilyen pályára sokkal korábban kell átmenni.

K: Igen.

V: De én nagyon szeretek tanítani, és meg kell, hogy mondjam hogy fájt, hogy szóba sem jöhetett korábban.

K: Azt tudom, hogy mindig vesszőparipád volt, hogy az oktatás és a kutatás összefüggése.

V: Igen.

K: És hogy politikai dolog volt a kettőnek a szétválasztása.

V: Így van.

K: És nagy hiba is...

V: Igen. Így van, úgyhogy én a magam részéről meg is teszem, egyrészt abban a kis körben, ahova belátásom van a neurokémiai osztályon, de hát időről időre vannak tanítványaim a kémiai doktor iskolán belül, most is...

K: Doktoranduszok?

V: Igen. Akik majd doktorok akarnak lenni. De volt már tizenkettő is, szóval ez változó, hogy éppen milyen az érdeklődés. És ez úgy van, hogy közben a biológusok is indítottak egy hasonló tárgyú előadássorozatot. És ennek ellenére nekem is szokott lenni tanítványom, hogy én nem járok be az egyetemre, mert nagyon nagy időkiesés elmenni a Lágymányosra a kémiai fakultásra, úgyhogy én, ha óra van, akkor megkérem őket, hogy jöjjenek el a Kémiai Intézetbe.

K: Aha...

V: De hát úgy gondolom, hogy mivel ellenszolgáltatást nem kapok érte, ennyit kérhetek.

K: Merthogy nem tudod...

V: Amikor a Széchenyi professzori ösztöndíjra pályáztam, amit nem kaptam meg, ami most nem is érdekes, hanem az, hogy irtó nehéz volt egy olyan igazolást kapni az egyetemről, hogy én ténylegesen oktatok az egyetemen.

K: Mert az kellett hozzá?

V: Igen. Nincs fizetésem tőlük, és ne tudd meg, rektorhelyettesi szinten dőlt el ez a kérdés, hogy nekem végül kiadták a papírt. Az más kérdés, hogy nem kaptam meg. De az már

ebből a szempontból érdektelen is. Hanem azért, hogy nincs kifizetés. Tehát valami, amit az egyik oldalon nagy hálával és elismeréssel fogadtak, hogy én tanítok, kvázi ingyen...

K: Igen.

V: Két kredit pontot ér. Ott van az indexükben.

(összebeszéd)

V: Nem akarták igazolni és őket is meg lehet érteni. Mert ők csak arról tudnak igazolást adni, amiről kifizetés van. És nekem nem volt kifizetés, tehát nem lehetett a papírt egyszerűen csak úgy kiadni.

K: Nem volt papír.

V: Na, mindegy. Tehát én úgy gondolom, hogy én a helyemen vagyok szakmailag. És mondjuk, például egy ilyen felkérés, hogy csináljak meg egy tematikus számot, ez nem az első az életemben, de most az van, hogy akiknek írtam, azok mind rendkívül lelkesen válaszoltak. Kivéve ezt az egy embert, akit említettem. Hogy ez most valami nagyon érdekes dolog.

K: Ez a téma?

V: Ez a téma. Hogy most talán életemben először lesz egy ilyen eshetőség, hogy nem késünk, érted? Hanem hogy tényleg ott vagyunk valami lényegesenél, és lesz módunk arra, hogy időben, jó helyen, jókor ott legyünk.

K: Mikor lesz ez?

V: Hát ebben az évben kellene ezt publikálni. A kötethez, azt én most szervezem, az év végére kell bekérjem a kéziratokat, így reális. Fél évet kell adni az embereknek. Valószínű ez a tematikus szám jövőre fog megjelenni. De ezt megelőzően a második közlemény ezen a területen tőlem, az még ebben az évben. De vannak más, érdekes témák is. Még legalább hármat...

K: Ami foglalkoztat?

V: Amivel sokkal többet foglalkozom.

K: Igen.

V: Egyszerűen azért, mert a kollégáim munkájában általában részt veszek, de amiről úgy gondolom, hogy abszolút benne vannak a fősodorban

K: Amit csináltok.

V: Abból, amit mi csinálunk nálunk, abból még ezen kívül körülbelül hármat tudnék felsorolni, ami teljesen, hogy mondjam, jövőbe mutatóan új, majd meglátjuk, ez mindig versenyfutás, másoknak is. Kétségkívül.

K: Azt nem érdemes elmondani, hogy mik ezek?

V: Hát nem gondolom én... ez...

K: Annyira speciálisak?

V: Hát nézd, végül is el is tudnám mondani. Amikor az ember olyan mélységig lát bele egy sejtné a belsejébe és olyan technikával, hogy a sejtben belül az energia-ellátásért felelős belső kis szervecske - ami valamikor állítólag egy baktérium volt, a mitokondrium - ennek a felvillanásait, aktiválását látod úgy, mint nyáron a csillagos égboltot. És ezt látod egy mikroszkóp alatt. Az egész sejt mindössze 10 mikron átmérőjű, sőt annak a nyúlványain látod ezt, és ott villognak, és rend szerint villognak, és ennek megváltozását te tudod követni. Szóval elképesztő látvány, tulajdonképpen. Az egyik cikkünk, erről jelent meg most a Journal of Neuroscience-ben, ami ráadásul egy heti újság és képzelj el egy újságot, ami hetente jelenik meg. Ennyire népszerű ez a terület. A technikai fejlődés ilyen, hogy most már olyan részletekbe látsz bele, ami, megint csak azt tudom mondani, hogy minőségi változás. Vagy, tudjuk követni például azt, hogy egy epilepsziás aktivitási roham során az agynak bizonyos területén, a hippocampusban, a potenciálhullám hogyan mozog. Ide-oda, ide-oda, hogy szűnnek meg, hogy keletkeznek térben és időben. Ez is technikai, de a tudásszint új minőségét hozza létre.

K: És ezeknek... mind a gyógyszergyártás...?

V: Hogyne, hát adott esetben az antiepileptikus szerek tervezése a cél, de mondjuk még az ischémia is, ami lényegesen nagyobb embercsoportot érint, mint az epilepszia. És ezeknek az esetleges, nem is feltétlenül gyógyszerrel való speciális kezelésekkal való megelőzéséről, legalábbis karbantartásáról.

K: Nem véletlenül beszéltünk Ilonkáról, szeretett ember volt, aki...

V: Kovács Ilonka szervezett be engem a TDDSZ-be, elég határozott dolog volt, mert én épp az USA-ban voltam, amikor...

K: Már hosszabb időre?

V: Pár hónapra. Ez nem a hosszabb, amikor másfél évig voltam, hanem ezután többször három, négy hónapra visszamentem amúgy egy másik városba, egy másik munkahelyre. Akkoriban (1988-1989) elég gyakran jártam az USA-ba ilyen tanulmányúton. És épp egy ilyen tanulmányúton voltam, amikor is arra jöttem haza, hogy Kovács Ilonka, TDDSZ tag jött és elém tett egy belépési nyilatkozatot. Mondta, hogy Kardos Andris jött - és még nem tudom ki. Az ő nevére emlékszem - és az intézetben agitáltak, és te nem voltál itt, de feltételezem, hogy te belépsz és már be is neveztelek.

K: Ez az alapító gyűlés után volt?

V: Ez utána, én az alapító gyűlés idején is külföldön voltam.

K: Kint voltál.

V: Igen. De utána ugye ment a nagy ívű szervezés és ennek egyik elemeként a Központi Kémiai Kutatóintézetben is jártak a szervezők. Úgyhogy engem Kovács Ilona szervezett be, bizonyos értelemben, igen.

K: És akkor hallottál először a TDDSZ-ről?

V: Igen. Én nem voltam itthon. És akkor kicsit meg is lepődtem, az igazság az, hogy kicsit úgy éreztem, hogy miért olyan természetes az, hogy én ide belépek, de ez körülbelül 15 másodpercig tartott. És akkor rájöttem, hogy igen, ez természetes.

K: Mit mondtak, hogy miért kell ebbe lépni?

V: Hát nem volt kérdéses, be kell lépni. Engem már be is neveztek. Már csak az aláírásom kell. De hát a Sándor is már tagja volt különben. Szóval mondom én egy viszonylag kész helyzetben, amely helyzet mondjuk két hónapos helyzet volt, érkeztem haza.

K: De mégis, próbálj meg visszaemlékezni, hogy mit mondtak? Milyen elemek voltak fontosak ebben az agitálásban, hogy mi a TDDSZ?

V: Azt nem tudom, mert nem voltam ott ezen a gyűlésen.

K: Amikor veled beszéltek.

V: Ja? Semmi. Ilonka jött, oda tette, azt hiszem, a TDDSZ alapító okiratát. Mutatta, hogy kik tagok. És akkor nekem csak alá kellett írni. Szóval gyakorlatilag nem volt kérdés. És ugye a szokásos lázadó, korlátokat nem nagyon tűrő természetem miatt, mondom, azonnal aláírtam és utána egy negyedóráig gondolkoztam, de meg is győztem magamat róla. De az, hogy Ilonka

hozta, az abszolút érv volt. Szóval az nem volt kérdés hogy belépek, de egy picit elgondolkoztam, és nem a lázadás része miatt, csöppet sem, mert annál én sokkal több balhéban voltam előtte benne. Hanem inkább az, hogy mi történt, ez volt benne a nem azonnali. Tudod, azokat a dolgokat érti az ember mélyről, aminek a születésekor is jelen van. Vagy akár jelen van mindvégig a kezdetétől, azt inkább ismered, de itt volt egy kis fáziskésés. És meg kellett hirtelen értenem, hogy mi is ez? De jó volt.

K: És aztán mi történt?

V: Semmi. Hát tag voltam, nagyon komoly, nagy csoport jött létre a TDDSZ-ben. A Kémiai Kutatóban nagyon erős, nagy csoport.

K: Tehát inkább arányaiban volt nagy? Vagy...

V: Nem. Nagy volt. Effektíve, fizikailag nagy volt. Nagyon sok ember volt benne a dicsőséges kezdetekkor

K: Mit szolt ehhez az intézet vezetősége?

V: Hát a vezetőség tudomásul vette, akkor már olyan idők voltak, hogy tudomásul kellett venni, és akkor egy időben három szakszervezet volt az intézetben. A TUDOSZ, a TDDSZ és akkor volt egy olyan, hogy Technikusok és Mérnökök Szabad Szakszervezete. Az volt a legkisebb, a legkevésbé érdekes. Az igazán komoly, erős, majdnem egyenlő súlyú csoport, az a TUDOSZ volt.

4. kazetta A oldal

K: Mennyivel a TDDSZ után alakult?

V: Ők azt állítják, hogy előbb, de ez nem igaz... Ők azt állítják, hogy előbb. Benne volt persze a levegőben, de én szerintem is a TDDSZ volt előbb. A Fidesz és a TDDSZ alakult meg egy időben. És ehhez képest a TDDSZ ellenreakciójaként jött létre a TUDOSZ. Most lehet, hogy ők is már fontolgatták ezt. Valahogy egy kicsit lassabban reagáltak.

K: És volt különbség valamilyen módon a két szakszervezet között, vagy a résztvevőkben?

V: Hát persze. A paprikás menü és a kímélő menü, ahogy a CHARTA 79 aláírásnál. És igazán rendesek a TUDOSZ-ban ma is, a régi időkre való tekintettel, mikor egy picit még egymással vetélkedtünk.

K: Hogy emlékszel, hogy mik voltak a fő csapás irányok? Az elején.

V: Mondjuk a kollektív szerződés, akkor a közalkalmazotti tanács, akkor annak a szerződése. Meg a béremelés, ilyen nagyobb ügyekben a szakszervezet meg lett hallgatva és akkor voltak harcok különböző álláspontok között, de a TDDSZ mindig inkább tudománypolitikai irányultság volt. Inkább figyelt oda az egész működésére. Azt hiszem, nem sértés és lehet, hogy tulajdonképpen nekik (TUDOSZ) volt igazuk, mert a szakszervezetnek az a feladata, hogy a dolgozóknak a mindennapos érdekeit védje. A TDDSZ akkor még egy ilyen furcsa állapotban volt. Mert végül is a politikai pártok, vagy azoknak a fő emberei is (SZDSZ-ben, FIDESZ-ben, MSZP-ben és más pártokban), TDDSZ tagok voltak egyaránt. Tehát tulajdonképpen nagyon nem volt különbség szakszervezet és párt között. Úgy tudom, hogy az első szabad választású parlamentben volt egy nagyon komoly TDDSZ mag, minden pártból, még a kisgazdáktól is.

K: Igen, persze.

V: Tehát akkor még a TDDSZ kvázi gyűjtő helye volt a későbbi pártosodásnak.

K: Igen.

V: Mivelhogy legitim volt, mivelhogy szakszervezet volt. Az ugyanakkor alakult Fidesznek a legitimitásáért küzdenie kellett. De a szakszervezetnek nem, mert valahogy a szakszervezeti alapítási chartát - az európai szakszervezeti jogoknak a gyűjteményét is chartának hívták - aláírta a magyar állam még Kádár idejében. Tehát volt ennek egy kvázi nemzetközi jogi alapja, hogy ez legitim, ezt nem lehetett hivatalosan megakadályozni, és ilyen módon a csírája volt nagyon sok további fejleménynek a TDDSZ, és amikor kiváltak belőle azok az emberek, akik különböző pártok kifejezetten prominens egyéniségeiként landoltak, akkortól kezdve a TDDSZ inkább visszavonulhatott egy szakszervezeti funkcióba. Valójában klasszikus szakszervezeti jogokat is védtük, de ebben a TUDOSZ jobb volt. Amit még védeni próbáltunk, tudománypolitika és tudomány-finanszírozási ügyek, a Liga kapcsán nagyobb, országosabb, kevésbé partikuláris dolgok is, költségvetési törvényt is időnként véleményeztük. Tehát azt kell mondanom, hogy jó koponyák voltak a TDDSZ-ben. Voltak

emberek, akiknek volt cérnájuk végigbogarászni a dolgokat. És volt lelkesedés, hogy ennek értelme van.

K: Te dolgoztál a rehabilitációs munkabizottságban?

V: A munkabizottságban nem. De ha van valami, amit pozitívumként könyvelhetek el a TDDSZ-es múltamban, az az, hogy belekerült a KJT-be egy új passzus, hogy azoknak, akiket vallási vagy politikai nézeteik miatt üldöztek, az így kiesett évek is beleszámítanak a közalkalmazotti jogviszonyába. Ez a passzus az, amire a mai napig büszke vagyok, olyannyira, hogy most nagyon sok papír került elő a munkahelyemen a költözés miatt, egyszerűen ki kellett, hogy dobjam, de ezt a papírt, amiben az Akadémia akkori főtitkára értesít arról, hogy X-Y-Z, Kis János, Bence György stb. Vajda Mihály, jelenjen meg a papírjaival rehabilitációs ügyben, hogy ezeket de jure is elismerjék, azt megőriztem

K: Ez hányban volt?

V: Hát ezt nem tudom pontosan, de azt hiszem 94 körül. Tehát azért ez nem volt egyszerű. Mindenki tudta, hogy ezt meg kell csinálni, mire de facto megcsináltuk, időbe telt. De azt kell mondanom, hogy ahhoz képest, hogy ez az egész III/III-as ügy mióta húzódik. Ezek III/III-as megfigyeltek is voltak persze. De néhány embernek az ügyét el lehetett intézni. Ez valami. Minden más csak rizsa és szóbeszéd. Bence Gyuri ezért hálás a TDDSZ-nek. Na, most szegény Pap Marinak már nem sikerült ezt elintéznünk. Merthogy a Pap Marit úgy távolították el - noha nyilvánvaló azért távolították el, mert akkoriban a Bence Gyuri felesége volt - hogy papíron nem az volt az indok. Tehát én tisztában vagyok vele, hogy nagyon korlátozott érvényességű passzus lett ez a KJT-ben, mert körülbelül tízszer annyian voltak, mint amennyi ember végül is ténylegesen rehabilitálódott e tekintetben. De ennek ellenére úgy gondolom, hogy ez fontos és ennek volt értelme. Mint ahogy nem kell szégyenkezni a tudománypolitikai elképzeléseinkért sem. És úgy gondolom, hogyha nyögvenyelősen lassan és bukdácsolva, de ebbe az irányba megy a dolog. Kivétel az Akadémia, amit mi akkor akár meg is szüntettünk volna, de ez nem következett be, és aztán én is valahogy beláttam, hogy azt a faágat, amin ülök, nem kellene fűrészelni. Azért vannak jó oldalai a létezésének, például ez a viszonylagos nyugalom. A mai egyetemen sokkal hektikusabb az élet. Nekünk nem könnyű, mert a piacra vagyunk vetve, a piacnak vagyunk kiszolgáltatva, a tudományos piacnak. És ez egy iszonyú verseny és egy fokozódó verseny. Mint mondtam korábban. De ami az egyetemeken megy ma már, az sokkal hektikusabb és nem vagyok benne biztos, hogy nem kontra szelektált-e, talán nem politikailag, de valahogy

nem azok kerültek be, akiknek be kellett volna kerülni. Tényleg messze van tőlem és kevés az ismeretem, de az a néhány ügy, amit ismerek közelebről, ott én úgy látom, hogy nem azt az embert kellett volna nyugdíjazni. Az egyetemi élet szerintem, az hozzá nem jön ahhoz, ami volt, akár a mi időnkben, szerintem akkor sokkal magasabb színvonalú volt, és minket még azok tanítottak, akik a két világháború között kerültek bele az egyetemi szférába, akik közben meghaltak

K: Igen.

V: Az elvárásaiknak és részben nekik köszönhetem azt, hogy azért ma, vagy amikor én először kint voltam, a tudásom, az összehasonlíthatatlanul jobb volt, magasabb szinten volt, mint ott a kollégáknak. Ők gyakorlottabbak voltak. Ők olyan helyekről jöttek, ahol nagyon komoly és magas színvonalú gyakorlatra tettek szert. De tudás szintjén jobb voltam, pedig én egy vegyész voltam. Ma már inkább biokémikusnak mondanám magamat, de az alapképzettségem az vegyész, a hozzáállásom is az. Ezzel együtt Georgetown-ban, én egy orvosi egyetemen voltam, *assistant professor in pharmacology* beosztással, és teljesen jól helytálltam azzal a tudással, amit itt, főleg az egyetemen, meg később a saját aktivitásom révén megszereztem. De hát ebben olyan apróságok is vannak, minthogy jól számoltam fejben, hát ugye abban az időben még nem voltak kalkulátorok például. És akkor hallok egy előadást, és az előadáson elhangzott néhány szám, ezekből a számokból bizonyos következtetést levonok, és akkor megkérdem az illetőt, hogy akkor ez szerinte hogyan lehetséges? És akkor mindenki megdöbben, hogy én hogyan tudtam ezt kiszámítani? Tehát még számítógép és kis kalkulátorok nélkül tanultuk meg fejben számolni. És hát ilyen kis apró trükkökre, úgymond csodákra, kis algebrai csodákra is tanítottak, az szinte játék volt gyerekek között, na mond, mennyi 25×25 ? Vagy 35×35 ? És aki tudta a trükköt az ötre végződő számoknak a négyzetéről, az rögtön rávágta.

K: Aha...

V: Az mennyi. Erre van egy pici szabály és akkor, ha ezt tudod, akkor egy adott kis versenyben a pajtásaid közül te voltál a nyertes. És ilyen típusú versenyeim voltak, mikor én kislány voltam, vagy középiskolás voltam. Tehát tudod az algebra, mint egy ilyen tréfás módon úgy ott volt közöttünk. Ez nem a nehéz matematika...

K: De manapság már nincsen ilyen tréfás... ?

V: Valószínűleg nincs. De azért a matematika még mindig egy húzó ágazat. Az azért még mindig komoly, magas szinten művelt tudományág itthon.

K: És mikor kerültél be a TDDSZ vezetésébe? Valaki rábeszélte? Erre nem emlékszel?

V: Nem. Nézd, organikusan nagyon is elképzelhető, mert mikor már interiorizáltam, mondom, közel negyedóra kellett a gondolathoz, hogy igen ez egy jó dolog és én büszkén és dacosan tagja vagyok, akkor az intézeti TDDSZ csoportnak, azt hiszem én voltam a vezetője. Már így kerülhettem be az országos választmányba. Na és hát ott se voltam egy hallgató ember. És szerintem innentől kezdve már úgy adódott, hogy aki ilyen, egyik hangadó, vagy véleményformáló ember, akkor előbb, utóbb vezető lesz. És nemcsak kritizáltam, hanem esetleg pozitív tételeim is lehettek. Én úgy gondolom, hogy ezért, és egy felfutó ágban az még nagyon jól jött. Inkább, ha azt megkérdeznéd, hogy mikor vesztettem el a kedvem, azt már jobban meg tudom mondani. Azt egész konkrétan úgy, hogy ugye volt néhány nagyon szörnyű Liga közgyűlés, amik közül talán a végkimenetelben nem az volt a legszörnyűbb, de nekem személyes tapasztalatban az volt a legszörnyűbb, amikor álltunk sorba a kajáért és előttem Pokorni Zoltán és Horn Gábor álldogáltak a sorban, vagy mögöttem, tökmindegy, és hallottam, amit beszéltek és egyszer csak arra kellett rádöbennem, hogy a PDSZ szavazatait megvették.

K: Ezt nem is hallottam, ezt a történetet.

V: És akkor én még így rá is kérdeztem...

K: Ez mi? Mikor volt?

V: Valamelyik Liga...

K: Ez Pesten volt?

V: Pesten, pesti volt, ez biztos. Valamelyik pesti Liga, talán a Vakok Intézetében tartott közgyűlésen volt?

K: Hogy vették meg a szavazataikat?

V: Hát az izé vette meg, a Vasutasok Szabad Szakszervezete vette meg. A Gaskó vette meg. Tehát miután őket nem utáltam olyan nagyon, azon a szinten inkább csak az döbentett meg, hogy ezek lepaktáltak és minket (TDDSZ) elárultak. Már nem tudom mi volt éppen akkor a fő kérdés, de tudom, hogy a mi véleményünk ellenében szavazott a PDSZ. És úgy

vették meg, hogy nagyon komoly tagdíj tartozása volt az PDSZ-nek és a Gaskóék kifizették nekik. Nem emlékszel rá?

K: De, a sztorira emlékszem, hogy ilyen volt.

V: És ezt valahogy én véletlenül az ő teljesen nyílt, hát köztéri beszélgetésükből hallottam meg és még rá is kérdeztem, mondom, és ezt így kell csinálni? És akkor néztek rám mosolyogva, akkor még, mint két testvér bátyó. Hogy igen, ezt így kell csinálni. Mindenesetre, mondom, ettől függetlenül még volt egy kicsit csipkelődő viszonyunk a PDSZ-szel. Ez nem egy precíz kijelentés, de jól jellemzi a helyzetet, mert azért végső soron mi egy húrón pendültünk, de nagyon sokszor, nagyon sokszor a PDSZ ellenünk szavazott, amikor utólag a csuda tudja, kinek volt igaza. De hát akkor mi meg voltunk győződve, hogy az volt a helyes, amit mi képviseltünk és a PDSZ azzal szemben foglalt állást. Holott azért az elvárható volna, hogy a pedagógus, meg a tudós szakszervezet egy álláspontot képviseljen. De ez nem így volt. Na. Mindegy.

K: Tehát az volt a lejtő kezdete?

V: Nem tudom. Figyelj. Ha most politikai szemmel, vagy szakszervezeti szemmel nézzük, valószínűleg nekik állt a zászló

K: Mi volt a számodra?

V: Számomra ez egy nagyon figyelmeztető jel volt. De hát én egy kemény harcos vagyok. Hét vagy nyolc évig ügyködtem a Ligában, vagyis hát a TDDSZ-ben. Az igazán fekete leves az akkor volt, amikor egy kibővített választmányi ülésen, az még mindig a felfelé időszak volt, amikor nekünk állást kellett volna foglalnunk a tekintetben, hogy a Soros...

K: Igen.

V: És akkor az én gyújtó hatású szónoklatom után és nagyon kis többséggel, de többséggel megszavazott a választmány, egy hivatalos kommunikét, hogy mennyire elítéljük, hogy a Sorost így megtámadták. Lalala..., ezt elő lehet keresni. Ez megjelent az újságokban, ezt elértem, de akkor már hallottam olyan felszólalásokat, minek a tenorja már arra mutatott, hogy a TDDSZ valóban kezd szétszéledni, hogy már a pártbéli hová tartozás kezdi szétfeszíteni az eredetileg hát egységes, nagy, változtassuk meg a világot, hangulatot. Tehát az már kezdett egy kicsit dominálni. Egy darabig nagyjából stacioner volt, tehát kilengések voltak ide, oda. Mozgásban volt. De egyensúlyban lehetett tartani.

K: Igen.

V: És aztán jött az, hogy, én mindig csak így mondtam, hogy a babonás szépségű Szöllősyné, az tüntetésre szította föl a TDDSZ-t. Hát ugye a PDSZ-t is, és mindenkit a pedagógiai fronton. A Fodor Gáborhoz elmentek, aki akkor oktatási miniszter volt. És az tény, hogy én se értettem egyet a Fodor Gáborral. Szóval úgy éreztem, hogy egy gyengekezű miniszter volt. Mint adminisztrátor kudarcot vallott. Nem, mint politikus, mert szerintem a mai napig ő elég koncepciózus és következetes ember, ezt nem lehet elvitatni tőle.

K: Igen.

V: De hát mint egy miniszter, hát bizony bakit bakira halmozott. És akkor ezt használta ki a Szöllősyné, pontosabban hogy kihasználta-e vagy sem, én azt nem tudom, de eljött hozzánk a papír. Választmányi ülés volt, ott voltál különben, erre biztosan emlékszem. Na, akkor mondtunk le, Te, a Doleschall Pali és én. Akkor lemondunk, mert le is kellett mondanunk. És akkor az történt, hogy nem is választottak újra meg, nem is beszéltek minket rá. De ez megelőzte azt, hogy volt a vita, hogy csatlakozunk-e a tüntetéshez és én természetesen azt mondtam, hogy nem. És esküszöm, hogy még nem is az SZDSZ szimpátiám miatt, én mindig is mondtam, a mai napig mondom, hogyha volna egy szocdem párt, én annak lennék a tagja. Ilyenek az érzelmeim. Úgyhogy nem feltétlenül az SZDSZ, habár sok barátom van az SZDSZ-ből.

Hanem inkább az, hogy a Szöllősynével egy húron pendülni? A Szöllősynének a kiskutyája lenni? Annak az embernek, akiről tudjuk, hogy ki, hát, ha szidtuk a Nagy Sándort, akkor ő ugyanolyan, sőt még inkább lehetett szidni a Szöllősynét. Egy húron pendültek. Ugye? És én manipulációnak éreztem. De akkor már a politikai hová tartozás számított, mert a Fodor Gábor az SZDSZ, és akik az akkori kormánypárt ellen voltak, azok értelemszerűen támogatták a Szöllősyné akcióját, és én akkor már fáradó félben is voltam, ez tény. Sok ilyen apró ügy, ami így kezdett halmozódni, de ez volt az utolsó csepp a pohárban. És akkor vége volt, lemondunk. És én mondtam, hogy nem akarok újrázni. Biztosan emlékszel, és te is, meg a Pali is mondta, hogy nem. És akkor lett valami, már nem is tudom, ki lett a vezetője, elég kis létszámú választmányi ülés volt, nem volt ott mindenki. Ugye egyre kisebb létszámúak voltak az üléseink. Mert sokszor nemcsak választmányi delegáltak voltak ott, hanem még érdeklődők is. Sokszor akár százan is voltunk. Hát így a kistermet megtöltöttük. És akkor az történt, hogy vége volt, én egy kicsit meg is könnyebbültem. Nem tudom, te hogy voltál? Én akkor már

elfáradtam, ez egész biztos. A Paliét azt nem tudom, és akkor egy ember, az 56-os börtönviselt,

K: Kovalcsik?

V: Nem. Pedagógus volt.

K: Forintos Gyuri

V: Ja, a Forintos Gyuri. És az odajött hozzám és megköszönte. És hát te tudod, hogy ezt másból, mint lelkesedésből nem lehet csinálni, csak meggyőződéssel. Itthon anyám szidott, hogy minek kell annyit dacolni és hogy nincs jobb dolgom? Ő is látta, hogy én ebbe mennyi időt és energiát fektetek. De engem ez érdekelt és ezért nem érdekelt, hogy ki, mit mond.

K: Aha.

V: De egyre jobban fáradtam el és azért ez kicsit kurtán-furcsán volt, de jól mutatja, hogy jól érzékeltük a helyzetet. Akkor mi már ott nem kellettünk. Tehát ezt jól érzékeltük. De másodjára annyi tény, hogy amit a Forintos Gyuri mondott az nagyon jól esett. Merthogy azért azt el lehetett volna képzelni, hogy az új elnökségben azzal kezdik, hogy megköszönik a régiek munkáját, az áldozatos munkájukért köszönetet mond, stb.

K: De hát a politika nem hála.

V: De ez nem is politika. Hát azért ez szakszervezet. Ez mutatja azt a tézisémet elég világosan, hogy egyre inkább átpolitizálódik, sajnos, mint minden az országban. Gyakorlatilag egyre inkább minden balra, vagy jobbra tolódott. És ennek következtében a TDDSZ akkor már - miután az erénye az volt, hogy tudott viszonylag fontosabb kérdésekhez hozzászólni, és mégis ilyen kérdésekben nem lehetett már egyességre jutni, a rendes kis apró, szakszervezeti munkában pedig hát én szerintem gyengébb volt a TUDOSZ-nál, akik kiépítettek szervezeteket, a hanyatlás útjára lépett. Akkor én még kis ideig, korábban párhuzamosan nagyon komolyan működtem a Közalkalmazotti Tanácsban. Amivel amúgy nem értek egyet, azzal, hogy létrehozták ezt az öszvérdolgot. Ahelyett, hogy hagyták volna a szakszervezetet erősödni. Hát tudjuk miért. És ezt én fel is rovom az összes barátomnak. Nekik is, meg másoknak is. De ő velük azért beszélő viszonyban vagyok. Hogy a megfelelő időben, a megfelelő helyen ők ezt eltaktikázták, ők nem jól viszonyultak. Hát a Tamás Gáspár Miklós már belátta, ő már belátta az utóbbi években, Eörsi Pista is, régi ismerősök, elszakadtam ettől is, ugyanakkor elég határozott véleményem van a dolgokról. Amit kisebb körben, ilyen baráti

körben képviselek, és mondjuk ez abban csúcsosodik ki, hogy rendszerint megnyerem a fogadásainkat.

K: Hahaha...

V: Az ilyen szavazásokkal kapcsolatban.

K: Aprópénzre váltottad a politikai tapasztalatot, amit szereztél a közösség ügyeinek intézésében?

V: Erről van szó. De ugyanakkor azt kell, hogy mondjam, hogy aprópénzre váltom abban az értelemben is, hogy azért egy olyan tapasztalatot szereztem, hogy hogyan működik egy demokratikus gyűlés. Hogyan kell tudni levezetni. Melyek azok a szabályok. És ezt bizony nagyon sokszor sikerült kamatoztatnom. Amiről hát vagy nem akarják tudni, vagy nem is tudják. Ezt a fajta megtanult viselkedési- és harci készséget, tudást, én már nagyon sokszor alkalmaztam különböző testületekben, mint az Akadémiai Kutatóintézet fórumain, különböző intézeti osztályértekezleteken, szavazási procedúrákkal, megvitatásokkal kapcsolatban. Most, az akadémiai kutató intézetek tanácsának három kuratóriuma - a matematika és a természettudomány, az élő természettudomány, bölcsészet – közül én a matematika és természettudományban vagyok benne. Hát ott is vannak demokratikus stiklik, amiket azonnal látok, és tudom, hogy mi a lépés. Valóban, aprópénzre váltottam. Hát és ilyen értelemben hálás is vagyok, mert ez egy olyan tapasztalat, ami azon túl, hogy nagyon érdekes korszaka volt az életemnek és igazán sok jó barátot is szereztem, például téged, de kifejezetten jó és túlnyomóan jó élményeket. Most direkt azokat mondtam el, amivel megindokolom, hogy aztán a végén mitől fáradtam el. De valójában tulajdonképpen azért csináltam sokáig ezt, mert jól éreztem magam benne. És amikor már láttam, hogy ez most már olyan politikai környezetbe került, amit már ezen a választmányi ülésen is meg lehetett érezni, akkor vesztettem el a hitemet, azon kívül, hogy tényleg sok időt is töltöttem el. De tény, hogy olyan technikát tanultam meg, ami a mai napig abszolút jól jön az élet legkülönbözőbb nyilvános eseményeiben. Most nem a magánéletemben, hanem az ilyen különböző megnyilvánulások, fórumok, akár egy osztályértekeztet. Vagy attól fölfelé. Akár egész magas intézményi fórumokig. És az bizony egy gyakorlat, ami látom nagyon, nagyon sok embernek nincs meg. És tudod, már csak ezért is érdemes lehet jegelni és elsorvasztani. Hogy mennyi volt ebben a tudatos és mi az amit az élet mindenképpen hozott magával? Mennyiben hibásak a politikai pártok azért, hogy a szabad szakszervezeteknek a mozgalma az elsorvadt? Mert ez történt. Ez is egy kutatásnak lehetne a tárgya. Amúgy egy fontos kutatásnak.

K: Igen.

V: De az biztos, hogy ez egy komoly iskola volt. Nagyon sok embert a Ligában lévő szakszervezetek emberei tanítottak a kultúrált politikai viselkedésre. És a demokratikus viselkedési formákra. Ha mást nem is ért volna el, ez is fontos lett volna. Én a magam részéről nagyon sokat tanultam. És készséggé vált, amit, hogy mondjam, gyakorlatilag rutinból tudok alkalmazni. Ami biztos, hogy nem lett volna...

K: Ha az ember nem éli át. Nem olyan intenzitással, mint ahogy átélted.

V: Végül is ez egy nagyon érdekes periódusa volt az életemnek. És ma már politizálni csak ritkán szoktam, természetesen van politikai véleményem. Például az utolsó aláírásgyűjtéskor, részben nem is tudtam róla. De ha tudtam volna, se gondoltam volna, hogy én ezt most akarom aláírni. Hosszú, hosszú idő óta önként akkor jelentkeztem egy listára, amikor az Élet és Irodalomban megjelent a hajléktalanok érdekében a szolidaritási nyilatkozat és abba én is elküldtem a megadott e-mailen az én aláírásomat. De akkor rögtön jött egy válasz, hogy részt vennék-e ilyen meg olyan akciókban, de nem voltak agresszívak. Nem. Oly mértékben nem voltak agresszívek, hogyha nem válaszoltam erre, az azt jelentette, hogy nem akarok. És akkor ezt tudomásul is vették. Mert én attól már elfáradtam, hogy akcióban vegyek részt. De bizonyos akciókhoz még mindig kötődöm és ez valahogy így van a mai napig is az esetekkel való szolidaritás...

K: Akkor vissza is térhetünk arra a meghatározó élményedre, ami a Fülöp-szigeteken ért. Abban csúcsosodott ki a szolidaritás átélése, vagy magának a gondolatnak a megfogalmazása...

V: Igen. A megfogalmazás mindenképpen, mert ott szembe kellett nézni egy nagyon, nagyon nagy közönség előtt, nagyon reflektorfényben, hirtelen. Hát kvázi a kelet-európai új szakszervezeti mozgalom nevében kellett valami értelmeset mondanom. És akkor mi jut eszembe? A francia forradalom. A nagy meghatározó élmény Európában, akárhogy is nézzük. Ahol kimondják, hogy szabadság, egyenlőség, testvériség. És én ennek alapján tartottam meg egy rövid, ám de gyújtó hatású beszédemet. Hogy ebből a szabadság és az egyenlőség, az úgy, ahogy, legalábbis az egyenlő esélyek, azok úgy, ahogy megvalósulnak. De a testvériség, az nem. És azért vagyunk itt, hogy ezt erősítsük, és én úgy gondolom, hogy ez erősítésre is szorul. Ezt a mindenkori kormányok nem tudják szorgalmazni, ezt csak mi tudjuk. Szóval ez valamilyen feladat és értelmes feladat az egész világon, Európában is. És rövid volt, 14 perc.

És nagy tapsot kaptam. De a lényeg az, hogy ezt én akkor ott ismertem fel, ugye idő eltolódás, nem alvás, amit akarsz, minden, csodálatos vidék és az egésznek volt egy nagyon különös hangulata. És ez, állítom, hogy ez hozzájárult ehhez a nagy ívű felismeréshez, hogy hát hoppá, itt van egy 200 éves gondolat, ami enyhén szólva még mindig aktuális, egy része nem valósult meg. Vagy legalább is, nincs is igazán napirenden, csak ha napirenden tartjuk, úgyhogy ez akkor a magam számára is új volt, és amikor ezt felismertem, hogy akkor én ezt fogom mondani, akkor megnyugodtam, és egy jót aludtam és akkor másnap vidáman, frissen szónokoltam. És ott is nagyon komoly barátokra tettem szert különben. A Johnny Tan, kínai volt és fülöp-szigeteki

K: Igen, azt mesélted, hogy...

V: Forgács Pali státuszába képzelj el egy embert, akinek nem pár tízezer embere, hanem pár millió embere van. Ugye. És akkor még vele szemben a Marcos diktatúrából örökölt szakszervezeti mogul, az ottani Nagy Sándor. És az volt nagyon szimpatikus, hogy ezek akkor kezdtek jóba lenni. Fontosabb volt nekik a szakszervezeti összefogás, mint az egymással való küzdelem, és amikor én akkor hazajöttem el is mondtam a Palinak - aki meghallgatott, nagyon kedves ember volt – hogy az a nagyon éles harc, amibe a Liga belement a Nagy Sándorékkal, az nem biztos, hogy politikailag helyes volt. Érthető, hát az nyilvánvalóan érthető, de végül is, így távlatilag, ahogy ledarálták az egész ügyet, azt kell mondjam, hogy talán nem volt bölcs dolog. Szóval volt a Ligának egy radikális szárnya, már nem is igazán emlékszem...

K: Igen, ez egy másik elemzés tárgya, hogy miért volt szükség, hogy ennyire élesen szembe álljanak.

V: Nézd, volt egy vagyoni vita, és tudod, a pénz nagyon fontos ügy, de ki lehetett volna egyezni...

K: Igen, lehet, hogy a vagyonvitát is meg lehetett volna támogatni...

V: Szerintem meg lehetett volna oldani.

(összebeszéd)

V: Egy Marcos diktatúrában posszibilis szakszervezet és az akkor börtönbe és ellenzékbe kényszerített szakszervezet is kezett tudott fogni.

K: És más európai történelem is arra utal, hogy nem egyszer meg tudták az együttműködés talaját találni.

V: Az a vad kapitalizmus, ami most itt van...

K: Hát igen...

V: is indokolná. A szürke, meg fekete gazdaság ellen...

K: Elképesztő...

V: Vagy ha csak a lányom munkaszerződését nézem az RTL Klub televízióban. Hát nem hittem a szememnek. Teljesen kiszolgáltatott. Más dolog, hogy nem kiszolgáltatott, mert jó, mert kell, de bármikor az utcára kerülhet. Bármikor. És még azt is megakadályozhatják, hogy ő máshova menjen. És mondom, ez még egy viszonylag normális pozíció. De ha olyan kort vizsgálunk meg, hogy emberek nincsenek bejelentve.

K: Vagy minimál béren van bejelentve

V: Fizetik ugyan a TB-jét... de minimál béren van bejelentve.

K: Vagy zsebbe kapja a többi pénzt.

V: Vagy olyan, Ági, hogy minimál bér, plusz nem engedik szabadságra, vagyis nincs fizetett szabadság. Nem fizeti a betegállományát, hogyha ő beteg. És amíg az ember fiatal rendben van, de hát azért az is elmúlik és miből lesz neki egészségbiztosítása? Szóval itt most egy abszolút vadkapitalizmus van. Annak klasszikus rendje és módja szerint, ami Európában a 19. század közepén volt...

K: Köszönöm szépen a beszélgetést.